
3 1761 08695541 6

HET LEVEN EEN DROOM.

TOONEELSPEL

VAN

CALDERON DE LA BARCA.

Uit het Spaansch vertaald

DOOR

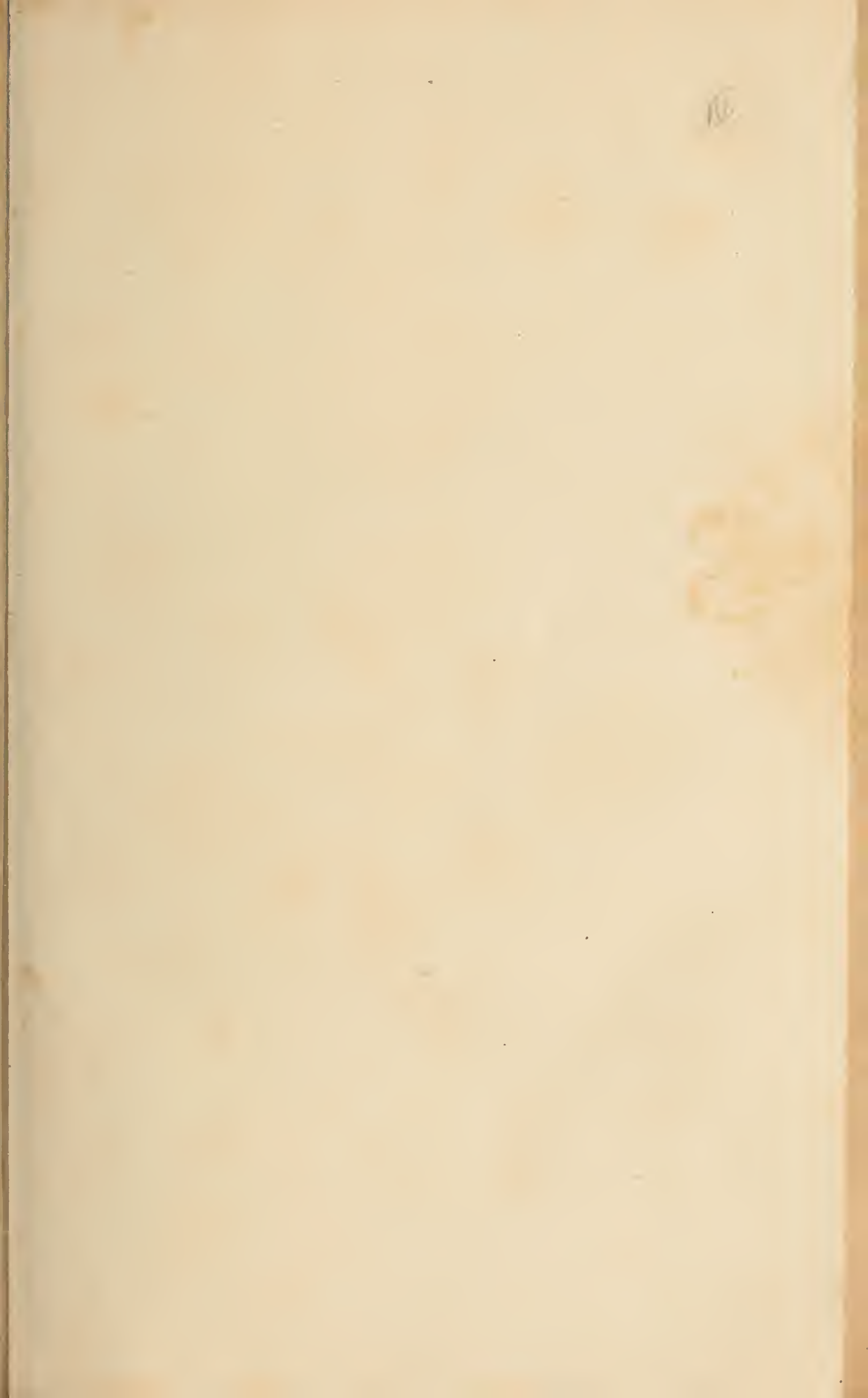
A. S. KOK.

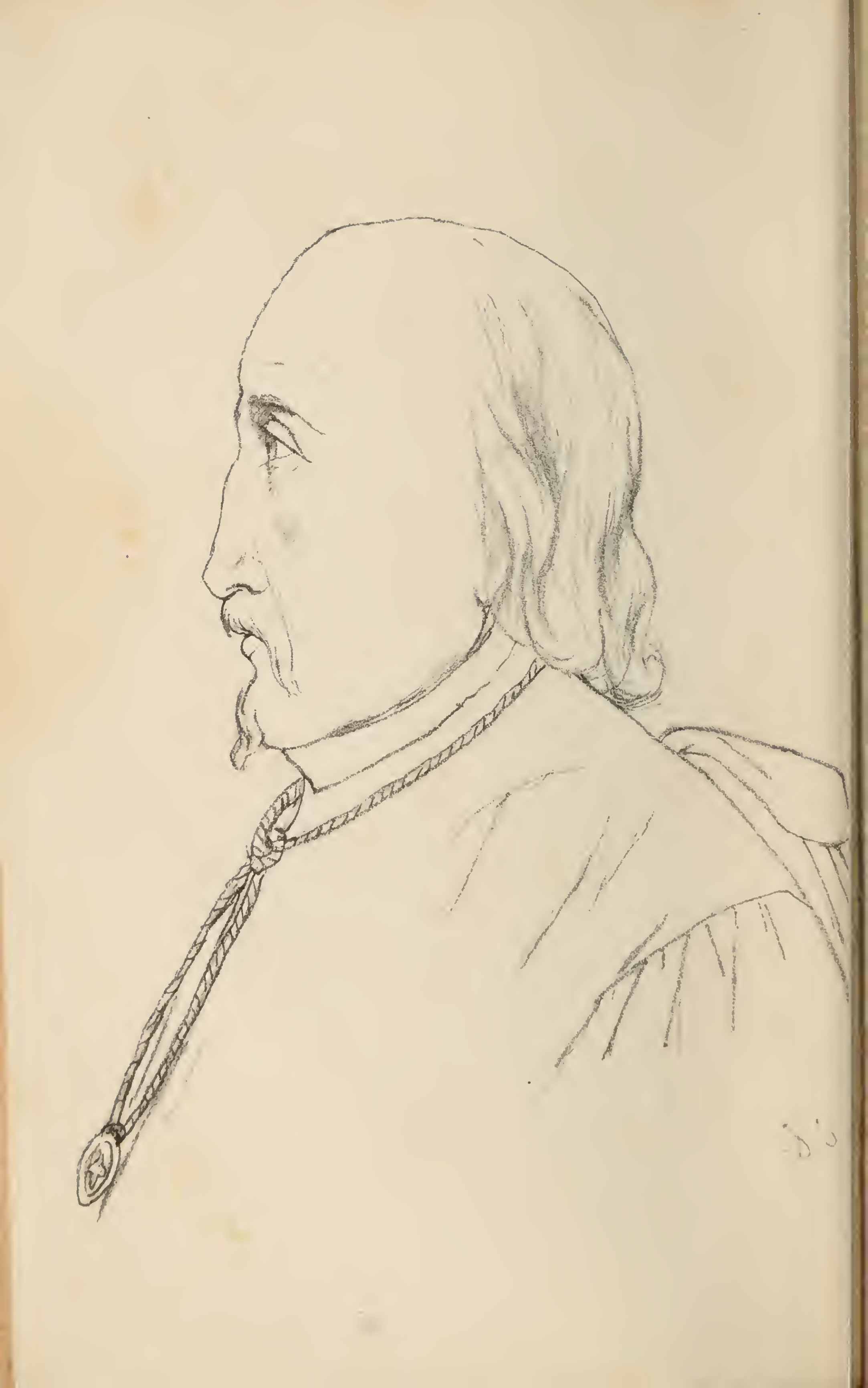
Voorafgegaan door eene verhandeling over Calderon en het Spaansche drama.

AMSTERDAM,

G. L. FUNKE.

HET LEVEN EEN DROOM.

HET LEVEN EEN DROOM.

TOONEELSPEL

VAN

CALDERON DE LA BARCA.

Uit het Spaansch vertaald

DOOR

A. S. KOK.

Voorafgegaan door eene verhandeling over Calderon en het Spaansche drama.

AMSTERDAM,
G. L. FUNKE.
1871.

Aan

JOZEF ISRAËLS en zijne Gade.

Waarde Vriend, geachte Mevrouw!

Ik noem het een voorrecht dat mijn nevensgaande arbeid aan u mocht opgedragen worden. Den naam van Israëls, den »*first Dutch painter*," gelijk ik u in Engeland heb zien betitelen, aan mijn werk verbonden te zien, lachte mij toe. Bovendien hebt ge op deze oplettendheid van mijn kant, als ik het zoo noemen mag, wel aanspraak. In de eerste plaats, waarde vriend, zie ik door uwe bereidwilligheid mijn boek versierd met een portret naar uwe teekening. Tevens was ik onze gesprekken gedachtig,

—

waaruit mij bleek, wat levendige herinnering de voorstelling van Calderons stuk, eenmaal door u in het buitenland bijgewoond, bij u beiden heeft te weeg gebracht. Met vernieuwden lust zette ik mij sedert aan het herzien van mijn arbeid, dien ik voor eenige jaren reeds had ten einde gebracht, toen mijne Shakespeare-studie mijn oog ook op het gelijktijdig drama in andere landen vestigde. Want onder het bewerken der Hamlet-vertaling had weinig van dergelijken aard uit eenige literatuur zulk een indruk bij mij achtergelaten als »*Het leven een droom*" van Calderon.

Aanvaardt dan mijne opdracht als een bewijs van vereering den kunstenaar toegedragen, als een bewijs van erkentelijkheid en vriendschap jegens u beiden.

Of er wel ooit in ons land aan te denken valt het stuk op te voeren, weet ik niet. Mocht de eene of andere tooneeldirectie er toe besluiten, zoo verklaar ik mij bereid die bekortingen aan te wijzen, welke ook bij de voorstelling er van in Duitschland noodzakelijk worden geacht. Liever echter dan daaromtrent eenige verwachting te koesteren, wil ik mij den lezer voorstellen, in de hoop dat mijne vertaling in staat zal zijn uw oordeel te rechtvaardigen, dat Calderons stuk zeker een dier drama's is, die door alle tijden heen de bewondering zullen wekken.

Verzekerd van uwe belangstelling in mijn arbeid, roep ik u beiden ten slotte een hartelijk vaartwel toe.

Roermonde, A. S. KOK.

October 1870.

INHOUD.

Blz.

VERBETERINGEN.

Blz. 4,	regel 9			Men gelieve aldaar te lezen: en bijgevolg, *als* tot eer van God *en* de uitbreiding of verdediging der kerk *geacht*, enz.
» 17,	»	6	v. onderen:	*moest*, lees: *moesten*.
» 20,	»	18	» »	*de eigenlijke*, lees: *den eigenlijken kerkdienst*.
» 26,	»	7	» »	*Jurnadas*, lees: *Jornadas*.
» 49,	»	8	» boven:	*hebben*, lees: *heeft*.
» 51,	»	11	» onderen:	*druiventrots*, lees: *druiventros*.
» 55,	»	3	» »	*Alcade*, lees: *Alcalde*.

CALDERON

EN HET

SPAANSCHE DRAMA.

CALDERON

EN HET

SPAANSCHE DRAMA.

I.

Een der merkwaardigste verschijnselen in de geschiedenis der wereld, merkt Buckle op [1]), is de grootheid en daarop betrekkelijk spoedig volgende val van Spanje. In breede trekken geeft hij ons te aanschouwen, hoe dat rijk tot een ontzaggelijk hoogen trap van bloei gekomen is, hoe het eenigen tijd den gewichtigsten invloed op de ontwikkeling en den gang van zaken in Europa heeft uitgeoefend, hoe het in drie werelddeelen buiten het onze zijne bezittingen uitbreidde, en hoe het weldra zedelijk en stoffelijk tot eene mate van uitputting en onbeduidendheid verviel, die het scherpste kontrast oplevert bij zijne vroegere grootheid. De oorzaak daarvan moet in het Spaansche volkskarakter gezocht worden. De wereldlijke macht en de geestelijkheid hadden steeds gemeene

[1]) Buckle, *History of civilization in England.*

zaak gemaakt. De roem van het vaderland werd tevens altijd in verband gebracht met de verheffing en de zegepraal der kerk. De oorlogen in het binnenland met de Arabieren gevoerd, zoowel als de oorlogen in het buitenland en de vermeerdering van gebied in andere werelddeelen, werden beschouwd als eene heilige zaak, die de uitroeiing van de ongeloovigen of den dood aan de ketters ten doel had, en bijgevolg tot eer van God de uitbreiding of verdediging der kerk een plicht werd genoemd. Zoo werden allengs twee in het oog vallende karaktertrekken het kenmerk van de geheele natie, namelijk: een onvoorwaardelijke eerbied voor de macht van den vorst en een hooggestemd religieus gevoel, gepaard met eene onbepaalde onderwerping aan de geestelijkheid. „Meer dan het bloed geldt de koning," was een spreekwoord in Spanje geworden. „De zaak van den koning is de zaak van God," was niet alleen het woord van een Spaansch geschiedschrijver, maar dat van geheel het volk onder Filips II. „De persoon des konings werd door de getrouwe vasallen met zulk een heiligen eerbied beschouwd, dat ook zelfs de schijn van tegenstand als eene soort van heiligschennis werd aangemerkt," zegt wederom een ander schrijver. In geen land waren tevens de macht en het aanzien der geestelijkheid zoo groot als in Spanje. Het gevolg was, dat bij zulk een onbepaald vertrouwen in den vorst en bij zooveel geestdriftvolle toewijding aan hetgeen het volk als eene heilige zaak beschouwde, alles van twee machten in den staat werd afhankelijk gemaakt, zoodat de geheele natie slechts handelde als een eenig dienaar aan die twee nauwverbonden machten onderworpen. Wanneer eene dier machten of beide, toont Buckle verder aan, ontaardt of verschijnselen van zwakheid en ontzenuwing vertoont, moet ongetwijfeld het volk in die ontaarding deelen of de ge-

volgen van de verzwakking onmiddellijk gevoelen, daar het in zijn staat van dienstbaarheid, met hoeveel trouw en geestdrift het zich ook toewijdde, zich nimmer zelfstandig heeft kunnen ontwikkelen en zich niet bewust is van zelf eene macht in den staat uit te maken.

Natuurlijk moest een en ander den gewichtigsten invloed uitoefenen op de letterkunde van Spanje. Eene geheele rij van dichters en schrijvers in de zestiende en zeventiende eeuw kan aangehaald worden, waaruit blijkt hoevele mannen van het woord tevens het zwaard hanteerden en daarna op min of meer lateren leeftijd tot eene geestelijke orde overgingen. Wij wijzen hier slechts op Cervantes, Lope de Vega en Calderon, drie der meest bekende mannen uit de geschiedenis der Spaansche letterkunde. De eigenaardige karaktertrekken van de geheele natie moesten zich natuurlijk ook sterk in het glansrijke tijdperk der letterkundige ontwikkeling, dat der zeventiende eeuw, vertoonen. Vandaar de belangstelling, die deze letterkunde in onze eeuw bijna in ieder land heeft opgewekt. Rijk en in de hoogste mate oorspronkelijk moest zij een onderwerp van nauwgezette beschouwing, veelal ook van levendige bewondering worden, waar zij bekend raakte. Wij leenen voor een oogenblik het woord aan een uitstekend oordeelkundige.

„De Spaansche letterkunde,” zegt Montégut, „heeft geheel en al het lot van de groote monarchie, welke vroeger bijna de geheele wereld onder het ontzag hield, dat haar aanzien opwekte, gedeeld, zoodat deze grootsche natie niet minder naar ziel dan naar lichaam geleden heeft. Wat die natie eenmaal gevoelde is even als hare grootheid verdwenen; wat haar in de ziel omging behoort even als hare macht tot de geschiedenis van het verledene; hare vizioenen zijn uitgebluscht als het vuur harer *auto da fé's*. En toch

is er geene letterkunde rijker, meer verscheiden, meer onderhoudend geweest, en er is wellicht geen volk ooït met zulk een aanleg voor het scheppen en genieten van letterkundige voortbrengselen begaafd geweest als het Spaansche volk. Spanje is in het bezit geweest van drie geestesgaven, die slechts zeer zelden gezamenlijk en vereenigd worden aangetroffen en waarvan eene enkele reeds voldoende zoude zijn om den roem van een volk en den opgang van zijne literatuur te verzekeren. Het zijn de gave der mystiek, de gave der waarneming in de werkelijke wereld, de gave van den heldenmoed. En deze drie talenten heeft het niet voor een deel, in nuancen en gewijzigd door andere overheerschende eigenschappen bezeten, maar geheel, maar volledig en in al de overmaat der ontwikkeling, die zij konden bereiken. De stoutheid en de overspanning dier mystiek zijn nergens in die mate aangetroffen; de schilderingen, die men in andere landen aan de werkelijkheid ontleend heeft, verbleeken bijna voor de losheid en den ruwen gloed van zijne zederomans, en de adel van zijne tragische helden vertoont zich aan ons oog met eene fierheid, een gezag en een alles beheerschenden toon, die nooit bij de andere volken bekend zijn geweest. Intusschen, al die rijkdom in Spanje's letterkunde is verdwenen als in eene ontzaggelijke schipbreuk.

„Wat verstaan wij daardoor? Willen wij zeggen, dat die rijkdom stoffelijk verdwenen is? Geenszins; wij bedoelen daarmede, dat de schatten dier letterkunde nooit onder de geheele menschheid in algemeenen omloop zijn gekomen. Zij zijn slechts voor een deel en als klein geld onder de volken van Europa in omloop gebracht. En toch is reeds dat klein geld voldoende geweest om tot grondslag voor het fortuin van een Corneille te strekken en Le Sage er boven op te helpen. Al die werken, zoo krachtig, zoo oor-

spronkelijk, zoo vol leven, zijn onbekend gebleven of liever vergeten na een oogenblik te hebben geschitterd; en wel zoozeer onbekend of vergeten, dat Schlegel voor een deel zijn roem (en niet het minst benijdbare deel) te danken heeft aan zijne waardeering van het genie van Calderon en zijne pogingen om er de oogen van geheel Europa op te vestigen. En wien gold die waardeering? Zij gold een dichter die in het midden der zeventiende eeuw gebloeid heeft en nauwelijks door twee geslachten van ons gescheiden was geweest. Die merkwaardige ontdekking van Schlegel echter heeft niet de uitkomst gehad, die men er van had kunnen verwachten en die andere groote ontdekkingen van dien aard, zoo als die van Shakespeare's genie bijvoorbeeld, hebben genoten. De schatten van deze mystieke en helden-drama's hebben niets bijgedragen om het geestelijk erfdeel der menschheid in waarde te doen toenemen. De verhevenheid van Calderon's STANDVASTIGE VORST, (*El principe constante*), de woeste dweepzucht van DE VEREERING VAN HET KRUIS (*La devocion de la Cruz*), de onstuimige waanzin van DE WONDERBARE TOOVENAAR (*El Magico prodigioso*), de grootsche en trotsche melancholie van HET LEVEN IS EEN DROOM (*La vida es sueno*) worden en kunnen slechts gevoeld en begrepen worden door letterkundigen, door geleerden met eene rijke verbeelding begaafd, door de dilettanten die ten minste eenigszins den natuurlijken aanleg voor de waardeering van het grootsche bezitten, door de verlichte lezers die dergelijke werken zonder inspanning in zich kunnen opnemen en iets in zich kunnen gevoelen van dat geestelijk leven en dat religieus gevoel, wier gloed die werken heeft bezield. Wij weten wel dat aan het hoofd van de werken van ieder groot dichter zou moeten staan: gewijde grond, verboden toegang voor de oningewijden; maar wat Calderon's lezers betreft, die oningewijden zijn niets

minder dan de menschheid in 't algemeen. Terwijl aldus de werken van Shakespeare dagelijks meer lezers winnen in staat om ze te begrijpen en te waardeeren, worden de werken van den grootsten dramadichter in Spanje dag aan dag ontoegankelijker, zelfs voor het beperkte publiek, waarvoor zij geschreven zijn. Iedere schrede van den tijd voorwaarts maakt, door ons verder van hen te verwijderen voor wie die werken geschreven zijn, het moeielijker die werken te begrijpen, zoo zelfs dat men den dag kan voorspellen, dat de scheppingen van den grootsten man, waarop Spanje zich na Cervantes beroemen kan, slechts het deel zullen zijn van een uitgelezen kring dergenen, die met eene rijke mate van geestdrift en verbeelding bevoorrecht zijn.

„Waarom, zou men kunnen vragen, hebben de voortbrengselen der Spaansche letterkunde zich niet langer kunnen staande houden dan gedurende een enkel geslácht van lezers; waarom hebben zij de gunst, waarin zij zich in de onderscheiden perioden van hun verschijnen hebben mogen verheugen, niet langer dan alleen bij het levende geslacht kunnen genieten? Is het ook, omdat zij te uitsluitend SPAANSCH zijn; dat zij ons te hardnekkig naar een verleden terugvoeren, dat voor ons verdwenen is; dat zij ons te partijdig één enkel bijzonder karakter voorstellen, dat slechts aan één tijdperk en aan één land behoort? Zonder twijfel zijn dit eenige der oorzaken, die er toe hebben medegewerkt, dat zij grootendeels in vergetelheid geraakt zijn. Maar, er is meer dan éene andere letterkunde, die even uitsluitend nationaal is als de Spaansche en die geenszins dezelfde onverschilligheid in het buitenland ontmoet heeft, gelijk bijvoorbeeld de Engelsche letterkunde. De groote dichters van Engeland, met Shakespeare aan het hoofd, voeren ons terug naar een nog meer verwijderd tijdperk dan dat hetwelk de

Spaansche literatuur ons afschildert, terwijl zij ons mede eigenaardige karakters voorstellen, die zoo mogelijk nog meer van ons verschillen. Indien het moeielijk is zich een Spanjaard te gevoelen van de zestiende en zeventiende eeuw, het is, naar het schijnt, niet minder moeielijk zich bij Shakespeare een Schot en Scandinaviër uit de elfde, of een Italiaan uit de veertiende, of eindelijk zich een Engelschman uit de vijftiende eeuw te gevoelen. Het is, bijgevolg, in het groote verschil van den geest, die de beide soorten van literatuur bezielt, dat men de reden moet zoeken van het verschil, in den opgang dien zij maken gelegen. De Engelsche letterkunde is bezield met een krachtigen levensadem, hoe nationaal en schijnbaar eenzijdig zij ook zijn moge. Het karakter uit de middeleeuwen, dat Shakespeare mij voorstelt, is mij noch vreemd noch vijandig. Het staat mij toe op gemeenzame wijze er mede kennis te maken, zonder mij te verschrikken of mij op een afstand te houden. Er heeft tusschen ons beide eene bijzondere wisseling van wederzijdsche sympathie plaats; dat karakter brengt mij tot zich en — wat vreemd is — ik breng het tot mij. Ik ontdek dat de persoon dien het voorstelt, een ander is dan ik ben en evenwel gevoel ik dat hij dezelfde is als ik. De eigenaardige mensch die in hem is, vereenzelvigt zich zonder dat dit zijne individualiteit te kort doet of dat hij zijn karakter verliest, gemakkelijk met den EEUWIGEN MENSCH. Ik kan met hem leven, strijden, beminnen, en ik zou niet den minsten afkeer gevoelen om hem tot mijn deelgenoot in het leven, tot mijn meester en heer te hebben. Maar hoezeer verschillend daarvan zijn de gevoelens, die mij de personages van de Spaansche literatuur inboezemen. Die karakters, van welken aard ook, van den held tot den bedelaar, stooten alle gemeenzame toenadering af en versmaden alle sympathie, welke

niet van diegenen uitgaat, die zij hunne gelijken of hunne naasten kunnen noemen. Het zijn de meest eenzijdige aristocraten, die er op de wereld kunnen bestaan. Zij schijnen niet te verlangen dat ik kennis met hen maak, en ik zelf heb er ook waarlijk het hart niet toe. Ik voel mij gedwongen mij zelven met eene zekere nederige beschroomdheid te bekennen, dat er geen enkele band tusschen ons bestaat, dat zij noch mijne broeders noch mijne gelijken zijn, en ik houd mij op een behoorlijken afstand met verdeelde gevoelens van vrees en eerbied. Niet alleen zijn deze personages van een ander tijdperk dan ik, maar zij zijn door een geest van geheel anderen aard bezield. In de helden van Shakespeare hervind ik tegelijk den man die ik ben, of den man die ik zou wenschen te zijn; maar ik gevoel mij niet in dat geval tegenover de helden van Calderon. Deze laatsten zouden het beneden zich achten een man te zijn als ik, en ik heb noch de aanmatiging noch de dwaasheid ooit te willen zijn wat zij zijn. Ik zeg, dat ik mij zulks niet aanmatig en ik begeer zulks in geenen deele. O wat moet die adeltrots een zware last zijn! Wat moet die laatdunkende fijngevoeligheid een bijtend vergif zijn. Hoe verslindend moeten de vlammen van dit fanatisme zijn! Waarlijk, naarmate ik er het oog op vestig, voel ik mij bijna doordrongen van het gevoel van den goeden Sancho Panzo, nadat hij een proefje had genoten van het stadhouderschap op het eiland Barataria; al die grootheid, die adeldom, die hartstocht, wel verre van mij toe te lachen, jagen mij schrik aan en ik acht mij gelukkig dat ik er niet in behoef te deelen.

„Men weet, dat eene afgrijselijke ondeugd, die der wreedheid, de verheven hoedanigheden van het heldhaftige Spanje der zestiende eeuw heeft ontsierd. Zou ik mogen beweren dat er in zijne letterkunde eene

ondeugd gevonden wordt, die daarmede samengaat en dat zij die deugd mist, welke men humaniteit noemt? Zij is aristocratisch, verheven, ridderlijk tot aan de grenzen van de dwaasheid, godsdienstig tot aan die der overspanning, vrij tot bijna ruw, maar zij is niet humaan, en daaronder versta ik, dat zij die snaar niet kent, die de smart en de vreugde van onze gelijken in ons doen trillen. In al de drama's en in al de verhalen, waarin de liefde eene rol speelt, zal men te vergeefs een dier woorden zoeken, die de bron der tranen doen ontspringen. De zielen zijn van vuur en de harten schijnen van brons te zijn. De stormen van dezen hartstocht zijn verschroeiende stormen zonder regen, volkomen te vergelijken met windvlagen op dorre en verbrande vlakten, zoo zelfs dat de gevoelens van het karakter zich schijnen gevormd te hebben naar de verschijnselen in het klimaat."

Deze aanhaling bevat tevens den sleutel op het uiteenloopend verschil, waarmede Calderon is beoordeeld geworden. Vóór alles moeten wij echter den lezer waarschuwen, deze woorden niet onvoorwaardelijk op HET LEVEN IS EEN DROOM toe te passen. De grootsche en trotsche melancholie die dit stuk ademt, gelijk reeds gezegd is, maakt het met andere eigenaardigheden tot een stuk, dat overal en steeds de levendigste belangstelling zal opwekken. Het is ongetwijfeld een drama, dat het meest algemeen menschelijk is, dat de meeste sympathie opwekt, dat spreekt tot allen die het lezen of de voorstelling bijwonen, dat in zijn held een beeld vertoont, hetwelk werkelijk de snaren van medelijden en innig gevoel doet trillen. Er is hartstocht in dit stuk, die in plaats van tegen te staan, het hart van den toeschouwer beurtelings met verontwaardiging vervult of verheven gevoelens wakker maakt. In het onrecht een edel karakter aangedaan, zien wij den mensch beleedigd, van welk volk,

van welken tijd ook. De rechtmatige toorn door het plegen van onbillijkheid en door bekrompen denkbeelden opgewekt, is niet aan plaats of tijd gebonden. Geestdrift bij de aanschouwing dat de beleedigde menschheid gewroken wordt, in weerwil van alle berekening, van alle list, overleg en zoogenaamde voorzichtigheid, in weerwil van alle samenspanning, van zelfzucht en staatkundige intrigue, zal steeds het deel blijven van de beschaafde maatschappij. Vandaar de belangstelling die HET LEVEN IS EEN DROOM steeds genoten heeft, vandaar dat men aan dit stuk schier het eerst denkt, waar er van Calderon sprake is. Vandaar dat geen drama in de Spaansche letterkunde zoozeer aan Shakespeare doet denken, zoozeer een geest ademt, die ook den Britschen dichter bezielde. Voor wij onze beschouwing en ons overzicht verder voortzetten, moeten wij nog naar een tweetal schrijvers verwijzen, die als scherpzinnige oordeelkundigen, als mannen die zich met hart en ziel aan de studie der Spaansche letterkunde hebben toegewijd, beiden gehoord moeten worden, daar zij als de vertegenwoordigers kunnen optreden van de twee richtingen, die zich bij de beoordeeling der Spaansche letteren in het algemeen en Calderon in het bijzonder, vooral onder de volken van Germaanschen oorsprong, hebben voorgedaan. De eerste schrijver dien wij noemen is Schlegel, de man die zooveel tot de kennis der Spaansche literatuur heeft bijgedragen. Na over Lope de Vega en zijne tijdgenooten gesproken te hebben, gaat hij aldus voort.

„Nu trad eindelijk don Pedro Calderon de la Barca op, een genie even vruchtbaar, een schrijver even werkzaam als Lope de Vega, en toch een dichter in een geheel anderen zin, een dichter zoo ooit iemand dien naam verdiend heeft. In hem vertoont zich op nieuw, en wel in veel hoogeren graad, het vermogen

de geestdrift op te wekken en het tooneel volkomen te beheerschen; om in een woord alles te zeggen, hij was even goed als Lope een wonder der natuur. De levensjaren van Calderon houden gelijken tred met die der zeventiende eeuw. Hij was bijgevolg zestien jaar oud toen Cervantes stierf, en vijfendertig jaar toen Lope de Vega van het tooneel der wereld trad, welken dichter hij bijna eene halve eeuw overleefde. Naar de opgaven zijner levensbeschrijvers heeft Calderon meer dan honderd en twintig tooneelstukken geschreven, meer dan honderd allegorische geestelijke schouwspelen, weder een honderdtal kluchtige nastukjes of *Saynetes* en onderscheiden andere niet dramatische gedichten. Daar hij van zijn veertiende tot zijn tachtigste jaar, dat is tot aan zijn dood, dramatische gedichten geleverd heeft, zoo verdeelen zich zijne stukken werkelijk over eene groote tijdruimte, zoodat men — hoe groot het aantal zijner werken ook zijn moge — niet kan beweren, dat hij met zulk eene overijlde haast geschreven heeft als Lope de Vega. Hij heeft er den tijd toe genomen, zijne plannen rijpelijk te overdenken, gelijk werkelijk uit zijne stukken blijkt. Eene gedurige oefening heeft hem dan ook eene groote vaardigheid in de uitvoering zijner plannen doen verkrijgen.

„In dezen overvloed van werken, bijna niet te overzien, is niets te vinden, wat los weg en op goed geluk daarheen geworpen is. Alles is naar zekere, goed volgehouden grondbeginselen en met den scherpzinnigsten blik van een kunstenaar en volkomen meesterschap aangevangen en voltooid. Dit is onmogelijk te ontkennen, ook al meent men den hoogen, weelderigen stijl aan het romantische drama van Calderon eigen voor manier te mogen houden, ook al beweert men dat de stoute vlucht zijner poëzie de grenzen te buiten gaat en op het dwaalspoor vervalt. Want Calderon

heeft overal datgene wat zijne voorgangers bloot als bijkomend sieraad beschouwden, tot werkelijke kunst verheven en hem kon niets voldoen, wat niet met den edelsten en fijnsten bloesem van het kunstvermogen kon gelijk gesteld worden. Vandaar ook, dat hij zich in zoo menige uitdrukking, in beelden, vergelijkingen, ja zelfs in vele spelingen van toestanden herhaalt; want werkelijk was hij veel te rijk om iets bij zich zelven, laat staan bij anderen, te moeten borgen. Het effect bij het verschijnen op het tooneel is zijn hoogste doel, doch dit anders bekrompen doel is bij hem een wel overdacht en gevestigd beginsel. Ik ken geen dramadichter, die aan het effect zulk een echt poëtische kleur gegeven heeft, die tegelijk de zinnen zoo levendig streelt en tevens den toeschouwer zoozeer opvoert tot de gewesten boven het zinnelijke."

Sismondi is de tweede geleerde, wien wij thans het woord geven. Nadat hij het bovenstaande van Schlegel heeft aangehaald en zelf erkent, dat wel niemand Calderon den naam van een groot dichter zal durven weigeren, vervolgt hij aldus.

„Werkelijk schijnt mij Calderon, hoezeer hij ook door de natuur met een genialen geest en de schitterendste verbeelding begaafd is, een man toe, die geheel en al de man zijner eeuw was, de man van het ellendige tijdperk dat naar Philips IV genoemd is. Wanneer eene natie ontaardt; wanneer zij verliest al datgene wat haar gunstig onderscheidt: dan heeft zij niet langer een geopend oog voor de modellen van ware grootheid, van ware deugd en voortreffelijkheid, en zij vervalt alsdan, zoodra zij die meent voor te stellen, in schroomelijke overdrijving. Dit is in mijn oog het karakter van Calderon: hij gaat in alle opzichten het doel der kunst voorbij. De waarheid is hem onbekend, en het ideaal dat hij zich vormt, beleedigt steeds door zijn gebrek aan een juist begrip en innig gevoel van

hetgeen recht en billijk is. In het gemoed van de oude Spaansche ridders woonde een edele trots, die aan het bewustzijn van tot een roemvol vaderland te behooren onafscheidelijk verbonden was; doch de verwaten trots bij de helden van Calderon schreeuwt ons in het oor bij het verval van hun land en hunne eigene slaafsche onderworpenheid. Het was een kenmerk van de oude zeden der ridders, dat zij een billijk gevoel van eigenwaarde hadden, hetwelk beleedigingen wist te voorkomen en ieder de achting van zijne gelijken verzekerde; maar sedert de eer van den staat en eigen eer door een schandelijk verdorven hof gedurig werd prijs gegeven, verwisselde het tooneel het eergevoel met een overspannen gevoel van lichtgeraaktheid dat, onophoudelijk gekwetst, ook onophoudelijk schrikkelijke wraak vorderde en dat in de werkelijkheid niet had kunnen bestaan, zonder de geheele maatschappij om te keeren. Tweegevecht en moord maakten scheering en inslag uit in het leven van een edelman, en sedert de zeden der natie afkeer begonnen te verwekken, moesten de zeden op het tooneel voorgesteld nog grooter afkeer inboezemen. Evenzoo waren de zeden van de vrouwen ontaard. De intrigue was tot achter de getraliede vensters van ieder huis, zelfs tot achter de ijzeren vensterstangen van het klooster doorgedrongen. De galanterie was het huiselijk leven binnengeslopen en had bijgevolg de echtgenooten van elkander vervreemd en het huiselijk geluk vergiftigd. Calderon wist dit en zag het. Maar nu gaf hij zijne vrouwelijke karakters des te meer strengheid, naarmate de werkelijke moraal ontzenuwd was. Hij verliest de natuur uit het oog en terwijl hij meent het ideaal te bereiken, kent hij niets anders dan overdrijving.

„Evenals nu de zeden op het tooneel bestendig nagemaakte zeden en bijgevolg valsch waren, zoo is

de taal des dichters het nog veel meer. De Spanjaarden dankten aan hun omgang met de Arabieren hun smaak voor hyperbolen en de stoutste beeldspraak; doch Calderons manier is niet van eene Oostersche lucht doortrokken, zij is bepaald zijne eigene, want zij overtreft alles wat zijne voorgangers zich hadden veroorloofd. Wanneer zijne verbeelding hem een schitterend beeld aan de hand geeft, houdt hij het eene geheele bladzijde vol en geeft het niet eer op voor hij zijne lezers vermoeid heeft. Hij rijgt vergelijking aan vergelijking en maakt, terwijl hij zijn onderwerp met de schrilste kleuren overlaadt, dat de oorspronkelijke vorm nauwelijks te herkennen is onder de opeenstapeling van de trekken die hij het geeft. Hij geeft aan de smart eene zoo poëtische taal, laat haar zoo onverwachte beelden zoeken en die beelden, buiten haar om gevonden, met zooveel zorg uitwerken, dat men ophoudt hem te beklagen, die zich zoo gemakkelijk van zijne smart outdoet om geestig en welbespraakt te zijn. Dat gezochte en die rij van tegenstellingen, welke men den Italiänen onder den naam van *concetti* heeft verweten, zijn zelfs bij hen, die er zich het meest aan schuldig maken, nog heel eenvoudig tegenover de gestadige verwringingen van Calderon. Men bemerkt dat hij door die ziekte des geestes is aangetast, welke aan het einde der eeuw van goeden smaak, in iedere literatuur opgang gemaakt heeft. In Rome zien wij hare eerste verschijnselen met Lucanus opkomen; in Italië was zij het kenmerk der *seicentisti*; in Frankrijk bewoonde zij het hotel van Rambouillet; in Engeland heerschte zij gedurende de regeering van Karel II. Alle eeuwen die tot beter inzicht gekomen zijn, veroordeelen haar eenstemmig als behoorende tot het tijdperk van den slechten smaak."

Het zou zeker moeielijk schijnen de uitspraken van

twee geleerden en scherpzinnige oordeelkundigen — uitspraken zoo te eenenmale uiteenloopend — met elkander te verzoenen, zoo niet de kennis van beide schrijvers ons daarbij den weg aanwees. Schlegel was de enthousiast, die aan het hoofd van de romantische school eenigszins doordraaft op zijne theoriën van kunst en alles verheft wat binnen den kring van zijne opvatting valt, waar het de waardeering geldt van een ongetwijfeld groot genie als Calderon was. In zekeren zin behoort Calderon nog aan de Middeleeuwen. Alles wat ons daaraan herinnert moest de onvoorwaardelijke ingenomenheid van Schlegel verwerven. Hij heeft slechts een oog voor datgene wat het meest met zijne denkbeelden en zijn systeem overeenstemt; hij sluit het oog zelfs voor alles wat die denkbeelden als ongerijmd zal kenmerken en dat systeem onhoudbaar doet voorkomen. In zijne bewondering voor Calderon, wien hij de eereplaats weder tracht te verwerven die hem werkelijk toekomt, maakt hij zijne onmiskenbare gebreken zelfs tot schoonheden of tracht ze ons als zoodanig op te dringen. Voor het dichterlijke, het stoute, het oorspronkelijke bij Calderon, in tegenoverstelling van een ontaard classicisme, had hij een bijzonder vatbaren geest, en het was hem bijna eene letterkundige roeping geworden op de schatten eener literatuur te wijzen, die zich vrij en zelfstandig ontwikkeld had, terwijl men in vele landen van Europa reeds bezig was de ketenen te smeden, die de vrije beweging van den geest op het gebied der kunst belemmeren moest, op de schatten eener literatuur bijgevolg, die den stempel droeg van den volksgeest, ridderlijke gevoelens en een innig geloof. Maar de geestdrift heeft somtijds, hoe verdienstelijk zijne pogingen ook waren, zijn blik beneveld en aan zijn oordeel die bezadigdheid en kalmte

ontnomen, welke de onmisbare eigenschappen van den kunstrechter moeten zijn.

Sismondi daarentegen was, schoon evenzeer toegerust voor zijne taak, een meer koel redeneerend rechter, een man bij wien de geestdrift zich zelden uitlaat, die ook nooit als de verkondiger van een systeem optreedt en voor wien bijgevolg de letterkundige voortbrengselen niet louter bestaan om een afgetrokken systeem te steunen. Hij is in bijzondere mate onafhankelijk en wil van geene school weten. Om de woorden romantiek en classicisme bekreunt hij zich betrekkelijk weinig. Vandaar dat zijn werk, hoe hard somtijds ook aangevallen in den laatsten tijd, steeds groote waarde zal behouden. Bovendien is het vrij duidelijk merkbaar, dat hij in zijn oordeel over Calderon zich wel eenigszins tegenover de hooggestemde en zekerlijk eenzijdige lofspraken van Schlegel plaatst. Hij zou waarschijnlijk minder streng geweest zijn, indien Schlegel minder overdreven geweest ware. De partijdigheid van den eene heeft de onpartijdigheid van den andere een strik gespannen. De waarheid in zijne woorden vervat — want er is zonder twijfel veel waarheid in — is dus niet de geheele waarheid. Hij zelf gevoelt dit eenigszins, en vandaar dat hij eene scherpe uitspraak schier op dezelfde bladzijde tracht te vergoelijken, door te zeggen dat Schlegel in vele opzichten niet zonder gevolg zijne ingenomenheid en geestdrift zou kunnen verdedigen. „Calderon,” zoo zegt hij, „is inderdaad de ware dichter der inquisitie. Hoe bezield ook door een religieus gevoel, dat hij echter al te zeer in bijna alle stukken lucht geeft, boezemt hij mij toch slechts afkeer in van dien godsdienst welks prediker hij wordt. Nooit is iemand er toe gekomen het Christendom in die mate te verwringen; nooit heeft men het zoo schrikwek-

kende hartstochten, zulk eene ongerijmde moraal toegedicht." En toch, gelijk wij zeiden, voelt hij zich gedrongen een weinig verder te zeggen: „Intusschen willen wij niet vergeten, dat de gebreken die ik heb opgemerkt, in geenen deele aan de schoonheden afbreuk doen, die Schlegel heeft aangetoond. Haar aantal blijft nog altijd groot genoeg, om Calderon onder die dichters te plaatsen, wien de rijkste en meest eigenaardige fantasie geschonken is, en wier eigen manier dikwijls hoogst aantrekkelijk is."

II.

Vóor wij de werken van Calderon meer opzettelijk in ons overzicht bespreken, willen wij eene korte schets van de geschiedenis van het Spaansche drama geven, gelijk het zich tot aan 's dichters eerste optreden ontwikkeld heeft.

Het heeft een betrekkelijk langen tijd geduurd, vóor zich in Spanje een eigenlijk nationaal drama vestigde. En toch toonde het volk eene groote genegenheid voor tooneelvoorstellingen, gelijk blijkt uit het feit, dat de kerkelijke vertooningen, waaruit zich de zoogenaamde mysteriën of geestelijke schouwspelen ontwikkeld hebben, nergens zoo zeer in den smaak van het volk vielen, zich nergens zoo lang hebben staande gehouden als in Spanje. Zelfs toen het wereldlijke drama reeds zijn hoogsten toppunt van bloei bereikt had, bleef het geestelijk schouwspel nog altijd een belangrijk deel van de dramaliteratuur uitmaken, als kon het volk niet scheiden van de vertooningen, waarin het kinderlijk geloof en de zin voor levendige voorstelling, bij zijne voorvaderen een bepaalde karaktertrek, zich zoo lang hadden verlustigd. De eerste sporen van tooneelvoorstellingen en dramatische voort-

brengselen moeten dan ook in die oude kerkelijke spelen gezocht worden. Trouwens, niemand zal zich verwonderen dat de kerk meer dan ergens elders in Spanje de wieg is geweest van de dramatische poëzie. Op alle groote feesten van het jaar, vooral op Kerstmis, Paschen en Pinksteren, gaf men voorstellingen voornamelijk aan het leven van Jezus ontleend, zoo als die van zijne geboorte, zijn lijden, zijn dood, zijne opstanding en de nederdaling van den Heiligen Geest op de Apostelen. Al zeer spoedig werden het voorstellingen aan de geschiedenis der kerk, de legenden der Heiligen of de overleveringen, die eene kerkelijke kleur hadden en waarin een of ander mirakel een machtigen indruk moest teweeg brengen, ontleend. Wat was dit anders dan *l'Évangile en action, entrant dans les esprits par les sens,* gelijk een Fransch schrijver het noemt. De priesters zelven waren de acteurs in deze geestelijke of gewijde schouwspelen, welke dienden om de eigenlijke kerkdienst aan te vullen. Die vertooningen kregen natuurlijk eerst bepaald het dramatisch karakter, toen de dialoog er aan werd toegevoegd en langzamerhand bepaalde personages optraden, die de hun aangewezen rol hadden te vervullen en in onderscheiden stukken bestendig voorkwamen. Zoozeer waren die voorstellingen naar den aard der tijden, dat zelfs Pausen gunstige toezeggingen van aflaat deden ter wille van hen die ze bijwoonden.

Wanneer deze vertooningen als werkelijke geestelijke schouwspelen in Spanje opkwamen, kan met geene zekerheid bepaald worden. Ongetwijfeld moet dit reeds zeer vroeg geweest zijn, want in het midden van de dertiende eeuw waren zulke voorstellingen niet alleen reeds algemeen onder het volk, maar hadden zij reeds verschillende vormen aangenomen en waren tot groote misbruiken vervallen, die de ergernis van overheid en geestelijken niet weinig opwekten.

Zoo haalt Ticknor eene akte van Alfonsus X aan, waarin op deze misbruiken gewezen wordt, zoodat deze vorst het noodig achtte paal en perk aan de ingeslopen vrijheden te stellen en de voorstellingen bepaald onder het voortdurend toezicht van de geestelijken te plaatsen. Men liet, volgens een Spaansch schrijver, in de prachtigste kerken vrouwen van zeer verdachte zeden optreden en men stelde dingen voor, die den toeschouwer met levendigen afkeer moesten vervullen en die ons met schaamte en een pijnlijk gevoel zouden vervullen, zoo wij ze moesten herhalen. Intusschen, het is in die stukken, of liever in dit nationale gebruik, dat wij den oorsprong hebben te zoeken van de *Autos sacramentales* of gewijde spelen, waarin het genie van Lope de Vega en vooral dat van Calderon geschitterd heeft; dat wij bij verdere ontwikkeling en vrijwording van de banden der kerk het wereldlijk drama zien opkomen en bloeien, hetzij dan als *Commedias*, of gewone tooneelstukken, *Entremeses* of kleine tusschenspelen, *Saynetes* of kleine nastukjes, of eindelijk als die bijzondere soort van tooneelstukken, die de Spanjaarden *Commedias de capa y de spada* noemen, waarover wij straks een woord zullen spreken.

Bij die ontwikkeling van het wereldlijk tooneelspel waren er drie omstandigheden, die nadeelig konden worden voor het ontstaan van een eigenlijk nationaal drama. Het waren de invloed en vervolgens de strijd van de geestelijkheid, de inwerking van de gelijktijdige uitheemsche letterkunde, vooral die van Italië, en eindelijk de opkomende smaak voor en navolging van het klassieke treurspel. Toen de rechte man optrad, was Spanje aan die ongunstige omstandigheden ontkomen en vond in Lope de Vega den eigenlijken grondvester van zijn volksdrama, dat vervolgens door Calderon en zijne tijdgenooten tot zijn hoogste punt van bloei werd gebracht.

Wat de eerste omstandigheden betreft, het zal niemand verwondering baren, dat in een land, waar de dramatische voorstellingen sedert eeuwen in de hand of onder het toezicht der kerk waren geweest, die kerk niet geneigd was haar invloed en toezicht op te geven, vooral toen de eerste pogingen om een wereldlijk drama te scheppen blijkbaar door het volk met zooveel ingenomenheid begroet werden. De Inquisitie, die zich weldra eene macht had aangematigd, welke door niets in den staat was toegestaan, doch alleen in eene lijdelijke onderwerping geduld werd, bemoeide zich zeer spoedig met de tooneelvoorstellingen. Reeds kort na 1520 werden de voorstellingen met een interdict bedreigd, dat werkelijk tot 1573 van kracht bleef. Van de weinige stukken, die onder Karel V geschreven werden, ontsnapten slechts enkele strikt gewijde spelen aan den kerkban, en nog in 1598 werden de schouwburgen gedurende twee jaren voor goed in Madrid gesloten. Doch de smaak en behoefte van het volk, gesteund door het hof en de aanzienlijken in een volgend tijdperk van sterk opgewekt letterkundig leven, waren der geestelijke macht te sterk. De schrijvers zelven maakten bovendien, hetzij dan opzettelijk of onwillekeurig, het verzet der geestelijkheid krachteloos. Sommige van hen waren geestelijken of werden vroeg of laat lid eener geestelijke orde; behalve aan het wereldlijke drama wijdden zij aan den traditioneelen kunstvorm van het gewijde schouwspel in hunne *autos sacramentales*, sedert eeuwen nationaal, niet minder hunne talenten, zoodat zij in evenveel stukken weder goed maakten, wat zij in andere naar het oordeel der strengere drijvers bedierven; eindelijk nog hadden de meeste hunner stukken die sterk en geheel bijzonder katholieke kleur, die het kenmerk was van alles wat een Spaansch karakter droeg.

Door de nauwe banden, die Spanje en Italië ver-

eenigden, moest natuurlijk de Italiaansche letterkunde niet zonder invloed blijven op de Spaansche. Het minst echter bleef die invloed voortdurend merkbaar in de ontwikkeling van het drama. Veel grooter was hij op andere soorten van dichterlijke voortbrengselen, die meer het eigendom van de geleerden en beschaafden waren. De volksgeest onderscheidde zich te zeer van het Italiaansche karakter om op den duur zich te kunnen verzoenen met den geest van het vreemde drama, en daar tooneelstukken boven alles den bijval van het volk moeten genieten, zoo zij een belangrijk of hoofdbestanddeel der literatuur zullen worden, kon het niet anders of de invloed van het vreemde drama moest slechts voorbijgaande zijn. Het was dan ook meer de smaak voor de tooneelvoorstellingen en bepaaldelijk voor het wereldlijke tooneelspel, die door den veelvuldigen omgang met Italianen werd aangewakkerd. Het bewaren van zijne nationaliteit heeft dus het Spaansche volk zijn nationaal drama geschonken.

Op dezelfde wijze was het gesteld met den invloed door de beoefening en navolging van het klassieke treurspel uitgeoefend. In de eerste plaats waren de pogingen om het drama der ouden na te volgen betrekkelijk gering in vergelijking met andere landen, en in de tweede plaats waren zij hoogst gebrekkig. Toen dus ook Spanje deel nam aan de algemeene beweging door de Renaissance opgewekt, bleek noch de kracht van het talent noch de invloed van hoogescholen en geleerden groot genoeg om den nationalen geest te winnen en de neiging van het eigenlijke volk eene willekeurige richting te geven. Werd dus ook van dien kant de letterkunde en meer bepaald het drama eenigszins bedreigd, het gevaar is slechts tijdelijk geweest, de zelfstandige ontwikkeling van dit kunstvoortbrengsel heeft er nagenoeg niet onder geleden.

Van welken tijd, is thans de vraag, dagteekent de eigenlijke opkomst van het drama in Spanje? De geestelijke schouwspelen waren, gelijk wij gezien hebben, reeds in het midden der dertiende eeuw algemeen in Spanje bekend en zeer populair; doch van een eigenlijk wereldlijk drama kan men nauwelijks spreken voor het laatste gedeelte der vijftiende eeuw. Vandaar dat Rojas, door Ticknor een groote autoriteit genoemd in alles wat de geschiedenis van het tooneel betreft, de opkomst van het drama laat samenvallen met de verovering van Granada en de ontdekking van Amerika, twee gewichtige gebeurtenissen in de geschiedenis van Spanje. In 1492, zoo zegt een geleerd oudheidkundige in den tijd van Filips IV, begonnen reizende gezelschappen in onderscheidene plaatsen van Castilië publieke voorstellingen te geven van de stukken door Juan de la Enzina geschreven.

Enkele voortbrengselen, die min of meer aan den vorm van het drama doen denken, waren intusschen voorafgegaan. Daaronder rekent men in de eerste plaats den MINGO REVULGO, eene satire in den vorm van het herdersdicht en geschreven in de vrije en krachtige taal van de lagere volksklasse. Het is een dialoog tusschen twee personen, waarvan de eene de hoogere, de andere de lagere standen voorstelt, en is geschreven in twee-en-dertig coupletten, behandelende den beklagenswaardigen toestand van zaken onder de regeering van Hendrik IV. Men vermoedt dat het stuk omstreeks 1472 vervaardigd is. Een ander merkwaardig voortbrengsel van denzelfden tijd nagenoeg is getiteld CÉLESTINE, eigenlijk een dramatische roman in een-en-twintig bedrijven of afdeelingen, waarvan het eerste en verreweg het grootste bedrijf door Rodrigo de Cota, en de overige twintig door Ferdinand de Rojas geschreven zijn. De drie hoofdkarakters zijn Calisto, een man van een ridderlijken aard,

Meliboea, een meisje zoo beminnelijk en rein als een engel, en Célestine, eene boosaardige oude vrouw, die door hare helsche listen Meliboea in het verderf stort. Calisto wordt aan het einde van een ladder geworpen, kort nadat Célestine op het oogenblik van haar triomf door hare eigen handlangers vermoord is geworden, terwijl de misleide Meliboea zich van een hoogen toren naar beneden stort. Geen boek heeft vóór den DON QUICHOT zulk eene groote populariteit verkregen als het gemelde dramatisch gedicht. Het bevat gedeelten die uitmunten door levendigheid en schitterenden stijl en geen land in Europa kan gedurende dit tijdperk op een gedicht in dramatischen vorm wijzen, dat met het genoemde kan wedijveren. Schoon het ongeschikt was om ooit op een tooneel te worden voorgesteld, heeft het toch een onmiskenbaren invloed op het nationale drama in Spanje uitgeoefend.

Twee mannen verschijnen thans in de letterkundige geschiedenis van Spanje, die werkelijk het drama eene schrede voorwaarts deden gaan. Het zijn Juan de la Enzina en Bartolome de Torres Naharro. De eerste was omstreeks 1468 geboren, ontving zijne opleiding te Salamanca en genoot de bescherming van Fadrique de Toledo, den eersten Hertog van Alva, en later die van Paus Leo X in Rome. Zijne elf „REPRECENTACIONES," gelijk hij het noemt, zijn dramatische stukken eenigszins van den aard der herder- of landgedichten; zij zijn in den ouden Spaanschen versbouw geschreven, en worden nu en dan met zang — een enkel stuk ook met dans, afgewisseld. Daar zij werkelijk in deze en andere eigenaardigheden het Spaansche drama van later tijd tot grondslag strekken, zien velen in zijne voortbrengselen den oorsprong van het wereldlijk schouwspel. Zijne stukken werden werkelijk ten tooneele gevoerd of liever in de kapel van den Hertog van Alva vertoond, later wellicht ook in het publiek voor-

gedragen. Eenige zijner stukken, voor het grootste deel niets anders dan dialogen van de eenvoudigste soort, sluiten zich zeer nauw bij het geestelijke schouwspel aan en werden ook op de christelijke feesten opgevoerd, zoo er van opvoering sprake kan zijn, waar het stukken geldt, waarin onder anderen de kribbe van Bethlehem en de steen van Jezus' graf worden voorgesteld, daar men hier moeilijk van optreden kan spreken. Naharro een priester volgde Enzina op en was van niet minder beteekenis in de geschiedenis van het Spaansche drama. Hij leefde eenigen tijd aan het hof van Rome, schreef daar eene satire tegen de ondeugden onder Leo X aan dat hof heerschende, vlood naar Napels en stierf eindelijk in armoede. Zijne werken heeft hij opgedragen aan don Fernando Davalos, den Spaanschen edelman die met de beroemde Vittoria Colonna was gehuwd. Die bundel, „PROPALADIA" getiteld, bevat acht stukken, die hij COMEDIAS noemt, allen in verzen geschreven en voorzien van een proloog of INTROYTO. Hij was de eerste, die van JURNADAS of dagen spreekt, als in zijn oog den geschikten naam voor afdeelingen of bedrijven [1]. Schoon hij, gelijk wij zeiden, het drama eene schrede voorwaarts bracht, kan men toch niet zeggen, dat hij de grondlegger is geweest van een eigenlijk nationaal drama. Zijne stukken munten uit door vloeiende en welluidende verzen en door enkele gedeelten, waarin

---

[1]) *Jornada*, dag, dagwerk of dagreize. De oude Fransche mysteriën waren verdeeld in *journées* of afdeelingen elk van welke geschikt was om in den tijd, waarin zulke voorstellingen door de kerk gegeven werden, op een enkelen dag te worden uitgevoerd. Eene van die mysteriën, zegt Ticknor, eischte veertig dagen voor de geheele opvoering. Cervantes reeds neemt *jornada* en bedrijf afwisselend als woorden van éene beteekenis. Bijna alle Spaansche stukken zijn verdeeld in *drie jornadas,* in plaats van onze gewone vijf bedrijven.

de dialoog vrij natuurlijk is. De Inquisitie heeft zijne stukken wegens te groote vrijheid verboden. Wij mogen hier niet vergeten nog melding te maken van den Portugees Gil Vincente, die onderscheidene stukken in het Spaansch heeft geschreven, waarin hij meer dan iemand zijner tijdgenooten de werkelijkheid in het oog hield, ofschoon zijne kracht in het lyrische element gelegen is.

Wij komen thans tot een man, die werkelijk een populair drama in het leven heeft geroepen, namelijk Lope de Rueda. Hij was een eenvoudig goudslager van Seville, die zich aan het hoofd stelde van een reizend tooneelgezelschap en in zijne geboorteplaats, in Cordova, Valencia, Segovia en andere steden zijne stukken deed opvoeren, waarbij hij zelf als een tooneelspeler van bijzondere talenten optrad. Cervantes heeft hem nog gekend en hem met den naam van een GROOT MAN bestempeld. Een man van het volk, wist hij zich bij het volk bemind te maken; een man van genie, wist hij zich bij de aanzienlijken en geletterden een naam te verwerven. Indien hij van de universiteit te Salamanca was gekomen, als gepromoveerd in de theologie of in het recht, hij zou het ongetwijfeld beneden zich geacht hebben op zijne geïmproviseerde planken te verschijnen, gelijk hij deed in de dagen van eene jaarmarkt of op de publieke pleinen van Madrid. Zoodanig was het aanzien dat hij zich verworven had, dat hij bij zijn dood (waarschijnlijk in 1567) met eere begraven werd in de prachtige cathedraal van Cordova, in weerwil dat hij zich aan het verachte beroep van een reizend tooneelspeler gewijd had.

Zijn doel was, gelijk uit al zijne stukken blijkt, het volk dat hem kwam hooren te amuseeren. Maar men staat verbaasd over den goeden uitslag van zijne pogingen, wanneer men in aanmerking neemt de weinige

middelen waarover hij beschikken kon. Cervantes geeft in het voorbericht van zijne tooneelstukken eene zeer onderhoudende beschrijving van het tooneel uit zijne jeugd, den tijd toen Rueda bloeide. De geheele schat, dien een tooneeldirecteur met zich droeg, bestond uit eenige herdersstaven en uit den inhoud van een grooten zak, waarin zich vier herderskielen, versierd met kleuren en somtijds met verguldsel, een stel van vier valsche baarden en haarlokken bevonden. Het eigenlijke tooneel bestond uit eenige planken in een vierkant op schragen rustende, omstreeks een drie voet boven den grond. Achter een oud wand- of vloertapijt kleedden zich de acteurs; ook nam het orchest daar plaats, bestaande uit een drietal guitars, die somtijds nog eenige snaren misten, terwijl ook de zangers zich enkele malen daar bevonden om eene oude ballade te zingen. Twee liefdadige instellingen hadden het recht verkregen om een gedeelte van de opbrengst voor de armen te heffen en vandaar dat bij de komst van een reizend gezelschap nu en dan eene gelegenheid voor de opvoering werd aangewezen. De voorstellingen hadden overdag en wel op zon- en heilige dagen plaats, in de open lucht; voor de vensters op eene binnenplaats uitkomende waren de aanzienlijken gezeten, en wel de mannen gescheiden van de vrouwen, terwijl het volk op de gemelde binnenplaats voor de stellage rondzwierf. De opbrengst na aftrek van het armengeld was natuurlijk voor de tooneelspelers hoogst onbeduidend. Even als in Engeland ten tijde van Shakespeare veroorloofde zich het volk, dat op den beganen grond — wij zouden zeggen, het parterre — staanplaatsen in de open lucht had ingenomen, de grootste vrijheden en gaf luide zijne goed- of afkeuring te kennen. Men noemde deze toeschouwers de *mosqueteros*; inderdaad maakten zij een ontzagwekkend legertje uit, dat streed voor de overwinning

of met het oog op de nederlaag van auteur en speler.

Onder zulke omstandigheden won Rueda de gunst van het volk en nam hij deel aan de opvoering van zijne eigene stukken. Voor een groot deel hing het welslagen dier opvoering af van het spel van den komiek of den *simple*. De rol van dit personage werd door Rueda bijna in ieder stuk gebracht en werd weldra even onmisbaar in de Spaansche stukken als die van den clown in de Engelsche. Schoon het eerste spoor van dit personage bij Gil Vicente te zoeken is, komt toch Rueda de eer toe, het tot een vast en bepaald karakter te hebben verheven. Later kreeg het den bekenden naam van *gracioso*. De dramatische werken van Rueda bestaan uit vier comediën, twee herderspelen, en twaalf *pasos* of kleinere dialogen In die werken bovenal moet men den oorsprong van het eigenlijk nationale drama zoeken.

Wij gaan thans de pogingen van Juan de Timoneda en Juan de la Cueva, die beiden in den geest van Rueda schreven, voorbij en wijzen nog slechts op de drama's van Bermudez en Argensola, die getracht hebben het Grieksche treurspel in Spanje over te brengen. Ofschoon hunne stukken door de geleerden zeer geroemd werden en zelfs eenigen opgang maakten bij hunne verschijning, bleken zij toch zoo geheel en al tegen den geest van het volk en den aard van hetgeen het tot heden gezien had in te druischen, dat zij spoedig vergeten werden. Hun arbeid was die van de geleerde dichters, niet van mannen die den volksgeest kenden en de stof aan de werkelijkheid en hunne omgeving ontleenden.

Indien ons bestek het toeliet, moest een afzonderlijk hoofdstuk gewijd zijn aan Lope de Vega, door Cervantes eenmaal „het wonder der natuur" genoemd. Inderdaad, wanneer men nagaát het ontzaglijk aantal

werken door hem geleverd en daarbij in aanmerking neemt, dat het nationale drama in hem zijn eigenlijken schepper gevonden heeft, dan kan men zich niet genoeg verbazen over eene vruchtbaarheid en een rijkdom van vinding, die werkelijk aan het wonderbare grenzen. Behalve een groot getal werken van allerlei aard, schreef hij, naar zijne levensbeschrijvers beweren, niet minder dan achttien honderd tooneelstukken, benevens een vierhonderd *autos sacramentales*. Naar zijn eigen zeggen, leverde hij somtijds in twee of drie dagen een geheel stuk, in een tijdsverloop dus dat men het nauwelijks zou kunnen copiëeren. Het was of het schrijven van drama's bij hem geen kunst maar bloot een instinct was. Werkelijk ook kan men zeggen, dat er niet uit blijkt, dat hij eenige vaste denkbeelden omtrent den aard en bouw zijner stukken had. Van eene theorie of een systeem is bij hem geen sprake. Hij zelf laat zich vrij oppervlakkig uit over zijne kunst, daar hij in zijne „Kunst van dramaschrijven" zegt, dat zijne eenige modellen diegenen zijn, welke geschreven werden door hen, die de toejuiching van de menigte verwierven. Het publiek betaalt ons, zegt hij verder, en daarom is het billijk, dat men het de grappen te aanschouwen geeft, waarop het gesteld is.

Het leven van Lope Felix de Vega Carpio is in weinige hoofdtrekken mede te deelen, daar het, uitgezonderd eenige avonturen uit de dagen zijner jeugd, eene aaneenschakeling is geweest van die gelukkige oogenblikken, welke de vleiende volksgunst en de bescherming van het hof en de aanzienlijken — wereldlijken zoowel als geestelijken — iemand van zijn karakter konden verzekeren. Hij was geboren te Madrid in 1562, vijftien jaren na Cervantes, dien hij van het tooneel zou verjagen, en was zijne opvoeding verschuldigd aan Hieronymus Manrique, terwijl hij

na het volbrengen zijner studiën secretaris van den Hertog van Alva werd, een afstammeling van den landvoogd over de Nederlanden. „Op het oogenblik, dat ik in den dienst der kerk zou treden," zoo zegt hij, „werd ik verliefd. De oogen van eene vrouw verblindden mij; ik nam haar tot mijne echtgenoot. God vergeve het haar; na zulk een ongeluk, beteekenen alle andere slechts weinig." Een duel noodzaakte hem in ballingschap te gaan. Te Madrid teruggekomen verloor hij zijne gade, waarna hij zich inscheepte op de onoverwinnelijke vloot. Na eenigen tijd gereisd te hebben, ging hij een tweede huwelijk aan, doch verloor achtereenvolgens niet alleen die tweede gade maar ook zijne kinderen, waaronder eene natuurlijke dochter. Zijn roem steeg intusschen bij den dag. Oud en jong wezen hem na langs den weg. De Paus begiftigde hem met den titel van doctor in de theologie en met de waardigheid van Apostolisch kamerheer. Philips IV ontving hem met onderscheiding, doch te midden van al dat aanzien bleef hij onverschillig voor het grootste genie dat Spanje heeft opgeleverd, den schrijver van Don Quichot. Eindelijk nam hij het geestelijk kleed aan en trad als Inquisiteur op. Vreemde vereeniging van het gewijde en ongewijde in één persoon, alleen te verklaren door den tijd en den landaard, die hem den hunne noemden: de dienaar der Inquisitie voorziet het publiek van de grappen waaraan het behoefte heeft! Het zijn zijne eigene woorden. In 1635 stierf hij op 73jarigen leeftijd. Geheel Madrid was in rouw; eene koninklijke begrafenis viel hem ten deel; de lijkplechtigheden duurden negen dagen, waarbij drie bisschoppen dienst deden. Wellicht is er geen tweede voorbeeld in de geschiedenis der letterkunde aan te halen van zooveel aanzien en algemeen gunstbetoon.

Werkelijk is Lope de Vega een wonder in de let-

terkundige wereld. De vruchtbaarheid van zijn genie is zonder weêrga en daarbij onderscheidt hij zich door eene verscheidenheid van geest, toon en behandeling, die bij het ontzaglijk aantal zijner werken des te meer uitkomen. Het Spaansche drama is bovendien over het algemeen op denzelfden grondslag blijven rusten, waarop hij het geplaatst en gelaten had. Dit is voorwaar eene bijzonderheid van geene geringe beteekenis. Al zijne grootere tooneelstukken zijn in verzen; de drie *jornadas* of dagen zijn regel bij hem; daar hij zelf beweert, dat iedere afdeeling hare handeling binnen een enkelen dag zal besluiten; de *gracioso* of *clown* verschijnt nagenoeg altijd in zijne stukken, terwijl eene gemakkelijke dooreenmenging van het tragische en komische, van het wereldlijke en gewijde, van het heldenfeit en de tooneelen uit het volksleven een kenmerk van zijne *comedias* is. Die titel moet intusschen enkel in de beteekenis van ons drama — niet in die van blijspel worden opgevat. Onderscheidene stukken van Lope worden voorafgegaan door eene *loa* of voorafspraak, dikwijls in den vorm van een dialoog. Na de *loa* volgde een *entremes*, van denzelfden aard als de vroeger bekende tusschenspelen en meestal in kluchtigen trant geschreven. De *entremeses* vielen ook dikwijls tusschen de drie bedrijven en werden enkele malen ook door een dans vervangen, die overigens aan het einde van iedere voorstelling plaats had. De *saynete* was een nastukje, gelijk reeds is opgemerkt, dat na het eigenlijke stuk gegeven werd.

Men onderscheidt drie soorten van tooneelstukken bij Lope de Vega. Vooreerst, de *Comedia de Capa y Espada*, DRAMA'S MET MANTEL EN DEGEN. Zij droegen hun naam naar de omstandigheid, dat hunne hoofdpersonages tot de hoogere klasse der maatschappij behoorden, die naar de nationale dracht altijd in

mantel en degen verschenen, zoodat aan den eenen kant stukken buiten dien naam vielen; waarin vorstelijke personen optraden, en aan den anderen kant stukken, het dagelijksch lèven en de lagere klasse afschilderende. De galanterie is er de ziel van en wel, zoo als zij zich voordeed in al de vrijheid en het eigenaardige in de Spaansche zeden gewoon. Intrigue-stukken heeft men ze wel eens genoemd, naar het doorloopende kenmerk er van, daar de hoofdverwikkeling gewoonlijk gepaard gaat met eene nevenverwikkeling, als men het zoo noemen mag. Behalve door eene bijzondere voorliefde voor eene intrigue, onderscheiden zich deze stukken ook door eene soort van parodie op de hoofdkarakters en feiten, die er in voorkomen. Men moet bij deze stukken overigens nog in aanmerking nemen, dat sommige voor het volk, andere voor het hof geschreven waren. De eerste waren rijker in geest, in afwisseling met komische gedeelten en vooral in eene waarheid en schildering van de werkelijkheid, die zelden in eenige andere tooneelstukken voorkomen. De tweede klasse van drama's bij Lope de Vega is die der HEROÏSCHE of HISTORISCHE STUKKEN, drama's nauw verwant met de vorige, doch min of meer van geschiedkundigen of mythologischen inhoud, met vorstelijke personen daarin optredende en in een ernstigen zelfs tragischen toon geschreven. Filips II was schrikkelijk geërgerd door deze stukken en verbood de opvoering, daar hij meende, dat zij het koninklijk aanzien in minachting bij het publiek zouden brengen. Een fraai staaltje van den geest dier tijden. De derde klasse eindelijk omvat de gewijde en godsdienstige spelen, de *autos sacramentales*, in den trant van de oude MYSTERIËN, meestal opgevoerd in de straten en op de pleinen gedurende de schitterende plechtigheden van den CORPUS CHRISTI. Wij zullen bij het bespreken van dergelijke stukken uit Calderon's verza-

meling gelegenheid hebben er het een en ander over mede te deelen.

En wat thans te zeggen van de werken eens schrijvers, van wien men berekend heeft, dat hij 21 millioen verzen of honderd drie-en-dertig duizend bladzijden schrifts geleverd heeft, van eenen schrijver, die zelf verklaard heeft, dat meer dan honderd stukken in den tijd van vier-en-twintig uren van de muzen naar den schouwburg gingen. Behalve dit moet men nog in aanmerking nemen, dat hij een Spanjaard was, die zijn publiek kende en uitsluitend trachtte het te behagen, een Spanjaard nog wel uit den tijd van Filips IV.

Zou men niet mogen vragen, zegt een Fransch geleerde, of het ter wille van zijn roem bij het nageslacht niet beter ware geweest, zoo hij zijn talent meer had aangewend tot de volmaking van zijne stukken dan tot de vermenigvuldiging er van? De overhaasting van zijn arbeid doet zich in al de werken van Lope de Vega merken. Men bespeurt er al de eigenaardigheden van de Italiaansche improvisatie in, namelijk, tallooze onachtzaamheden, eene groote ongeregeldheid in de samenstelling, eene menigte gemeenplaatsen, die elkander opvolgen zonder eenig verband, een dialoog dikwijls hoogdravend, somtijds plat, zelden natuurlijk. En wanneer de dichter eene gelukkige gedachte heeft gevonden, vernietigt hij meermalen hare kracht en bekoorlijkheid, door haar in allerlei vorm weêr te geven tot men er meer dan verzadigd van is. Hij legt er zich volstrekt niet op toe eigenlijke karakters te schilderen, noch op eene geregelde verbinding van zulke intrigues, die zouden moeten dienen om die karakters te ontwikkelen en ze in het volle licht te plaatsen. Het is hem zelfs bloot om de intrigue te doen. De fabel van zijne drama's is in zeker opzicht geheel onafhankelijk van de per-

sonen, die hij laat optreden, en hij zou ze door anderen even goed kunnen vervangen, zonder de dialoog in het minst te veranderen. Menigmaal spreken zijne boeren als doktoren en dienen nu en dan om de wetenschap uit te kramen van den dichter, die er zich weinig om bekommert de schoone gedachten, die hem voor den geest komen, in den mond te leggen van welk personage het ook zij. Het Spaansche tooneelstuk is overigens niets anders dan een roman *en action*, dan eene novelle in dialogen. De eenige belangstelling, die het opwekt, is die der nieuwsgierigheid, en deze nieuwsgierigheid wordt levendig aangewakkerd door de snelle opeenvolging van voorvallen, die de dichter met volle handen uitstrooit, maar die des te meer verrassen naarmate zij te meer vreemd zijn aan de hoofdgebeurtenis. Aldus is het niet vreemd een personage te zien optreden, dat zich in het midden van de handeling ziet geworpen met geen ander doel, naar het schijnt, dan om den geregelden loop van het stuk te belemmeren. En het publiek wilde het zoo. Hoe meer ongedacht de voorvallen in het stuk waren, hoe onverwachter de personen er in optraden, des te meer bewonderde men het talent door den dichter ten toon gespreid. De dichter was overigens niet minder handig in de gewijde schouwspelen, waarin de wonderen in overdaad werden binnengesmokkeld en denzelfden dienst deden als de avonturen en romaneske voorvallen in het historische drama. Alles was dus recht naar den smaak van het Spaansche volk. Evenzeer geldt dit van den aard dier avonturen. Indien men uit het Spaansche tooneelstuk de tweegevechten en schakingen wegliet, zou men nagenoeg het geheele Spaansche drama vernietigen. Het gevoel van eer is in het algemeen de eenige spil, waarom alles zich in het Castiliaansche drama beweegt. De degenstooten volgen elkander

onophoudelijk op en de dichter onthoudt er zich wel van den minsten blaam te werpen op de wreedheid van den volkstrots, waarbij de behendigheid meer zegeviert dan de gerechtigheid of het gevoel van menschelijkheid. Het zou niet te pas komen, naar de meening of liever het instinkt van den dichter, om het menschelijk gevoel door de voorstelling te bevredigen, en de dood van een mensch is van te weinig belang dan dat de dichter er aan denken zoude, hem te rechtvaardigen of te wreken.

Onwillekeurig hebben wij in deze woorden zoowel het Spaansche drama in het algemeen, als dat van Lope de Vega in het bijzonder gekarakteriseerd, daar hij er meer bepaald de schepper van is. Het brengt ons het best tot de kennis van de tooneelwerken, die Calderon zijn volk heeft aangeboden, en waarin dit eigenaardig dramatisch talent zijn toppunt bereikte. Nog een enkel woord, vóór wij Calderon bespreken. [1]) Spanje putte zijn tooneel, zegt Alphonse Royer, uit zijn eigen boezem. Zonder overgeleverde theoriën te huldigen, zonder bij eene vroegere of gelijktijdige drama-literatuur ter schole te gaan, raadpleegde het slechts zijne eigen ingevingen, zeden en gebruiken, hoe buitensporig of overdreven ook. „Weg met de ketters! Leve Spanje!" schijnt het nieuwe drama ons toe te roepen. Het *auto da fé* en het *auto sacramen-*

---

[1]) Na Lope de Vega moest eigenlijk nog melding gemaakt worden van Cervantes. Zijn *Episch drama* NUMANCIA munt door vele schoone en tragische schilderingen uit, doch was overigens niet van dien aard om het Spaansche drama eene schrede te doen vooruitgaan. Zijne overige stukken naderen meer den vorm, dien het drama reeds in zijne dagen had aangenomen; doch hoe verdienstelijk enkele van die stukken ook zijn, de roem van den dramaschrijver is verduisterd door den roem, dien de nooit volprezen DON QUICHOT heeft verworven. Ook over andere tijdgenooten van Calderon, waaronder zeer beroemde dramaschrijvers, kunnen wij hier niet uitweiden.

tale waren slechts afwisselende schouwtooneelen, door denzelfden geest ingegeven, die bij de neiging tot het dichterlijke en de hartstochtelijke ingenomenheid met alles wat als eene heilige zaak beschouwd werd, zoo licht tot het fanatisme oversloeg. Bij den brandstapel verlustigde zich het volk en de vorst in de gedachte van wraak te hebben genomen op de vijanden van God en de Kerk; bij het gewijde schouwspel zocht het stichting; bij beiden bevrediging van de behoefte aan zinnelijke voorstellingen en aangrijpende tooneelen. „Leve Spanje!" zoo roept het drama ons toe. „Helden en bandieten, verdelgers van de gehate Mooren, jeugdige hofjonkers, bedaagde ridders, bekoorlijke dames, de kostbare prijs van den strijd door eigenliefde, trots en jaloezie aangeblazen, heilige en vrome vrouwen, beschermers van de kerk, verwinnaars van ongeloovigen en scheurmakers gij, allen, speelt uwe rol op de ruïnen der moskeeën en de asch der Moorsche paleizen!" Ziedaar wat het volk den dramaschrijver schijnt toe te roepen. En eindelijk: *vengarse, matar, amar* zijn de drie woorden, die het meest in het Spaansche drama weêrklinken. LIEFDE, WRAAK, DOOD zijn de drie motieven, die de Spaansche Muze beheerschen, die het schouwtooneel somtijds tot een tooneel van verschrikking maken.

III.

Het leven van Calderon biedt ons slechts enkele voorvallen aan, die, naar het ons zoude voorkomen, van gewichtigen invloed zijn geweest op zijne vorming en ontwikkeling als dramaschrijver. Hij was dichter van nature en daarbij Spanjaard uit de zeventiende eeuw. Wij bedoelen, dat in hem de gave van vinding en waarneming vereenigd was met geestdrift en vernuft; dat hij bovendien leefde in een tijdperk van

veel letterkundig leven, van die eigenaardige beschaving welke door een geletterd hof bevorderd en in bescherming genomen werd; in een land eindelijk, waar hartstochtelijke godsdienstijver en hooggestemd ridderlijk gevoel de uiterste grenzen overschreden had, die een bewoner van meer noordelijke landen zich kan voorstellen. Genoeg eigenschappen en omstandigheden reeds om hem bij eene groote mate van productiviteit tot een der belangrijkste verschijnselen te maken, die wij in de letterkundige geschiedenis van eenig land opmerken. Wij behoeven hier dus slechts enkele feiten uit zijn leven mede te deelen, dat voor het grootste gedeelte in kalmte, rust en aangenaam genot van vorsten- en volksgunst heenvloot.

Pedro Calderon de la Barca werd geboren in het jaar 1600 te Madrid. Hij was de afstammeling van een oud en aanzienlijk geslacht, dat reeds onder Alfonsus den Wijze bekend geworden was in de geschiedenis van Castilië. Zijn vader was secretaris van de schatkist onder Filips II en zijn opvolger, terwijl zijne moeder afstamde van een adellijk geslacht in vroeger tijd uit de Nederlanden naar Spanje gekomen. Hij was de jongste zoon van een vijftal kinderen, die van hunne ouders eene voortreffelijke opvoeding genoten. Hij ontving zijne eerste opleiding aan een Jezuïetencollege te Madrid en vertrok vervolgens naar de universiteit te Salamanca, waar hij de studie van de scholastieke theologie, de philosophie benevens die van het civiele en canonieke recht volgde, naar het gebruik dier tijden. Reeds vóór hij de universiteit verliet, had hij zich bekend gemaakt als de schrijver van een drama, dat echter niet tot ons gekomen is. Grooten lof verwierf hij zich in 1622, toen hij bij gelegenheid van de feesten, ter eere van San Isidro, omstreeks dien tijd gecanonizeerd, met den dichterprijs bekroond werd en zelfs de bijzondere onderscheiding verwierf

door Lope de Vega, het orakel van den dag, meer dan iemand te worden opgemerkt. „Hij verwerft op zijn jeugdigen leeftijd de lauwerkransen," zoo zegt de laatstgenoemde, „die de tijd gewoon is alleen aan het grijze hoofd toe te staan." Gelijk zoo menig ander beroemd letterkundige van Spanje, begon ook hij zijne eigenlijke loopbaan als krijgsman. Hij diende in het Milaneesche en vertrok vervolgens naar de Nederlanden, waar hij in 1625 het beleg van Breda onder de leiding van Spinola bijwoonde. Dit beleg en de overgave dier stad koos hij tot een onderwerp voor een drama. Het stuk was, hoe levendig van stijl, niet veel meer dan een kroniek in dramatischen vorm en waarschijnlijk moest het ook voor niet meer dan een gelegenheidsstuk dienen. Spoedig daarop keerde hij naar Madrid terug, waar hij op twee-en-dertigjarigen leeftijd reeds een benijdbaren roem als dichter genoot, welke roem van nu aan steeds bleef stijgen. Filips IV benoemde hem in 1636 tot dichter aan en directeur van de koninklijke schouwburgen, welke onderscheiding gevolgd werd door zijne benoeming tot ridder van de orde van St. Jago. In die hoedanigheid nam hij in 1640 deel aan het dempen van den opstand in Catalonië, niettegenstaande de Koning hem aan het hof wenschte te houden, door hem de vervaardiging van een nieuw drama op te dragen. Hij kweet zich van de opgedragen taak en volgde tevens onmiddellijk daarop zijne roeping als ridder. Aan het hof teruggekomen, genoot hij op nieuw de hooge onderscheiding van 's Konings bijzondere gunst, die hem een jaargeld van 360 gouden kronen toelegde, en hem onder anderen de regeling der feesten opdroeg, gegeven bij gelegenheid, dat de nieuwe Koningin Anna Maria van Oostenrijk hare intrede te Madrid deed. In 1651 volgde ook hij het voorbeeld van zoo velen zijner landgenooten, die op letterkundig, politiek of

oorlogsgebied naam gemaakt hadden, en de man, die zijne loopbaan begonnen was als soldaat, eindigde haar als priester. Hij werd lid van eene geestelijke broederschap en Filips IV benoemde hem eerst tot kapelaan aan de koninklijke kapel te Toledo, later, ten einde hem voortdurend te Madrid en aan het hof te zien, tot eerekapelaan van den Koning, terwijl hem voortdurend de leiding van de *fiestas* en tooneelvertooningen bij bijzondere gelegenheden bleef opgedragen. Gedurende meer dan zeven-en-dertig jaren leverde hij geregeld de gewijde schouwspelen op den grooten feestdag van *Corpus Christi.* Voor al die diensten werd hij rijkelijk beloond, zoodat zijn leven een onafgebroken tijdperk van vrede en voorspoed was. Wel genoot hij minder de koninklijke gunst onder Karel II, doch hij bleef tot aan zijn dood zich toewijden aan zijne kunst, waarin hij genietingen smaakte, waarbij geene andere te vergelijken waren. Hij stierf, terwijl hij een *auto* onder handen had, in 1681 op het feest van Pinksteren. Hij was iemand, die geroemd werd om zijn eerwaardig voorkomen en mannelijke schoonheid; een oog vol uitdrukking en eene vriendelijke stem verhoogden den indruk door hem te weeg gebracht, waar hij verscheen. Hij is nimmer gehuwd geweest. Eene schitterende begrafenis viel hem ten deel en zelfs in Lissabon en Napels werd zijn aandenken gevierd. De voornaamste bron voor zijne levensgeschiedenis, waarvan wij enkele feiten aan Ticknor ontleend hebben, is eene schets door zijn vriend Vera Tassis, voor zijne werken geplaatst.

Calderon leefde in een gelukkig tijdperk. Gelijk wij reeds hebben opgemerkt, was hij bij Filips IV, die zelf dichter en een geletterd man was, zeer gezien. Hij genoot aan het hof van dezen Koning eenigszins het aanzien en gelukkig lot, dat Goethe aan het hof te Weimar ten deel viel. Reeds voor Calderon aan

het hof verkeerde, waren er te Madrid en in de omstreken veertig schouwburgen, waaraan nagenoeg een duizend tooneelspelers verbonden waren. Hierbij waren nog niet gerekend de bijzondere tooneelen, die de aanzienlijken op hunne landgoederen hadden ingericht, evenals Filips IV op het zijne, *Buen Retiro* genaamd. Daar bovenal hadden de opvoeringen op de schitterendste wijze plaats. Wel begaf zich de Koning meermalen naar den schouwburg van het Kruis in de stad, om er de volksvoorstellingen bij te wonen, maar op zijn landgoed werden de beroemdste troepen uitgenoodigd, ten einde de prachtigste feesten met hunne stukken af te wisselen. Deze voorstellingen op *Buen Retiro* hadden plaats bij een stroom van licht door tallooze wasvlammen te weeg gebracht, terwijl de openbare volksvoorstellingen, gelijk gezegd is, bij dag werden gehouden, op een open plein of binnenplaats, zonder andere beschutting dan hier en daar een uitgespannen doek, dat wel voor de zonnestralen maar geenszins voor den regen beveiligde. Aan beide kanten van de zaal te *Buen Retiro* waren *loges grillées*; het parterre was voorzien van twee groote rijen banken met rugleuningen, overtrokken met rijke oostersche tapijten, waarop de hofdames plaats namen. De ridders en edellieden bleven staan. De Koning, de Koningin en de Prinsen kwamen binnen, voorafgegaan door eene dame van het paleis met eene brandende toorts in de hand, en plaatsten zich vervolgens op eene tribune, die voor dat doel was opgericht. Het tooneelstuk werd afgespeeld bij het bewaren van eene diepe stilte, gelijk de étiquette zulks vereischte, en wanneer het stuk geëindigd was, stonden de dames één voor één op en défileerden met groote plechtigheid, om zich vervolgens op een aangewezen punt te vereenigen, waar de hoofsche plichtplegingen wederkeerig plaats hadden. De Koning verrees op zijne

beurt met den hoed in de hand om de Koningin te groeten, die van haren kant eene buiging maakte voor de infanten. Ten slotte verwijderden zich allen.

Ook bij deze voorstellingen aan het hof bleef aan den *gracioso* eenigermate althans de vrijheid gelaten, zijne geïmproviseerde grappen en toespelingen te maken. Zoó verhaalt de kroniekschrijver Caramuel, dat bij eene der voorstellingen op *Buen Retiro* de *gracioso* Júan Rana de rol vervulde van een Alcade, die de eer van het paleis tegenover vreemdelingen moest ophouden, hun de schilderijen toonde, welke de zaal versierden en ze bijzonder ophemelde. Plotseling houdt hij stil voor twee sterk geblankette dames, wier plaats zeer dicht bij het tooneel was, en zegt tot zijne medespelers, alsof het een gedeelte van zijne rol uitmaakt: „Zie, bid ik u, deze geschilderde portretten eens; hoe kunstig zijn zij opgemaakt. Het spreken ontbreekt er maar aan en indien zij den mond opendeden, zou men denken, dat zij levend waren." Men verhaalt er niet bij, dat de Koning de aardigheid afkeurde, of dat de improviseerende *gracioso* een nacht in de gevangenis moest doorbrengen.

De graaf-hertog Olivarez, eerste minister van Filips IV gaf den Koning, om zijne aandacht van de politiek eenigszins af te leiden, feesten en tooneelvoorstellingen, welke in pracht die van *Buen Retiro* evenaarden. Deze feesten hadden plaats op het landgoed van den graaf de Monterei, broeder van de hertogin van San Lucas, echtgenoot van gemelden graaf-hertog. Dat van den Sint-Jansnacht in 1631 is vermaard gebleven. De minister had door Lope de Vega in drie dagen een tooneelstuk doen schrijven en nog een ander stuk door Quevedo, welke beiden in twee of drie dagen daaraanvolgende werden ingestudeerd door de troepen van Avendano en Vallejo. De markies Juan Bautista, ridder van St. Jago, superinten-

dant van het paleis, liet te midden van een overvloed van bloemen en gewassen, een sierlijk tooneel opslaan, verlicht door kristallen lichtkronen. Tegenover het tooneel, in een salon van enkel bloemen en groen met veel smaak ingericht, had men leunstoelen geplaatst voor de koninklijke familie en voorzien van prachtige kussens voor de Koningin. Aan beide zijden daarvan waren twee andere priëelen ingericht, waar de genoodigde dames en de vrouwen van haar gevolg plaats namen. De hertog van Medina de las Torres, vervulde de plaats van regisseur en zorgde voor de goede orde der feestelijkheden. Het souper was aan de zorg van den markies van Leganès, eersten kamerheer, staatsraad, grootcommandeur van Leon en kapitein-generaal van de Spaansche ruiterij toevertrouwd.

Bij het binnenkomen van Hunne Majesteiten in het priëel werden haar en haar gevolg bloemen, vruchten en parfumeriën aangeboden. Daarop verschenen de gitaarspelers bij het eerste stuk, dat van Quevedo, behoorende. Na dit deel der voorstelling werden de vorstelijke gasten welkom geheeten door de *primera dama* van het tooneelgezelschap, die vooral niet vergat er eenige verzen bij uit te brengen tot lof van den gastheer, den graaf-hertog. Na den afloop van deze begroeting begaven Hunne Majesteiten en de Prinsen zich naar een gedeelte van den tuin, dat schitterend verlicht en voorzien was van ververschingsplaatsen. Vervolgens speelde men het stuk van Lope de Vega af, getiteld: DE ST. JANSNACHT, een gelegenheidsstuk in sierlijke verzen geschreven en voorafgegaan door eene *loa*, waarin eene actrice, gekleed als eene herderin, het woord richtte tot het koninklijk gezin en de voortreffelijke deugden van den vorst en de zijnen hemelhoog verhief. Aan het einde van Lope's stuk boden de graaf-hertog en zijne gade Hunnen Majestei-

ten en den Prinsen den beker aan en de dames plaatsten zich aan tafel om te soupeeren. Vervolgens steeg ieder in zijn rijtuig en de aftocht nam een aanvang, voorafgegaan door muzikanten in andere rijtuigen. De minister vergezelde te paard de koets van Hunne Majesteiten, die eerst bij het aanbreken van den dag hun paleis binnentraden, in verrukking over het nachtelijk feest en den goeden smaak van den eersten minister, wiens zorgeloosheid hun eenige jaren later de kroon van Portugal deed verliezen.

Koning Filips IV niet voldaan met tooneelstukken te schrijven en ze te laten opvoeren op den schouwburg van zijn *Buen Retiro,* had ook op zijn landgoed eene soort van dichter-akademie gevestigd, waaraan deelnamen de Onderkoning van Napels, de graaf van Lemos en de gravin zijne gemalin, evenals vele andere hofdames, die gesluierd verschenen, uit vrees dat de improvisatiën hare zedigheid zouden kwetsen door eenig minder behagelijk vers. De Koning stelde dan dikwerf een onderwerp voor aan de schrijvers, die hij uitgenoodigd had aan dit dramatisch tournooi deel te nemen, en verdeelde somtijds de ondergeschikte rollen, terwijl hij voor zich zelven de hoofdrol behield. Men verhaalt dat Zijne Majesteit op zekeren dag Calderon opdroeg de rol van Adam te improviseeren in een tooneelstuk, de schepping der wereld ten onderwerp hebbende, terwijl hij voor zich zelven de rol van God behield. Calderon begon zijne improvisatie en daar God gedurende zijn lang verhaal eenige teekenen van ongeduld deed blijken, brak de groote dichter zijne beschrijving van het aardsche paradijs af, om den Koning te vragen, wat er aan scheelde. „Wat er aan scheelt?" hernam de Koning — „het berouwt mij zoo 'n babbelaar van een Adam geschapen te hebben."

Onze lezers bemerken wel, het was een gulden tijdperk, dat waarin Calderon leefde en werkte. En toch

heeft het zijne keerzijde. Toen wij het den dichter een geluk toerekenden in eene eeuw en onder eene regeering te leven als de zijnen waren, was dit niet dan onder een voorbehoud, waarop wij noodzakelijk mede de aandacht moeten vestigen. Het is waar, dat Calderons stukken veel meer doorwrocht en met veel meer zorg voltooid zijn dan die van Lope de Vega. Maar toch is meermalen de overhaasting merkbaar, waarmede een of ander stuk, voor bepaalde plechtigheden vervaardigd of op last van den koninklijken beschermer geschreven, ten tooneele is gebracht. Wij willen hem overigens nog niet eens te sterk verwijten, dat, waar hij zijne pen aan den dienst van de kerk en het Spaansche Christendom toewijdt, hij onder een invloed staat, die ongunstig op zijn arbeid als kunst moest werken. Men versta ons wel. De kunst werd door hem maar al te dikwerf uitsluitend dienstbaar gemaakt aan het geloof, en de kunst staat te hoog om als niet meer dan eene slavin te worden aangezien, zij het dan ook van de wetenschap, die in de middeleeuwen en nog lang in Spanje als de meesteresse van alle anderen werd beschouwd, de theologie. Eene geheel andere zaak is het, wanneer de richting in de kunst gedurende een zeker tijdperk het natuurlijk uitvloeisel is van den geest des tijds en de heerschende denkbeelden op religieus gebied. Evenwel, wij gelooven dat Calderon oprecht was en met hart en ziel de zaak was toegedaan, aan welke hij de kunst wilde dienstbaar maken. Evenmin willen wij het hem tot een ernstig verwijt maken, dat zijne betrekking tot den Koning en het hof hem dikwijls tot de rol van een hoveling — om niet te zeggen van een laffen vleier doet afdalen. Als hij in een stuk over de rijkunst en het nobele strijdros spreekt, en hij breekt zijne inspiratie in eens af met eene hooggestemde lofspraak op den Koning, die in gemelde kunst eene welgevestigde

reputatie bezat, dan hindert ons zulks eenigszins. Het verwijt mag echter, herhalen wij, niet te streng zijn, want het is een eigenaardige trek van het Spaansche volkskarakter en ook in het drama, dat de onvoorwaardelijke toewijding aan en vereering van den vorst naast die der Moedermaagd zonder grenzen is. Doch op eene andere bijzonderheid hebben wij het oog, waar wij van de keerzijde spraken, aan het voorrecht verbonden, de hofpoëet onder Filips IV te zijn. De kunst van Calderon heeft een bepaald aristocratisch karakter en wat meer is, zij wordt ontsierd door een kenmerk, dat eigen is aan alle kunst, die onder den onmiddellijken en uitsluitenden invloed van de beschaving der hoogere standen en van het hof staat. Zij wordt zelve overbeschaafd, zij wordt coquet, zij wordt weelderig en zoekt in overdaad te vergoeden wat haar in frischheid en natuurlijkheid ontbreekt. Zij kan niet beknopt, kernachtig, forsch zijn. Zij zoekt te behagen, te streelen, te prikkelen. Wat natuurlijk is, schijnt haar ruw toe. Het liefelijke, het bloemrijke, het weelderige van taal en stijl moet in overeenstemming zijn met de luxe van het *Buen Retiro*. De taal van den dichter moet den fijnen toon van de conversatie der jonkers en hofdames geen geweld aandoen, maar liefst in dat gezochte, dat *euphuisme* vallen, wat dit verkeer gewoonlijk kenmerkt. Bovendien moet de kunstenaar honderd vooroordeelen ontzien, het conventioneele niet aanvallen, zich niet vermeten in gewichtige vraagstukken van den dag zijne eigen overtuiging uit te spreken. Hij moet zich bovenal als beleefd en fatsoenlijk man voordoen, die niemand kwetsen wil en geene teedere snaar wil aanroeren; hij moet hoveling zijn en blijven, waar hem het hoofd gloeit van verontwaardiging, waar eene stem in zijn binnenste spreekt, die als zij zich liet hooren, velen donderend in het oor zou klinken. In zijne bezieling

komt hem een stout denkbeeld voor den geest, maar tegelijk voegt zijn demon hem toe: „de Koning!" Hij komt tot den gelukkigen inval om eens in een paar fiksche trekken eenig beeld te schetsen, dat hem voor het oog verschijnt, maar een hofkabaal van een paar dagen vroeger roept hem toe: „de graaf A. — de hertogin B. — neem u in acht!" Ook kan de dichter in een tijdperk en onder omstandigheden als Calderon, moeielijk van de richting afwijken, zich moeielijk buiten den kring begeven, dien de heerschende smaak en mode hem aanwijzen. Hij is gebonden aan den vorm en de manier, die het hof het meest aanstaan, die gezocht zijn onder de dilettanten.

Dat alles was de keerzijde van het geluk, dat Calderon ten deel viel. Wij hebben er reeds op gewezen, hoe weelderig hij in zijne beelden is, hoe eindeloos gerekt zijne vergelijkingen zijn; hoe grootspraak en opgeschroefde taal zijne gelukkigste momenten ontsieren en beletten, dat hij in de meest tragische tooneelen, die lang niet zeldzaam bij hem zijn, het hart treft en het gemoed in beweging brengt. Arm aan denkbeelden is hij niet; integendeel, de rijkdom van zijn vernuft en de vruchtbaarheid van zijn geest grenzen aan het wonderbare. En toch is het waar, wat een Engelsch schrijver zegt, dat hij gedurig in herhaling valt. „Zijne amandelboomen, zijne feniksen, zijne bloemen, die de starren der aarde zijn,' en „de starren die de bloemen des hemels zijn,' komen maar al te vaak in zijne dichterlijke schilderingen voor." Het is de neiging tot het gezochte, tot hetgeen de ooren van de hofdames en jonkers streelen moest, wat zijn vernuft strikken spant.

Goethe en Schiller waren beide groote bewonderaars van Calderon. De laatste zegt zelfs: „Hij zou Goethe en mijzelven voor heel wat misgrepen op dramatisch gebied bewaard hebben, zoo wij hem vroeger gekend

hadden." En ongetwijfeld is het waar, dat hij een buitengewoon meesterschap bezat in de techniek van het drama, dat hij de samenstelling van een tooneelstuk in benijdbare mate toont te kennen. Bovendien zien wij in hem de meest volkomen beheersching van zijne stof, die op zijne behandeling den gunstigsten invloed had. Alles waarover hij te beschikken heeft, wordt met het meeste voordeel aangewend, alles is overlegd, berekend en van te voren gewikt en gewogen. Men bemerkt, dat hij weet wat hij wil. Men vindt bij hem geen spoor van weifeling in zijn plan. Bij eene herhaalde lezing van hetzelfde stuk, komt dit bijzonder sterk uit. Alle deelen zijn juist geschikt en in evenredigheid tot het geheel. Dat geheel vertoont eene groote handigheid. Men heeft dan ook ontdekt, dat verschillende zijner stukken met ernst zijn herzien en op nieuw bewerkt, zoodat de latere vorm van nauwgezetter overdenking getuigt. Overigens heeft niemand juister dan Goethe de voorwaarden gesteld, die voor eene overdreven bewondering kunnen doen wachten. Meermalen drijft hij den spot met de Calderomanie, die in zijn tijd en in zijn vaderland heerschte, en met de dwaasheden van sommigen, die in hunne overdrijving een geheel anderen Calderon schetsen, dan een meer bezadigd oordeel te aanschouwen geeft. Een zijner schoonste woorden is: „De dichter staat aan den drempel der overbeschaving — *steht an der Schwelle der Uebercultur,*" en wat hij daarmede bedoelde, hebben wij in het voorgaande trachten duidelijk te maken. Vandaar ook de betrekkelijke eenvormigheid in zijne stukken en in zijne karakters, zoodat Goethe zijn arbeid ergens vergelijkt met het gieten van looden soldaatjes of kogels. En wanneer dezelfde dichter zegt, dat Calderon hem *„ein vollendeter Manierist"* is, en *„in seiner Manier gross und unverbesserlich,"* dan heeft hij tevens de oorzaak aan-

gewezen van alle gevolgen voor de kunst, zoo zij een man gevonden heeft, die aan den drempel der overbeschaving staat. Calderon's populariteit heeft den val van het Spaansche drama verhaast, van hetzelfde drama, dat hij tot de hoogste mate van de ontwikkeling gebracht heeft, waarvoor deze eigenaardige kunstschepping in gelijke omstandigheden van volksgeest en landaard vatbaar was. Zijn voorbeeld hebben eene soort van stukken in het leven geroepen, die het toppunt van ongerijmdheid bereikt hebben in die van Salvo en Ocampo, weinige jaren later. Zijn buitengewoon genie en eigenaardige manier heeft het drama tot de laatste schrede voortgedreven, en door de middelen, die hij er toe gebruikte, heeft hij het op een toppunt geplaatst, vanwaar niets dan afdaling, in welke richting ook, mogelijk was. Hoe groot en zeldzaam dichter Calderon dus was; hoe bijzonder zijne handigheid was in alles wat de techniek van het drama aangaat; hoezeer zijne innigheid van overtuiging, zijn vurig geloof, zijne oprechte toewijding aan vorst en kerk en zijne ernstige, doch tevens innemende gemoedsstemming enkele zijner bewonderaars tot eene geestdrift konden stemmen, die alle grenzen te buiten is gegaan — toch waren er genoeg oorzaken aanwezig, gelijk wij gezien hebben, die het onverbiddelijk oordeel rechtvaardigen, dat door den tijd over den kunstenaar en zijne richting is uitgesproken. Kan de vurigste bewonderaar ontkennen, dat er veel in Calderon is, waarmede een steeds toenemend getal lezers slechts weinig kan sympathiseeren; dat er zeer veel in hem is, waarmede zij zelfs in het geheel niet kunnen instemmen; ja dat er in hem genoeg voorhanden is, waartegen zij met geheel hun ziel en zedelijk bewustzijn zich verzetten en in opstand komen. Wij willen hier niet te veel woorden verspillen over zijne „Vereering van het kruis;" er is reeds zooveel

over gezegd en niet zonder grond. Wij vragen slechts: kan het bezielde, doch inderdaad afgrijselijke drama den man van eenige zedelijke ontwikkeling de verontwaardiging besparen, die het reeds zoo dikwerf en alom heeft opgewekt? Zou men kunnen loochenen, dat het een gunstig verschijnsel is, als zulk een drama zijn tijd overleefd heeft? Kan het iets anders zijn dan eene curiositeit, die slechts den geest van den dichter, zijne eeuw en zijn volk toelicht? [1].

Bijna in iedere beschouwing, waarin over Calderon gesproken is, heeft men eene vergelijking tusschen hem en Shakespeare beproefd. Wij achten alle vergelijkingen van dien aard bijna ondoenlijk. Menigmaal leiden zij ook tot onbillijkheid. Wij moeten Calderon boven al nemen voor hetgeen hij is. Nationaliteit, taal, geloof, traditiën, tijdsomstandigheden maken hem onderscheiden van den dichter uit de noordelijke helft van ons werelddeel, den dichter van het Germaansche ras bij uitnemendheid. Meestal zal eene vergelijking tusschen beiden tot opmerkingen en gevolgtrekkingen leiden, die Calderon onrecht aan-

[1]) De held van dit stuk, Eusebio, is een bloedschendige booswicht, een roover en moordenaar van beroep. Hij is de zoon van eene verstooten moeder en in eene woestenij aan den voet van een kruis geboren. Een afdruk van het kruis draagt hij op zijne borst en te midden van al zijne gruwelen koestert hij een dweepachtigen eerbied voor het kruisteeken, onder welken vorm het zich ook vertoont. Hij richt zelfs op ieder graf onmiddellijk een kruis op, zoo dikwerf hij een slachtoffer heeft weggemoffeld. Zijne hem onbekende zuster, die het klooster ontvlucht en als zijne minnares hem overal volgt, deelt denzelfden eerbied voor het heilige teeken. Hij wordt door zijn vader omgebracht. Doch tot loon voor zijne devotie wordt hij onmiddellijk opgewekt; een Heilige neemt hem de biecht af en waarborgt hem dus eene plaats in den hemel. Zijne zuster omvat op het oogenblik, dat zij het offer voor hare gruwelen zal worden, een kruis, terwijl zij de belofte doet in het klooster terug te keeren en te boeten. Daarop verheft zich het kruis en draagt haar weg naar den hemel, zoodat zij aan het bereik harer vervolgers ontkomt.

doen. Het verschil tusschen beiden is werkelijk niet anders dan het wezenlijk verschil tusschen het Spaansche drama en dat van Engeland. De menschelijke ziel is het voorwerp van de schildering in het laatste. De handeling, de verwikkeling en de omstandigheden zijn daarin te eenenmale ondergeschikt en dienstbaar aan de schildering der hartstochten en neigingen der personen, in het drama optredende. Vandaar dat er meer waarheid, meer realiteit ligt in het laatstgenoemde drama. In het Spaansche drama heeft juist het tegenovergestelde plaats. De fabel en de verwikkeling is alles, de karakters betrekkelijk niets. Het is niet onaardig gezegd: bij Shakespeare stellen wij meer belang in hetgeen zijne personages *zijn* of *worden*, bij Calderon meer in hetgeen zij *doen*. Bij den eerstgenoemde zien wij eene doorgaande ontwikkeling van het karakter, bij laatstgenoemde zien wij een zekeren karaktertrek op een gegeven oogenblik en in gegeven omstandigheden. Goethe bezigt eene goede vergelijking. In Calderon, zegt hij, ziet men de wijzers van de klok zich voortbewegen op de wijzerplaat; bij Shakespeare zien wij niet alleen dit uitwendige, maar het geheele samenstel van binnen mede. En ergens elders, in een van de beste beschouwingen ooit over den Spaanschen dichter geschreven: „Shakespeare reikt ons de volle rijpe druiventrots van den wingert; wij mogen haar bes voor bes genieten, of haar uitpersen, gisten laten en als wijn genieten, al naar wij willen; wij worden in ieder geval er door verkwikt. Bij Calderon daarentegen is aan de keus en den wil van den toeschouwer niets overgelaten; wij ontvangen van hem weltoebereide, hoogst gerectificeerden wijngeest, met velerlei specerijen gekruid of met zoete bestanddeelen verzacht. Wij moeten den drank aannemen gelijk hij is, als een prikkelend en kostelijk middel tot opwekking, of hem geheel weigeren."

Wij willen hier niet verder over de vergelijking uitweiden. Op Shakespeare te wijzen als den vrijen man met onbeperkten blik, met geen zweem van uitsluiting of bekrompenheid, als den man, die in zekeren zin de geheele menschheid vertegenwoordigt en door haar kan verstaan worden, moge eene hulde zijn waarop niets af te dingen valt: Calderon mag daar niet tot zijn nadeel aan tegenovergesteld worden. Zoo het eigenaardige van Calderon in tegenstelling met het Engelsche drama wordt verduisterd, vernietigt men inderdaad het Spaansche drama. De ware critiek heeft niet te vernietigen — wat zij trouwens wil noch kan — zij heeft de verschijnselen te verklaren en de feiten in het ware licht te plaatsen.

Om eenigszins tot eene juiste waardeering van Calderon te geraken, is het ook noodzakelijk de aandacht te vestigen op het uitgebreide gebied van historie, dichterlijke vinding en alles wat onder zijn bereik kwam, waaraan hij de onderwerpen ontleent voor zijne kunstscheppingen, en tevens op de groote zelfbeheersching en het gemak waarmede hij zich op dat gebied beweegt. Geen enkel veld was hem vreemd of onbekend. Zoo zijn er verschillende drama's, waarvan hij de stof ontleend heeft aan het Oude Testament; de LOKKEN VAN ABSALOM is onder die stukken wellicht het uitstekendste. Evenzoo zijn er onderscheidene, die eene legende uit de Christelijke oudheid ten onderwerp hebben, of die aan de tijden der martelaren, der worstelingen met de heidenwereld of ook aan de kerkelijke leerstellingen van de schepping der wereld, den val en de verlossing van het menschdom hunne stof ontleend hebben. Vooral deze soort van stukken schijnt hij met bijzondere voorliefde bewerkt te hebben. Daartoe behoort onder anderen DE WONDERBARE TOOVENAAR, zeker het beroemdste drama van dien aard, schoon DE JOZEF DER VROUWEN en DE TWEE GE-

lieven des Hemels volkomen op dezelfde waarde kunnen geschat worden, zoo niet hooger. Bij sommige van deze stukken kan men zeggen, dat hij zich bewogen heeft op het gebied der gewijde mythologie, om het zoo eens te noemen, gelijk bijvoorbeeld in de Sybille van het Oosten, waarin de bekende legende omtrent den Boom des levens in het Paradijs en het Kruis van Golgotha tot een gedicht van weêrgalooze poëzie bewerkt is. Daartoe brengen wij ook het Vagevuur van St. Patricius, de Vereering van het Kruis en de Dageraad in Copacabano, welk laatste stuk de geschiedenis behelst van de eerste opkomst der kerk in Peru. Wat er ook in deze stukken vreemd of zelfs stuitend moge voorkomen, dit is zeker, dat slechts een groot dichter ze kon hebben vervaardigd.

Wat dan verder den historischen stukken betreft, zij omvatten gebeurtenissen uit den morgenstond der geschiedenis tot de verheerlijking van feiten, die in zijn eigen leeftijd voorvielen. Zij vangen aan met de Dochter van de Lucht, behelzende de legende van Semiramis en in het oog van Goethe het prachtigste stuk, dat hem van den dichter bekend was, en loopen tot de Belegering van Breda in 1625. Daar tusschen liggen drama's uit de Grieksche en Romeinsche geschiedenis. De groote Zenobia rekent men het beste en de Wapenen der Schoonheid (uit de geschiedenis van Coriolanus) het minste daarvan. Behalve onderscheidene aan de Joodsche geschiedenis ontleend, zijn er ook vele uit die van het latere Europa geput en daaronder twee uit die van Engeland, namelijk, een zeer gebrekkig stuk, dat de instelling der ridderorde van den Kouseband behelst, en een zeer partijdig drama, de Scheuring van Engeland onder Hendrik VIII, natuurlijk geheel verschillende van Shakespeare's stuk naar gemelden vorst

genoemd. Het grootste aantal van Calderon's historische drama's heeft echter onderwerpen tot grondslag, aan de Spaansche geschiedenis ontleend. Deze vooral waren zeer populair. De helden van de Spaansche romance en het Spaansche volksleven worden hierin door hem ten tooneele gevoerd en niet alleen die van lang verloopen eeuwen, maar zelfs die uit de voorafgaande, gelijk Isabella van Castilië, Karel V, de veroveraar van Amerika, Filips II, don Juan van Oostenrijk, Alva, Figueroa en zelfs zulke mannen, die nog in leven waren, toen de dichter zijne stukken schreef. Onder deze drama's is DE STANDVASTIGE PRINS (schoon de held eigenlijk niet op Spaanschen, maar op Portugeeschen bodem te huis behoort) stellig het meest beroemd. Het gebied der geschiedenis verlatende, moeten wij nog melding maken van eenige mythologische drama's, stukken waarin niet zoo zeer, gelijk een Engelsch schrijver zoo juist zegt, het koude vleesch der Ouden opgewarmd op nieuw wordt voorgezet, maar waarin de klassieke verhalen in het eigenaardige kleed der romantische poëzie van de moderne wereld verschijnen. Dit is onder anderen het geval in het bij uitstek bevallige en levendige stuk ECHO EN NARCISSUS, terwijl in HET STANDBEELD VAN PROMETHEUS en het stuk op de welbekende fabel van Cupido en Psyche gegrond, eene wending wordt waargenomen, die het mythologische verhaal als het ware verchristelijkt. Over het algemeen echter moeten deze stukken als de zwakste beschouwd worden, daar velen er van slechts moesten dienen als het voertuig voor tooneelvertooning en spectacle. Meestal waren het de werken van den dichter, die op *Buen Retiro* ter feest genoodigd was. Nog vermelden wij hier THEAGENES EN CHARICLEA, BOJARDO EN ARIOSTO en DE BRUG VAN MANTIBLE, die met eenige andere drama's, waarin de vinding en fantasie van den dichter een ruimer spel had, gelijk

ook in het door ons vertaalde, een niet onbelangrijken groep vormen.

Onder de zoogenaamde *Comedias* kunnen wij ook nog eenige stukken onderscheiden, die een bepaald tragisch karakter hebben en daarom onder den naam van treurspelen kunnen gebracht worden. Natuurlijk kunnen sommige daarvan weder tot de historische drama's geteld worden. Onder de prachtigste stukken, die wij daartoe zouden kunnen rekenen, komt zijn JALOEZIE HET GROOTSTE MONSTER vooral in aanmerking. Het behelst de geschiedenis van Herodes en Mariamne en is een echt noodlot-drama van grootsche opvatting en stoute behandeling. De treurspelen van een Spanjaard, die voor Spanjaarden schrijft, moeten, wanneer zij de jaloezie tot hoofdthema hebben, reeds onmiddellijk eene bijzondere aandacht trekken. En werkelijk heeft Calderon nog drie of vier stukken van dezen aard, die een vreeselijk afgrijzen inboezemen, en in welke de Spaansche dolk tot het bloedigste uiterste gedreven wordt, schoon het onmogelijk is den ontzaggelijken indruk en het meest aangrijpend effekt daarin te loochenen. DE GENEESHEER VAR ZIJNE EIGENE EER behoort hiertoe; doch minder afgrijselijk en daarom wellicht te schrikwekkender is een ander belangrijk stuk, GEHEIME BELEEDIGING, GEHEIME WRAAK, hetwelk een der stoutste scheppingen van zijn dichtertalent kan genoemd worden. Een ander drama: LIEFDE STERKER DAN DE DOOD speelt in den tijd van den opstand der Mooren in 1568. Calderon vertoont zich daarin van eene gunstige zijde, door zich boven de volksvooroordeelen te verheffen en de heldendeugd van een edelen vijand te verheerlijken. Als een voortreffelijk stuk, aan het eigenlijke volksleven ontleend, moet men in aanmerking nemen DE ALCADE VAN ZALAMEA, dat gedeelten bevat, die door sommigen tot de schoonste van Calderon gerekend worden.

Ook zijn er enkele zijner *Comedias*, die meer bepaald het karakter hebben van stukken in den zin, waarin wij dit woord gebruiken. Ulrici, een bevoegd beoordeelaar, is er zelfs zoo mede ingenomen, dat hij beweert, dat Calderon in het blijspel zijn echt poëtisch genie meer dan ergens elders in zijne volle kracht ten toon spreidt. Wij gelooven, dat men niet zonder degelijken grond tegenover deze bewering heeft aangevoerd, dat de geestigheden zijner mindere personages meestal zeer gezocht of flauw zijn, dat zijne eigenlijke komische zijde zich maar al te schaars laat zien, en dat zijne schilderingen van het leven der lagere klasse bijna altijd parodiën zijn op dat der hoogere standen, of liever dat der hoogere standen zelf is, maar op den laagsten trap der maatschappij gespeeld. Overigens ligt het in den aard van het Spaansche drama, dat de *Gracioso* dikwerf niet anders dan eene parodie is op een der hoofdpersonages. Hoe het zij, wij moeten hier melding maken van zijne Geheimzinnige Vrouw, op onderscheidene wijzen nagevolgd, van zijn eigen Cipier, een blijspel, dat het treurspel op den kant af nadert, van het openbare Geheim en van de Sluier en de Bloem, een stuk dat altijd bijzonder de aandacht getrokken heeft.

Dat wij hier geene melding gemaakt hebben van het Leven is een droom, vindt zijne oorzaak daarin, dat het van alle drama's wel het meest bekend is in het buitenland. Bij al de verscheidenheid in Calderon's drama's moeten wij toch nog eene enkele opmerking niet uit het oog verliezen. De feiten van geschiedenis en aardrijkskunde worden bij hem in het geheel niet geteld, zegt Ticknor. Coriolanus is een legerhoofd, dat onder Romulus diende, en Veturia zijne vrouw is eene der geroofde Sabijnsche maagden. Den Donau laat hij vloeien tusschen Rusland en Zweden; Jeruzalem plaatst hij aan de zee, en Herodotus laat hij Amerika beschrijven.

Ook is er bij Calderon bijna geen spoor van eenig nationaal karakter, waar hij het tooneel buiten Spanje plaatst. De Mooren maken daarop wellicht eene uitzondering. Ulysses en Circe zitten te keuvelen over kwestiën van galanterie als in een salon te Madrid, en hetzij de helden aan de Joodsche geschiedenis of die der oudheid ontleend zijn, het blijven Spanjaarden van den tijd van Filips IV.

Wij willen deze schets besluiten met de mededeeling van eenige tooneelen, die een en ander zullen toelichten en eenig denkbeeld zullen geven van den geest, die in vele stukken van de Spaansche dramaliteratuur heerscht. [1]) Het stuk toch, waarvan wij de vertaling geleverd hebben, is in vele opzichten vrij van datgene, wat uitsluitend aan het Spaansche drama doet denken, gelijk wij reeds opmerkten. Wij kiezen tot bereiking van ons doel DE GENEESHEER VAN ZIJNE EIGEN EER (*El Medico de su honra*).

Alles in dit stuk is echt Spaansch, de personen, de zeden en denkwijze, de intrigue en de hartstochten. Vandaar de buitengewone populariteit van dit stuk, welks vermaardheid ver buiten de grenzen van 's dichters vaderland heenreikt. De jaloezie speelt eene groote rol in het Spaansche drama; het is nevens het eergevoel de grondslag van de meest bekende stukken bij Lope de Vega en Calderon. Beide motieven heer-

---

[1]) Wij kunnen overigens den lezer naar DE GIDS van het jaar 1842 verwijzen, waar eene vrij uitvoerige uiteenzetting voorkomt van vier der meest bekende drama's van Calderon. Het zijn: JALOEZIE HET GROOTSTE MONSTER, HET VAGEVUUR VAN ST. PATRICIUS, DE WONDERBARE TOOVENAAR en HET LEVEN IS EEN DROOM. Vooral op een na het laatste stuk van dit viertal is zeer beroemd. Nog onlangs verscheen in Duitschland eene studie, waarin Goethe's FAUST met dit stuk vergeleken wordt. De ruimte verbiedt ons er hier over uit te weiden, hoe belangrijke plaats het ook inneemt onder de drama's van Calderon.

schen vooral in het genoemde stuk. Het tooneel verplaatst ons in den tijd van Pedro den Wreede. Don Guttiere is een Castiliaansch edelman, die zoozeer door ijverzucht beheerscht wordt, dat hij bij het minste vermoeden eene belofte van trouw breekt, weleer aan Leonore gedaan. Na haar verstooten te hebben, heeft hij een huwelijk aangegaan met eene jonkvrouw, Mencia geheeten, voor wie de broeder des Konings, de infant Hendrik, eene onstuimige liefde koestert. Door een denkbeeldig gevaar te ontvluchten is Guttiere dus in een werkelijk gevaar vervallen. Mencia blijft intusschen haar gemaal getrouw en toont zich zeer gehecht aan hem. Doch de Prins komt haar op het onverwachtst overvallen gedurende de afwezigheid van Guttiere. De fiere en getrouwe Mencia stoot hem van zich en smeekt hem te vertrekken.

„Ik heb Seville verlaten," zegt de prins, „onder voorwendsel van op de jacht te gaan; doch geen enkele vogel des hemels was het doel van mijn tocht — dat zijt gij, blanke duif!"

„Zeker, Prins!" antwoordt Mencia, „gij hebt alle recht mij met dien schuchteren vogel te vergelijken. Men zegt, wanneer de duif door koninklijke valken wordt vervolgd, zoo voelt zij hare vleugels verlamd, zij beeft en huivert en een geheim instinkt wijst haar den vogel aan, die haar zal dooden. Zoo ook, Prins, voel ik mij van schrik en verbijstering aangegrepen nu ik u zie naderen, want een geheim voorgevoel zegt mij, dat gij mij zult dooden."

Don Guttiere nadert. Mencia verbergt den Prins en roept uit:

„Zoo eene onschuldige vrouw de ontroering gevoelt, die mij thans overvalt, groote God! hoezeer moet dan de schuldige beven."

Don Guttiere veinst zich te verwijderen en de infant dringt voor de tweede maal bij Mencia door.

Wederom door de terugkomst van haar gemaal overvallen, vlucht hij, doch laat zijn degen achter, dien don Guttiere als bewijs van zijne gewaande onteering opneemt. In haar angst begint Mencia een brief, dien zij den Prins wil toezenden om grooter gevaar te voorkomen. Haar gemaal ontrukt haar dien, vóór zij hem geëindigd heeft. Een bitter gevoel maakt zich van hem meester. Hij kan het denkbeeld niet verdragen, dat zij zelfs vóór haar huwelijk met hem een ander bemind heeft en dien in het geheim bij zich heeft gezien. Als zij uit haar onmacht oprijst, vindt zij een blad papier met de volgende noodlottige woorden:

„Mijn LIEFDE aanbidt u, doch mijn EER verstoot u!
Dus doodt u de een, terwijl u de and're waarschuwt.
Twee uren levens nog! Gij zijt Christinne:
Red dan uw ziel — want 't leven is ondenkbaar!"

Als don Guttiere zich in tegenwoordigheid van zijne vrouw bevindt, kan hij zich niet weêrhouden.

— *Don Guttiere.* Wanneer eene windvlaag eene flambouw heeft uitgebluscht, kan eene andere windvlaag haar weêr ontsteken. Maar het is zoo niet met het leven, het is zoo niet met de eer. Het leven, de eer! Helaas, indien zij eens zijn uitgebluscht, zijn zij niet weder te ontsteken. Dat is voor altijd!

— *Mencia.* Voorwaar, Mijnheer! gij geeft aan uwe woorden eene dubbele beteekenis, die ik onmogelijk kan vatten. Zoudt gij bij toeval ook jaloersch zijn?

— *Don Guttiere.* Ik jaloersch? Ik, zegt ge? Weet gij wat jaloezie is? Ik voor mij weet niet wat het is. Indien ik het wist!...

— *Mencia.* Mijnheer!

— *Don Guttiere.* Vrees niets! Wat is jaloezie? Eene inbeelding, eene opvatting, eene dwaasheid?... Ik voor mij, als ik eene vrouw beminde en ik jaloezie

koesterde jegens haar, al was zij eene slavin, ik zou haar de borst verscheuren, haar het hart uitrukken, het in stukken snijden, het verslinden!... Ik zou met wellust haar bloed drinken, droppel voor droppel, het drinken met genot!

— *Mencia.* Mijnheer, mijnheer, gij vervult mij met afgrijzen.

— *Don Guttiere.* Wat heb ik gezegd?... O mijn schat, mijne vreugde, mijn engel, mijn roem, o mijne geliefde echtgenoot, mijne dierbare Mencia! vergeef mij, bid ik, deze onzinnige woorden. Ik zweer u bij uwe schoone oogen, dat ik u hoogacht, dat ik u aanbid, dat mijn leven het uwe is, van u afhangt.... Ik had mijne bezinning verloren.

— *Mencia.* Gij hebt mij verbijsterd van schrik.

— *Don Guttiere* (*ter zijde, na een oogenblik zwijgens*). Geene zwakheid meer. Daar ik mij den geneesheer van mijne eer noem, zal ik mijne onteering bedelven in den schoot der aarde....

Don Guttiere weet dat zijne vrouw niet schuldig is, maar — zij kan het worden, en deze vrees is hem genoeg om hem te doen besluiten tot den dood van haar, die hij bemint. Hij laat een heelmeester ontvoeren, dien men geblinddoekt voor hem brengt.

— *Don Guttiere.* Treed binnen, Ludovico! vrees niets. Het is tijd dat ik u den blinddoek van de oogen neem.

— *De Heelmeester.* God beware mij!

— *Don Guttiere.* Dat niets u verbaze, van hetgeen gij zien zult.

— *De Heelmeester.* Wat wilt ge dan van mij, edele heer! ontzetting maakt zich van heel mijn hart meester.

— *Don Guttiere.* Het is tijd dat gij binnentreedt. Maar luister eerst.... Deze ponjaard zal u de borst doorboren, indien gij weigert te doen, wat ik van u eisch. Treed nader. Wat ziet gij in deze kamer?

— *De Heelmeester.* Ik zie iets, dat op het beeld van den dood gelijkt, uitgestrekt op een rustbed. Ik zie aan beide zijden eene waskaars ontstoken en een crusifix voor het bed. Maar ik kan niet zeggen, wie het is; want het gelaat is met een sluier bedekt.

— *Don Guttiere.* Welnu, dat levende lijk daar voor u moet gij den dood doen sterven.

— *De Heelmeester.* Hoe, wat bevel is dat!

— *Don Guttiere.* Ik wil dat ge haar aderlaat, dat ge hare wonde laat bloeden en dat gij bij haar blijft en haar bewaakt, tot haar al het bloed ontvloeid is en zij den geest geeft. Antwoord mij niet, zoo gij wilt dat ik u spare.

— *De Heelmeester.* Mijnheer, ik gevoel dat ik zoo iets nooit zal kunnen doen.

— *Don Guttiere.* Hij die een dergelijk plan, zoo streng en zoo wreed, kon ontwerpen en besloten is te volvoeren, zou bij weigering niet aarzelen *u* te dooden. Welnu?....

— *De Heelmeester.* Maar Mijnheer!

— *Don Guttiere.* Wat is uw besluit?

— *De Heelmeester.* Ik heb het leven te lief om te sterven.

— *Don Guttiere.* Gehoorzaam dan!

De heelmeester gehoorzaamt inderdaad, maar van wroeging vervuld wil hij ten minste eene poging aanwenden om hem te herkennen, die hem gedwongen heeft eene misdaad te begaan. De kamer uitgaande, drukt hij de bebloede vingers op den muur af en ijlt naar den Koning om hem het voorgevallene mede te deelen. Don Guttiere laat het gerucht van den dood zijner vrouw verspreiden en doet het voorkomen, alsof zij bezweken is ten gevolge van eene aderlating, die van zelve weder geopend was. De Koning houdt zich, alsof hij het gelooft. Hij begeeft zich naar het huis van don Guttiere en beveelt hem, nu hij weduwnaar

is, Leonore te huwen, die hij vroeger verstooten had en die intusschen een beroep op den Koning had gedaan. Don Guttiere aarzelt en vraagt wat hij zou moeten doen, indien de Prins het waagde zijne vrouw te bezoeken en zij het zou wagen hem een brief toe te zenden. Zijne bedoeling was door deze toespeling den Koning te doen verstaan, wat de oorzaak was van het lot, dat het ongelukkige slachtoffer getroffen had en dat hij zich niet gaarne aan eene herhaling van het vreeselijk feit zou willen blootstellen. Doch de Koning is onverzettelijk en het drama eindigt met het volgende vreemdsoortige tooneel.

— *Koning.* Er is een geneesmiddel voor alles!

— *Don Guttiere.* Een geneesmiddel ook voor hetgeen hier gebeurd is?

— *Koning.* Voorzeker, Guttiere.

— *Don Guttiere.* En wat is dat middel, mijn vorst?

— *Koning.* Wat ge zèlf kunt vinden.

— *Don Guttiere.* Maar wat is het dan?

— *Koning.* Eene aderlating!

— *Don Guttiere.* Wat bedoelt Uwe Majesteit?

— *Koning.* Dat ge slechts de deuren van uw huis laat reinigen, want eene bloedige hand heeft haar bezoedeld.

— *Don Guttiere.* Zij die een beroep uitoefenen, mijn vorst, plaatsen boven de deur hunner woning een schild met hun wapen. Ik handel in EER. Daarom druk ik mijne hand in bloed gebaad aan den deurpost af, want de eer wordt alleen in bloed gewasschen, mijn koning!

— *Koning.* Geef dan die hand aan Leonore, want ik weet, dat hare deugd ze verdient.

— *Don Guttiere.* Het zij zoo; ik geef ze u, Leonore, maar merk op, dat die hand gebaad heeft in bloed.

— *Leonore.* Ik stoor mij daaraan niet. Het baart mij noch verwondering noch schrik.

— *Don Guttiere.* Denk er aan, dat ik de geneesheer van mijne eigen eer ben geweest. Ik heb de kennis van mijn vak niet vergeten.

— *Leonore.* Wend haar aan om mijn leven te heelen, zoo het krank schijnt.

— *Don Guttiere.* Welnu dan, ik geef u mijne hand, maar alleen op die voorwaarde.

Men ziet, don Guttiere is het toonbeeld van Spaansche jaloezie en wraak. Zijne misdaad verwerft de vergiffenis des Konings en heeft die van alle toeschouwers verworven tot op onzen tijd. Het eergevoel en de wraak zijn eene soort van Godsvereering, een dienst geworden, die hun oorsprong in het Spaansche karakter vonden.

Thans rest ons nog een enkel woord te spreken over de *autos sacramentales* van Calderon. Wij rekenen daar minder toe de bepaald godsdienstige spelen, gelijk bij voorbeeld het reeds genoemde VAGEVUUR VAN ST. PATRICIUS, maar uitsluitend de gewijde vertooningen, die op CORPUS CHRISTI in het openbaar werden vertoond en wel in de groote steden, zooals Madrid, Toledo en Seville, op wier uitnoodiging Calderon ze opzettelijk vervaardigde. De meeste van die spelen worden door eene *loa* voorafgegaan en duiden in hunne titels reeds het onderwerp aan. Velen zijn ontleend aan de geschiedenis van het Oude en Nieuwe Testament, hetzij dat zij het typisch karakter van personen en gebeurtenissen uit het Nieuwe Verbond moeten aanduiden of de Gelijkenissen en feiten zelven uit de Evangeliën behandelen en uitwerken. Wij noemen hier slechts: DE KOPEREN SLANG, GIDEON'S SCHAPENVACHT, DE SCHOVEN VAN RUTH, HET FEEST VAN BELSAZAR, DE EERSTE EN TWEEDE ISAAC, DE ROOF VAN DE ARK DES VERBONDS; of ook: DE WIJNGAARD DES HEEREN, DE SCHAT IN DEN AKKER, HET ONKRUID ONDER

DE TARWE, enz. Anderen weder hebben eene mythe uit de heidenwereld tot grondslag en zijn de allegorische voorstelling van het christelijke, kerkelijke en heilige. Het laatste werd daardoor geenszins ontheiligd, maar veeleer was de bedoeling het profane te verheffen tot een middel van stichting en devotie. Zoo vertoont zich dit in DE WARE GOD PAN en DE GODDELIJKE ORPHEUS. Weder anderen behandelen christelijke legenden of leerstukken, zooals HET HEILIGE JAAR VAN MADRID, DE OORSPRONG, HET VERLIES EN DE HERSTELLING VAN MARIA VAN HET HOOGALTAAR, DE VEREERING VAN DE MIS, enz.

Al deze stukken hebben allegorische personen, zoo als: Zonde, Dood, Mahomedanisme, Judaïsme, Rechtvaardigheid, Christelijke liefde, enz., gelijk wij straks in een voorbeeld zullen aantoonen. De Booze bekleedt natuurlijk daarbij eene zeer gewichtige plaats. Quevedo klaagt er zelfs over, dat hij eene te ruime plaats inneemt, daar hij in onderscheidene stukken zich een toon aanmatigt, of ze voor hem alleen geschreven waren en de geheele wereld zijn eigendom was. Ook Cervantes, een man die zich in goeden smaak en onbekrompen oordeel zoozeer van zijne land- en tijdgenooten onderscheidt, trekt hevig te velde tegen hetgeen in de gewijde spelen aan groven wansmaak en onzinnigheid botvierde en wat hij eene schande voor het Spaansche volk noemt. Een merkwaardig staaltje van allegorie in de rij van personen vindt men in Calderon's GOD OM REDEN VAN STAAT, waarvan wij straks het beloop zullen mededeelen. De rij is als volgt:

Het Verstand, eerste minnaar.
De Gedachte, *Gracioso.*
Het Heidendom.
De Synagoge.
Boete.
Het laatste Oordeel.
De Priesterstand.
Het Huwelijk.
Afrika.

Het Atheïsme.
Paulus.
De Doop.
De Bevestiging.
De Natuurwet.
Het Geschreven Recht.
De Wet der genade.
Drie vrouwen, die zingen.
Muziekkoor.

Wij laten hier eene uiteenzetting volgen van DE GODDELIJKE ORPHEUS, gelijk Ticknor haar opgeeft. Het is een van de meest karakteristieke stukken van dien aard en munt uit door recht dichterlijke verheffing in verschillende gedeelten. Het stuk opent met het opvoeren van een grooten zwarten wagen in de gedaante van eene boot, die langs de straten wordt getrokken naar het tooneel, waar het *auto* zal worden gespeeld. In dezen wagen bevindt zich de Vorst der Duisternis, voorgesteld in de gedaante van een zeeroover, en de Nijd nevens hem, als de stuurman. Beiden worden dus verondersteld als door een gedeelte van den Chaos te varen. Op een afstand hoort men liefelijke muziek, van een anderen wagen komende, die van den tegenovergestelden kant komt in den vorm van eene hemelglobe, voorzien van de teekenen der planeten en de sterrenbeelden, waarin Orpheus heeft plaats genomen, die allegorisch den Schepper van het Heelal voorstelt. Deze wagen wordt door een derden gevolgd, voorstellende de aardglobe, waarin zich de Zeven Dagen van de week en de Menschelijke Natuur, allen in slapenden toestand, bevinden. Deze wagens openen zich, zoodat de personages die zij bevatten op het tooneel kunnen komen of zich terugtrekken naar verkiezing. De toestel zelf maakt dus in dit evenals in al dergelijke vertooningen een belangrijk deel uit van de tooneelinrichting of plaats van voorstelling; zelfs was dit alles in de meening van de menigte het belangrijkste gedeelte.

Zoodra de personages op het tooneel zijn, begint de Goddelijke Orpheus onder het uiten van lyrische

ontboezemingen afgewisseld met muziek, het werk der schepping, terwijl hij natuurlijk zich doorloopend van bijbeltaal bedient. Achtereenvolgens vertoont zich iedere Dag op zijne poëtische zangen, opgewekt uit zijn langen slaap en voorzien van symbolen, die het werk van den scheppingsdag aanduiden; na de verschijning van den Zesden Dag wordt de Menschelijke Natuur op dezelfde wijze opgeroepen. Zij komt te voorschijn in de gedaante van eene bevallige vrouw, die de Eurydice is van de fabel. Het Genot woont met haar in het Paradijs en in den overvloed van haar geluk zingt zij een hymne tot eer van haar Schepper, welke lofzang ontleend is aan den 136sten Psalm. Het stichtelijk effect daarvan wordt weggenomen door een eenigszins vreemdsoortig tooneel van allegorische galanterie, dat onmiddellijk volgt tusschen den Goddelijken Orpheus zelven en de Menschelijke Natuur.

De verleiding en val volgen nu. De bevallige Dagen, die tot heden de Menschelijke Natuur vergezeld en de vreugde op haar pad gestrooid hebben, verdwijnen een voor een, en laten haar over aan hare beproeving en hare zonde. Zij wordt overstelpt van wroeging en in hare pogingen om te ontsnappen aan de gevolgen van haar misdrijf, wordt zij door de boot van Lethe naar het rijk van den Vorst der Duisternis gevoerd, die sedert zijne eerste verschijning op het tooneel met zijn medehelper getracht heeft dezen triomf te behalen. Maar deze overwinning is kort van duur. De Goddelijke Orpheus, die vervolgens het karakter van den Zaligmaker heeft aangenomen, komt op het tooneel, weenende over den val, en zingt een lied van liefde en smart, begeleid door eene harp, nagenoeg in den vorm van een kruis gemaakt. Daarna, opgewekt door het bewustzijn van zijne almacht, treedt hij het Rijk der Duisternis binnen, te midden van donder en aardbeving. Hij maakt allen tegenstand te niet, ver-

lost de Menschelijke Natuur van haar verderf, plaatst haar met de verloste Zeven Dagen van de week op een vierden wagen in den vorm van een schip, welks symbolische versieringen het doel hebben om de Christelijke Kerk en het mysterie van de hostie voor te stellen. Ten laatste, wanneer de schitterende toestel weggevoerd wordt, neemt de voorstelling een einde onder het vreugdegejuich van de spelers, samenstemmende met de toejuichingen der toeschouwers, die nedergeknield, het schip eene goede reis wenschen en eene gelukkige aankomst in de bestemde haven.

Dat deze gewijde spelen van eene verbazende uitwerking waren, lijdt geen twijfel. Allegorische voorstellingen van allerlei aard waren van de vroegste tijden reeds in de hoogste mate aantrekkelijk voor het Spaansche volk en bleven dit bij voortduring. Ten koste van het gouvernement en met goedkeuring van de Kerk opgevoerd, bleven zij een uitgezocht volksvermaak tot op de kleinste plaatsen. Lope de Vega spreekt zelfs van stukken, die geschreven waren door barbiers en door twee herders werden uitgevoerd; zoozeer had de smaak voor deze *autos* het volk sedert eeuwen geheel doordrongen. Tot op het laatst der voorgaande eeuw hielden zij stand, en wie weet of niet nog heden op verwijderde dorpen voorstellingen van dien aard, zij het ook in eenvoudiger vorm, plaats hebben.

Nog op een ander *auto* willen wij de aandacht vestigen, daar het meer diende tot verheerlijking van een leerstuk der Kerk dan tot voorstelling van eene gebeurtenis uit de gewijde geschiedenis, en dus tot eene afzonderlijke soort gerekend kan worden. Wij bedoelen het reeds genoemde: GOD OM REDEN VAN STAAT.

Eene *loa* gaat vooraf, waarin reeds tien allegorische personen optreden. De Faam verschijnt allereerst zin-

gende, en verkondigt allen die er geweest zijn, die er zijn en die er zullen zijn, dat de heilige Godgeleerdheid al de wetenschappen der wereld wil uitdagen. Op het geroep van „Holla! Ho! op!" verschijnt de Godgeleerdheid, vergezeld van het Geloof. Zij wil den strijd over drie zaken voeren: ten eerste, dat God in het Avondmaal tegenwoordig is; ten tweede, dat de mensch door het Avondmaal een nieuw leven deelachtig wordt; ten derde, dat het noodig is, het Avondmaal dikwijls te genieten. De Philosophie verschijnt om de eerste stelling te bestrijden; de Natuur dient haar tot getuige. Zij redeneeren naar de wijze der schoolgeleerden en kampen onder de hand als in een steekspel, zoodat men tegelijk de figuren en de figuurlijke zaak ziet. Gelijk natuurlijk is overwint de Godgeleerdheid. De Philosophie en de Natuur vallen op de knieën en geven de stelling, die zij bestreden hebben, gewonnen. De Geneeskunde, bijgestaan door de Redeneerkunde, bestrijdt de tweede stelling en geeft zich ten slotte evenzeer over. De Rechtsgeleerdheid, gesteund door het Recht, komt tegen de derde stelling op, doch ook haar treft hetzelfde lot. Na deze drievoudige overwinning, kondigt de Godgeleerdheid aan, dat zij een feest wil geven, een auto namelijk, waarin zij ten duidelijkste in overeenstemming met alle de wetten der wereld bewijzen zal, dat het Katholieke geloof overal moet worden omhelsd, daar Rede en Recht er voor pleiten. De personen die thans zullen optreden hebben wij reeds medegedeeld.

De Gedachte en het Verstand worden door een koor opgeleid, terwijl zij de woorden van het laatste herhalen: „Groote God, dien wij niet kennen, verkort den tijd en geef dat wij U belijden door aan U te gelooven." Dit koor volgende, komen zij ten gevolge van hunne nieuwsgierigheid aan den voet van een

berg, waarop een tempel staat, toegewijd aan DEN ONBEKENDEN GOD. De gebeden tot dien Onbekenden God gericht, worden herhaald. Het Heidendom zelf smeekt hun den tempel, dien de menschen voor Hem gebouwd hebben, in te nemen, doch het Verstand wijst allen af, die den tempel vereeren willen. Het wil weten, hoe een Onbekende God een God kan zijn en vangt daaromtrent eene geleerde bewijsvoering aan, die niet minder langwijlig is dan het antwoord van het Heidendom. Het Verstand wil daarop hetzelfde punt met het Denken bespreken, maar dit weigert, daar het liever dansen wil. Werkelijk voegt het zich bij den dans, dien men ter eere van den God uitvoert. Het Verstand vervalt daar mede toe. Het Heidendom voert de dansers aan. Zij zelven vormen daarop een kruis en roepen in diepzinnige bewoordingen den Drieëenigen God aan. Plotseling verstrooien eene aardbeving en zonsverduistering al de dansers; slechts het Heidendom, het Verstand en het Denken blijven om de oorzaken der beide verschijnselen te bespreken. Het Verstand beweert dat de wereld vergaan zal, of dat haar Schepper pijn gevoelt; het Heidendom echter zegt, dat een God geen pijn kan lijden, en daarop ontstaat natuurlijk weder een twistgesprek, terwijl het Denken (de *gracioso*) van de eene partij naar de andere overloopt en altijd de meening is toegedaan van hem, die het laatste spreekt.

Het Heidendom verwijdert zich eindelijk, en daar het Verstand met het Denken alleen blijft, slaat het laatste voor, om, dewijl toch in de allegorie (gelijk zij zelven erkennen) noch tijd noch plaats heerscht, de geheele wereld door te trekken, om een Onbekenden God te zoeken, die smart kan gevoelen, daar hij het is dien zij willen aanbidden. Zij zoeken allereerst in Amerika het Atheïsme op, van hetwelk zij opheldering verlangen over de schepping der wereld.

Het Atheïsme antwoordt op hunne vragen op eene wijze, waaruit blijkt, dat het alles betwijfelt en tegenover alles even onverschillig is. Het Denken wordt ongeduldig en dient het eenige stokslagen toe, die het op de vlucht jagen. Vervolgens trekken zij naar Afrika, waar de Profeet Mahomet verwacht wordt en dat zich reeds voor zijn God buigt zonder zijne wet te kennen. Doch het Verstand kan het niet vergeven, dat het gelooft alsof men zijn heil in alle godsdiensten kan vinden; de geopenbaarde geve slechts een middel aan de hand om tot meer volkomenheid te geraken. Deze meening schijnt Afrika eene lastering toe en zij scheiden van elkander onder allerlei bedreigingen. Het Verstand begeeft zich nu naar de Synagoge in Azië, die het in siddering vindt vanwege den door haar bevolen moord aan een jongeling gepleegd, die beweerde de Messias te zijn en die als haar slachtoffer omgekomen is op het oogenblik dat de aarde beefde en de zon verduisterd werd. Nieuwe strijd tusschen hen en nieuwe ontevredenheid van het Verstand. Doch deze strijd wordt door bliksemstralen afgebroken en door eene stem uit den Hemel, die den Heiligen Paulus oproept en tot hem zegt: »Waarom vervolgt ge mij?" Paulus wordt door deze stem bekeerd. Hij redetwist daarop met de Synagoge en het Verstand om de openbaring te bewijzen. Paulus roept de Natuurwet, het Geschreven Recht en de Wet der Genade op om aan te toonen, dat zij zich allen in het Christendom vereenigen. Verder voert hij de Zeven Sacramenten aan om te bewijzen, dat zij er de steun van zijn. Het Verstand en het Denken worden overtuigd; het Heidendom en het Atheïsme bekeeren zich; de Synagoge en Afrika bieden weêrstand, doch het Verstand roept uit en het geheele koor herhaalt, dat de Menschelijke geest daarheen moet komen om den Onbekenden God om staats-

redenen lief te hebben en aan Hem te gelooven, zelfs al zou hem de gave des Geloofs ontbreken.

Eene enkele opmerking, vooral de *autos* en ten deele het geheele Spaansche drama betreffende, mag hier niet achterwege gelaten worden. De eenheid van tijd en plaats vervalt geheel. Eene hoogere eenheid heerscht in het stuk, die van het abstracte denkbeeld of van het feit dat allegorisch wordt voorgesteld. Een merkwaardig voorbeeld vindt men hiervan nog in het reeds genoemde stuk: DE OORSPRONG, HET VERLIES EN DE HERSTELLING VAN MARIA VAN HET HOOG-ALTAAR. Het werd vervaardigd om op het tooneel of in de kerk het feest van een wonderdadig Mariabeeld te vieren, dat in Toledo bewaard werd. Het stuk is in drie *jornadas* verdeeld. De eerste speelt in de zevende eeuw onder de regeering van den Westgothischen Koning Recesuinde; de tweede in de achtste eeuw, in den tijd van de verovering van Spanje door de Mooren; de derde in de elfde eeuw, in het jaar toen Alfonsus VI Toledo weder veroverde. De eenheid van het stuk ligt hier in de geschiedenis van het wonderbeeld, waarvan het lot van geheel Spanje zelfs afhangt. Overigens zijn personen, handeling en voorvallen in iedere *jornada* van verschillenden aard.

Voorzeker moeten dergelijke *autos sacramentales* in onzen tijd en bij hen, die er voor het eerst kennis mede maken, een zonderlingen indruk te weeg brengen. Als men er echter een weinig mede vertrouwd is geraakt en zich verplaatsen kan in de omgeving waarin zij t'huis hooren, zich denken kan in den aard en gemoedstoestand van een volk, waarbij deze gewijde spelen van oudsher eene behoefte zijn geworden, dan oordeelt men anders. Wij denken hier aan eene, wel wat dichterlijke, uitweiding van Schack, den bekenden schrijver van het doorwrochte werk over het Spaansche drama, den man dien men wel niet

als bevooroordeeld zal aanzien. „Wie dezen tooverkring binnentreedt,” zoo zegt hij, „voelt zich door een vreemden geest bevangen en blikt een anderen hemel aan, die zich over eene andere wereld uitspant. Het is alsof demonische machten ons in een somberen en bewogen atmosfeer wegdragen; duizelingwekkende vraagpunten doen zich aan het denken voor, raadselachtige gestalten stijgen uit de duisternis op en de donkerroode vlam der mystiek verspreidt haar licht over de geheimzinnige bron, waaruit alle dingen ontspringen. Doch de nevelen verdeelen zich weldra en men ziet zich buiten de perken van het aardsche gebracht, aan gene zijde van ruimte en tijd, in het rijk van het onmetelijke en eeuwige opgevoerd. Hier verstommen alle wanklanken; hierheen stijgen de stemmen der menschenwereld alleen als feestelijke hymnen door orgeltoonen gedragen omhoog. Een reusachtige dom van geniale architectuur neemt ons op, in welks eerbiedwekkende zuilengangen geen ongewijde toon het waagt zich te doen hooren; op het altaar troont, door een tooverachtig licht omgeven, het mysterie der Drieëenheid; een stralengloed, dien de aardsche zintuigen nauwelijks verdragen kunnen, doordringt de ruimte en verlicht alles met eene wonderbare heerlijkheid. Hier zijn alle wezens in de aanschouwing van het eeuwige verzonken en blikken met verbazing in de ondoorgrondelijke diepte der goddelijke liefde. De geheele schepping stemt in een jubelkoor samen ter verheerlijking van den oorsprong des levens. Zelfs het redelooze spreekt mede en gevoelt. Het doode ontvangt de spraak en de levendige uitdrukking der gedachte. De sterren en de elementen, de steenen en planten hebben ziel en zelfbewustzijn. De verborgenste denkbeelden en gevoelens der menschen springen aan het licht. Hemel en aarde stralen in symbolische verrukking. Wellicht in geene andere

hunner werken hebben de Spaansche dichters den poëtischen rijkdom, waarover zij te beschikken hadden, zoo saamgevat als in deze soort van voortbrengselen. Eene kleurschakeering, eene bloesemgeur en eene betoovering van verrukkelijke welluidendheid zijn het, die alle zinnen overstelpen."

Wij zijn niet voornemens op deze hooggestemde ontboezeming iets af te dingen. Ons doel is bereikt, wanneer onze lezers tot de overtuiging komen, dat het karakteristieke Spaansche drama, hetwelk in Calderon's genie tot zijn toppunt van ontwikkeling gekomen is, eene meer dan oppervlakkige kennis waardig is. Want dat is het zeker, ook al komt men, wat onzen Dichter in het bijzonder betreft, met Goethe tot de ervaring: „*Der Dichter steht an der Schwelle der Uebercultur.*"

Om den lezer niet gedurig met eene noot te vermoeien, kwam het mij geschikt voor, eenige der voornaamste bronnen aan het einde van dit opstel te vermelden.

SCHACK, *Geschichte der dramatischen Literatur und Kunst in Spanien;* TICKNOR, *Spanish Literature;* SISMONDI, *die Literatur des Südlichen Europa's;* SCHLEGEL, *Vorlesungen über dramatische Kunst und Literatur;* HASE, *das geistliche Schauspiel;* BOUTERWECK, *Geschichte der Spanischen Literatur;* TRENCH, *The Life and Genius of Calderon;* ULRICI, *Shakespeare und sein Verhältniss zu Calderon und Goethe;* GOETHE, *Werke;* ALPHONSE ROYER, *Théatres de Cervantes, Tirso de Molina, Alarcon;* Lord HOLLAND, *Lope de Vega;* Tijdschriften, als: *Revue des deux Mondes, Quarterly Review, Blackwood's Magazine, de Gids*, enz.

HET LEVEN EEN DROOM.

PERSONEN.

BASILIUS, Koning van Polen.
SIGISMOND, Zoon des Konings.
ASTOLFO, Hertog van Moscovia en neef des Konings.
CLOTALDO, een grijsaard, Sigismond's bewaker.
CLAROEN, Rosaura's dienaar (*Gracioso*).
ESTRELLA, nicht des Konings.
ROSAURA, eene adellijke jonkvrouw.
Soldaten.
De lijfwacht.
Muzikanten.
Gevolg.

EERSTE DAG.

(*Een woud met bergen op den achtergrond. Ter zijde de ingang van een sterk en somber slot*).

I.

ROSAURA, *vermomd in het reisgewaad van een edelman, stijgt den berg af.* CLAROEN *volgt haar op den voet.*

ROSAURA, (*haar paard naroepende*).

Onstuimig ros, dat zoo gezwind
Daar voortstuift als op vleuglen van den wind,
Waarheen? Gij vlammelooze straal,
Gij vogel, zonder vederpraal,
Gij stroomdoorkliever, zonder 't schubbig kleed,
Woest dier, dat van instinkt noch rede weet,
Waartoe, zoo wild en zoo ontzind
Door dit verwarde labyrint
Van naakte rotsen, voortgestormd? Houd stand!
Want van dier bergen steilen kant
Zag vaak 't gediert zijn Faëton ten val!
Ook ik, ik staak de reize en zal
Slechts 't pad vervolgen dat de onmijdbre loop
Van 't lot mij aanwijst. Blindlings, zonder hoop,
Daal 'k langs de steilten af van 't woest gebergt,
Welks trotsche kruin de zon in 't aanzicht tergt.
Ja, Polen, onbarmhartig land!
Ge ontvangt den vreemdling slecht, want in uw zand

Schrijft gij zijn komst met 't bloed,
Dat afdruipt van zijn voet;
En waar hij 't perk van uw gebied betreedt,
Vangt ook ZIJN rijk van jammer aan en leed.
Wel roept mijn boos gesternte, o God!
Waar vond een kind der smarte ooit deernis met zijn lot?

(CLAROEN *komt bij de laatste woorden te voorschijn*).

CLAROEN.

Eén kind? Zeg twee — en laat mij niet,
Wanneer 't op klagen komt, alleen in 't riet.
Want, zoo wij beiden met elkaêr
Ons lieve land verlieten, om gevaar
En avonturen na te jagen,
En beiden onder ongeluk en vlagen
Van weêr en waanzin, hier op 't lest,
Den berg afrollend, leven op zijn best:
Is 't dan wel recht, dat ge in den nood mij telt,
Maar mij vergeet, wanneer 't de reekning geldt?

ROSAURA.

Claroen, ik wilde u in mijn klachten
Geen aandeel geven, wijl ook u het recht
Verkort mag worden noch ontzegd,
Om 't leed door eigen tranen te verzachten.
't Genot dat me uit de klacht ontsproot,
Beweerde een wijsgeer, was zoo naamloos groot,
Dat, om naar hartelust te klagen
Elk een het leed en 't onheil na moest jagen.

CLAROEN.

Die wijsgeer, dunkt mij, was veeleer
Een dronken schelm. O had men, naar zijn leer,
Hem op een duchtig pak onthaald,
Zoo kon hij klagen, dat hij reedlijk was betaald.

Maar, jonkvrouw, wat te doen, waarheen?
Zoo op dit uur verdwaald, zoo gansch alleen,
En in dit woest gebergt te voet,
Terwijl de zon naar de andre wereld spoedt!

ROSAURA.

Wie heeft ooit zonderlinger lot verbeid!
Maar zoo verbeelding niet mijn blik misleidt,
En, bij 't mistroostig schemerlicht,
Een ijdel beeld mij toovert voor 't gezicht,
Dan rijst een burgt hier voor mijn oogen.

CLAROEN.

Of mijn verlangen heeft me opnieuw bedrogen,
Of 'k zie het werklijk.

ROSAURA.

Vreemd geval!
Hier schuilt een bergslot weg in 't rotsig dal,
Zóo diep, dat 't nauwelijks vermag
De zon te aanschouwen op den vollen dag.
In zulk een schamel kunstvermogen
Heeft 's meesters hand dien steenbouw opgetogen,
Dat 't schijnt, alsof het ruw gevaart'
Hier van de bergen, die zich trots verheffen
Om 't licht der zon in 't hart te treffen,
Als rotsklomp nederbuitelde op onze aard.

CLAROEN.

Maar, jonkvrouw, gaan wij naderbij;
Want al dat kijken baat niet veel, zoo wij
Met meer gevolg beproeven kunnen,
Of 't volk ons vriendlijk toegang wil vergunnen —
Zoo 't is bewoond.

ROSAURA.

De poort (maar neen,
De mond der Hel past beter, naar ik meen)
Is open — uit den sombren toren
Verschijnt de nacht, in 't duister hol geboren.

(*Een gerammel van ketenen wordt gehoord.*)

CLAROEN.

Wat is dat? Hemel, hoor ik goed!

ROSAURA.

Ik sta versteend! De schrik verstijft mij 't bloed!

CLAROEN.

'k Hoor ketens rammelen, gewis!
Bij God, als 't geen geboeid galeislaaf is.
Mijn vrees voorspelde 't mij alreê.

SIGISMOND (*van binnen*).

Rampzaal'ge die ik ben! ah, wee mij, wee!

ROSAURA.

Wat klacht van weemoed en van smarte;
Opnieuw bestormt mij leed en kwelling 't harte.

CLAROEN.

En mij een splinternieuwe schrik!

ROSAURA.

Claroen!

CLAROEN.

Meestres!

ROSAURA.

Ontvlieden wij den strik
Van dit betooverd slot!

CLAROEN.

Ach, ik moet duchten,
Dat zelfs het hart me ontbreekt om weg te vluchten.

ROSAURA.

Zie, is 't geen toortslicht, wat van ver,
Als kwijnend schijnsel, als een bleeke ster
Daar flikkert in onmachtig beven,
En, weigrend gloed en stralenglans te geven,
De donkre burgt met twijfelachtig licht
Nog duisterder doet schijnen voor 't gezicht?
Zoo is 't. En bij dien flauwen schijn
Kan 't oog (hoe groot ook de afstand moge zijn)
Een somber kerkerhol ontdekken,
Dat hier een levend lijk tot graf moet strekken.
Want zie, (wat ijslijke angst vervult
Me opnieuw!) een mensch in dierenhuid gehuld,
Dwaalt bij dat scheemrend spooklicht rond
En sleept zijn boeien ramlend langs den grond.
De vlucht wordt mij belet. Vertoeven
Wij hier, om 't weemoedvol verhaal des droeven
Te ervaren van terzij.

SIGISMOND (*van binnen*).

Rampzaal'ge die ik ben! Wee over mij!

Hij treedt naar buiten, gehuld in een dierenhuid; een lange keten is om zijn midden en aan zijne voeten bevestigd. ROSAURA *en* CLAROEN *houden zich op een afstand, terwijl* SIGISMOND *de volgende regelen uitspreekt.*

SIGISMOND.

Doe mij weten, God des Hemels!
Die mij oordeelt, onverhoord,

Wat vergrijp ik heb bedreven
jegens U, door mijn geboort?
Doch wat vrage ik? 'k Wèrd geboren!
en in 't enkele woord: Ik ben!
Heb ik 't misdrijf uitgesproken,
waar ik mij aan schuldig ken.
Uw gerechtigheid is billijk,
billijk is uw hoog gericht,
Daar des menschen grootste misdaad
in 't geboren worden ligt.
Echter, Hemel, leer mij kennen,
niet slechts wat ik 't aanzijn wijt,
Maar, of 'k meer U heb beleedigd,
daar Ge wreeder mij kastijdt.
Werden andren niet geboren?
of — vervolgt die schuld ook hen —
Wat is 't voorrecht hún beschoren,
waarvan ik 't genot niet ken?
Ook de vogel wordt; en nauwlijks
tooit hem schoonheids rijkste pracht
Als een bontgepluimde bloeme,
als gevleugelden smaragd,
Of hij klept met snelle wieken
door het wijde ruim der lucht,
Moederzorg en vreugd vergetend
van het nest, dat hij ontvlucht.
Ik, met hooger geest dan hij,
Ik, helaas, ben minder vrij!
Ook de luipaard wordt; en nauwlijks
is 't gevlekt gewaad zijn deel,
Is hij sterrenbeeld op aarde,
(dank zij 't godlijk kunstpenseel),
Of — des menschen waardig leerling,
monster van 't onzalig woud —
Stormt hij rond in al zijn woede,
op zijn klauw en spierkracht stout:

Hem 't instinkt — de rede mij —
Toch, helaas, ben 'k minder vrij!
Ook de stomme visch kent WORDING,
uitgebroeid in wier en slijk;
Nauwlijks scheert hij 't zilvren stroomnat,
een gevinde boot gelijk,
Of hij peilt aan alle zijden
't rijk, dat hem in 't aanzijn riep,
En doorklieft de onmeetbre ruimte
van het kille waterdiep:
Vrijer wil, o mensch, hebt gij,
Toch, helaas, ben 'k minder vrij!
Ook de bergstroom WORDT; en nauwlijks
glijdt hij af in 't bloemrijk dal,
Als een zilvren slang zich kronklend,
vrijheid minnende overal,
Of hij heft den lof der velden
in een statig murmlen aan,
En met majesteit vervolgt hij
zijn verbreede waterbaan:
Mist hij 't leven — wat is 't mij?
Ik, helaas, ben minder vrij!
'k Voel een Etna in mij gloeien
bij zoo duldelooze smart;
'k Kon de borst mij openrijten,
stukken scheuren van mijn hart!
Wat gericht, wat wet, wat reden
dorst, met redelijken schijn,
Aan den mensch 't genot ontzeggen,
't voorrecht, God, van VRIJ te zijn?
Schonkt ge, o Hemel, schonkt ge 't niet
Vogel, roofdier, visch en vliet?

ROSAURA.

Wat schrik en deernis wekt zijn klagen,
Bij zooveel smarte en ongenaê!

SIGISMOND.

Wat stem verneem ik; wie dorst wagen . . .
Zijt gij 't Clotaldo?

CLAROEN (*tot* ROSAURA).

Zeg maar ja!

ROSAURA.

Neen, maar een droeve slaat u ga,
Die, in dit kil gebergt verloren,
Uw sombre weeklacht aan moest hooren.

SIGISMOND.

Dan zijt ge een kind des doods! Gij zult
De kennis van mijn weemoedsvlagen
Niet tot mijn schande met u dragen.

(*Hij grijpt haar met woede aan*).

Werd u mijn zielsgeheim onthuld:
Om 't aan uw boezem weêr te ontrukken,
Scheurt u mijn leeuwenarm in stukken.

CLAROEN.

Maar ik ben doof; geen enkel woord
Heb ik van heel uw preek gehoord.

ROSAURA (*knielend*).

Werd u een menschlijk hart geschonken,
Zoo werp ik me aan uw voeten neêr,
En gij, gij schenkt mij 't leven weêr!

SIGISMOND.

Wat stem, o God! Nog nimmer klonken
Er toonen mij in 't oor, zoo zoet.

(*Hij heft haar op*).

Rijs op; uw beê heeft mijn gemoed,
Uw blik mijn wrokkend hart verteederd,
Uw deemoed mij voor u vernederd.
Wie zijt gij, spreek! Dit kerkerslot
Hield heel de wereld mij verborgen,
En was van 's levens vroegsten morgen
Mijn wieg en grafkuil — gruwzaam lot!
En mag ik ook in 't aanzijn roemen,
(Indien men dit bestaan kan noemen)
't Bleef me alles even vreemd; voor mij
Bestond alleen de woestenij,
Waar, door de ellende voortgedreven,
Ik d'oorsprong vloeken moet van 't leven,
Een ademend skelet gelijk,
Ach, een bezielde uit 't doodenrijk!
Ook mocht ik niemand hier aanschouwen,
Geen sterv'ling wat ik dacht vertrouwen,
Dan d'enkele hier, die door mijn leed
Bewogen, soms mij kondschap deed,
Van aarde en hemel. Ja, verschrikken,
En afschuw spreke er uit uw blikken,
Als gij me een menschlijk monster noemt.
Ik ben door 't ijslijkst lot gedoemd,
Een mensch te schijnen onder dieren,
Een dier, dat menschenleden sieren;
Al mocht ik ook, bij dat gewicht
Van jamren, als ik had te torsen,
De wetten van den staat doorvorschen,
Door 't heir der vog'len voorgelicht
En 't reedloos roofdier onderricht;
Al mocht ik zelfs, hier neêrgezeten,
De baan der schoone sterren meten. —
Nog eens, wie zijt gij? Antwoord mij.
Trots al dien jammerlast kunt gij
De woede mijner smart verzachten,
Gij, milder blik van mij verwachten,

Gij, vergen dat mijn luistrend oor
Uw stem met mindre ontzetting hoor!
Bij iedren blik voel ik ontwaken
Een ongekende ontroering die,
Hoe meer ik u in de oogen zie,
Naar nieuwe blikken mij doet haken.
Onleschbre dorst, verbeeld ik mij,
Is in mijn smachtend oog te lezen;
En, mocht een dronk mij doodlijk wezen,
Ik drink, ik drink, wat de uitkomst zij,
En wil al stervend mij verzaden
In uwe blikken. Wat kan 't schaden,
Nu reeds de aanschouwing mij de smart
Nabij voert van 't gebroken hart,
En ik onmooglijk kan bevroeden
Wat mij het niet-zien baren zal?
O, jamren baarde 't zonder tal,
Een eeuwig onverkoelbaar woeden,
Een niet te stillen razernij —
Ja, erger dan de dood waar 't mij!
Al grijnsde 't graf dan voor mijn oogen,
'k Heb d'eisch van 't noodlot overwogen:
Want, wanhoop 't leven toe te staan
Is Hoop den dood doen ondergaan!

ROSAURA.

Met schrik vervuld door u te aanschouwen,
Ontzet bij 't hooren van uw klacht,
Mis ik tot spreken alle kracht
En durf ik oor noch oog vertrouwen.
'k Erken slechts, dat op dezen dag
Des Hemels gunst mij troost bereidde,
Toen zij mijn schreden herwaarts leidde —
Zoo 't al vertroosting heeten mag
Voor 't lijdend hart, een mensch te ontwaren
Wien bittrer smarten nog bezwaren.

Zie, van een wijze wordt vermeld,
Dat hij, aan de armoê prijs gegeven,
De kruiden zoeken moest op 't veld,
Tot onderhoud van 't droevig leven.
„Wie, sprak hij met verslagen blik,
Kent meer de ellende en 't leed dan ik?"
Toen zag hij om, en hij ontwaarde,
Als antwoord op zijn weeklacht, dat
Een andre wijze struik en blad,
Door hem versmaad, bijeen vergaarde.
Zoo sleepte ook ik van oord tot oord,
Mijn lot beweenend, 't leven voort;
En toen 'k de klacht had aangeheven:
„Was immer eenig mensch op aard
Met grooter jammerlast bezwaard?"
Moest gij mij 't troostrijk antwoord geven;
Want u vernemend wendde ik 't oog,
En 't was me, alsof mijn bitter lijden
U oorzaak zijn kon tot verblijden,
Bij 't noodlot dat u nederboog.
Nu dan — indien wellicht mijn smarte
Den troost u storten kan in 't harte,
Zoo luister toe en neem het deel,
Dat mij te zwaar is om te dragen.
Ik ben....

CLOTALDO *(in den slottoren)*.

Wachters van dit bergslot, op!
Zijt ge lafaards of aan 't slapen,
Daar ge twee den toegang liet,
Die den kerker binnen dringen....

ROSAURA.

Nieuwe ontroering moet ik vreezen.

SIGISMOND.

't Is Clotaldo, mijn bewaker.
Neemt mijn rampspoed nooit een eind!

CLOTALDO (*in den slottoren*).

Nadert, nadert! Geeft toch acht!
En voorkomt hun tegenweer;
Grijpt ze, grijpt ze, of houwt ze neêr!

Soldaten (*in den slottoren*).

Op, verraad!

CLAROEN.

Eilieve, wachters!
Die ons hier den toegang liet,
Als ge ons kiezen laat, is 't zeker
Wel zoo maklijk ons te grijpen.

(CLOTALDO *treedt op met een pistool in de hand, gevolgd door soldaten, die het gelaat bij het opkomen bedekken*).

CLOTALDO (*tot de soldaten*).

Doet de maskers voor 't gelaat,
Want het is voor alles noodig,
Dat zoo lang wij hier vertoeven,
Niemand een van ons herkent.

CLAROEN.

Zou 't een maskerade worden?

CLOTALDO.

Gij die hier, als waart ge onwetend,
Van dit elk verboden oord
Perk en grens hebt overschreden
Tegen 't hoog bevel des Konings,
Die gebood, dat niemand ooit
Wage 't wonder te onderzoeken,

Hier in 't rotsgebergt verborgen, —
Geeft de waapnen op en 't leven,
Of dit barsch pistool, deze adder
Van metaal, zal 't doodlijk gif
Van een tweetal kogels spuwen,
Wier ontzagbre donderknal
't Luchtgewelf doordavren zal.

SIGISMOND.

Vóór gij, tiranniek gebieder!
Hen beleedigt of hen kwelt,
Zal mijn leven 't offer worden
Van dees boeien der ellend.
Want, bij God! hoe ook geketend,
'k Zal mij zelf met hand en tand
Tusschen deze steenrots wanden
Trachten te verscheuren, vóór
Ik hun ongeluk zou dulden,
Ik hun smaad beweenen zou!

CLOTALDO.

Zoo ge weet, waarom uw rampen,
Sigismond, zoo bitter zijn,
Dat ge zelfs naar 's Hemels wetten
Sterven moest voor uw geboorte;
Zoo ge weet, dat deze boeien
Uw vermeetle razernij
Tot een teugel moeten strekken,
Tot een slagboom die ze stuit:
Waarom dan die grootspraak?

(*Tot de soldaten*).

Voert
Hem terug in d' engen kerker,
Grendelt alle deuren.

SIGISMOND (*terwijl men hem wegvoert*).

Hemel!
Gij hebt welgedaan, de vrijheid
Mij te ontnemen; anders waar'
Ik een Titan u geworden,
Die om 't schittrend zonkristal
Te verbrijslen, op den rotsgrond
Berg en bergen van graniet
Staaplen zou met reuzenwoede.

CLOTALDO.

Licht, om 't staaplen voor te komen,
Moet ge zooveel rampen dulden.

(*Men voert* SIGISMOND *in den toren terug en sluit de poort*).

ROSAURA (*tot* CLOTALDO).

Daar ik zie, dat u de fierheid
Zoo beleedigt, ware 't dwaasheid
't Leven u niet af te smeeken,
Dat u nedrig valt te voet.
Mocht ik deernis in u wekken!
Want de strengheid waar' te groot,
Zoo noch trots noch nedrigheid
In uw oog genade vond.

CLAROEN.

En zoo nedrigheid noch trots
U beweegt — de personages,
Die in 't oud mysterie-spel
Duizendmaal het hart bewogen —
Zoo wil ik, noch trotsch noch nedrig,
Maar als tusschen beide helften
Ingesperd, u kortaf smeeken,
Dat ge ons hulp en bijstand geeft.

CLOTALDO.

Holla!

Soldaten.

Heer en hoofd!

CLOTALDO.

De waapnen
Beide ontnomen, en 't gelaat
Hun geblinddoekt, daar zij 't oord
Noch den weg herkennen mogen
Bij 't vertrek.

ROSAURA.

Ziehier mijn zwaard!
Want aan u, aan u alleen
Mag het afgeleverd worden,
Daar gij 't hoofd zijt van de krijgsmacht
Hier bijeen, en 't aan geen mindre
Waardigheid zich mag vertrouwen.

CLAROEN.

't Mijne is zoo, dat men 't kan geven
Aan den minste zelfs. Pak aan!

(*Hij geeft zijn zwaard aan een der soldaten*).

ROSAURA.

Als ik sterven moet, zoo laat ik,
In 't vertrouwen op die gunst,
U een pand, welks waarde zich
Naar den eig'naar slechts laat schatten,
Die er eens zich mede omgordde.
Ik bezweer u 't te bewaren;
Want schoon ik 't geheim niet ken,

'k Weet toch, dat dit gulden zwaard
Een verborgen macht bewaart;
En daarop alleen vertrouwend,
Kwam 'k naar Polen af, om mij
Over bittren smaad te wreken.

CLOTALDO (*ter zijde en het zwaard beschouwend*).

Heil'ge Hemel! Wat ontwaar ik?
Tot wat hoogte stijgt mijn kommer,
Mijn verwarring en mijn angst,
En de kwelling van mijn twijfel!

(*Tot* ROSAURA).

Spreek, wie schonk het u?

ROSAURA.

Een vrouw.

CLOTALDO.

En haar naam?

ROSAURA.

Dien moet ik zwijgen,
't Is mijn plicht!

CLOTALDO.

Hoe kunt gij weten,
Hoe besluiten, dat dit zwaard
Een geheim verborgen houdt?

ROSAURA.

Die 't mij afstond, sprak: „Naar Polen
Zij uw tocht; en iedre kunstgreep,
Alle zorg en overleg
Wendt gij aan, om 't oog der Edelen
En der Grooten op u-zelf

En dit wapentuig te vesten;
Want ik weet dat een van hen
Gunst en bijstand u zal leenen.
Doch, daar hij reeds dood kan zijn,
Moet ik u zijn naam verzwijgen".

CLOTALDO *(ter zijde)*.

Hemel, sta mij bij! Wat hoor ik?
Neen, ik kan 't mij niet verklaren,
Of deze uitkomst ijdel droombeeld
Of de volle waarheid zij.
Dit is 't zwaard, dat 'k eenmaal naliet.
Aan de schoone Violante
Als een pand, dat hij die 't droeg
En 't mij bracht, een liefdrijk vader
In mij vinden zou, en ik
Een beminnend zoon in hem.
Wat dan vange ik aan, helaas!
In zoo schroomlijke verwarring,
Nu de brenger, voor bescherming,
Zich zijn dood heeft meêgebracht?
Want veroordeeld tot den dood,
Ligt hij aan mijn voet. Wat kommer,
Wat verwarring overkomt mij,
Wat een wreede noodlotswisling!
Ach, dit is mijn zoon. De teeknen
Roepen 't luid mij toe met de inspraak
Van mijn hart, dat aan mijn boezem
Rustloos klopt om hem te aanschouwen;
Dat de vleuglen klept en, machtloos
Om het kerkerslot te breken,
Even als gevangnen handelt,
Die, het straatgerucht vernemend,
Naar 't getralied venster klautren.
Dus, van 't geen gebeurt onzeker,
Hoort mijn hart het luid gerucht

En verheft zich tot mijn oogen,
Die des boezems vensters zijn,
Waar 't een uitweg vindt door tranen.
Wat te doen? Ai, help mij, Hemel!
Wat te doen? — Zoo 'k hem den Koning
Overlever, voer ik, wee mij!
Hem den dood in d'arm; terwijl
Mij de leenmansplicht verbiedt,
Hem aan 's vorsten oog te onttrekken.
Eigenliefde aan de eene zijde,
Dienaarstrouw aan d'andren kant
Worstlen in mij. — Maar wat twijfel!
Geldt niet trouw aan 's Konings dienst
Meer dan 't leven, meer dan de eere?
Leef dan de eerste — en valle de andre!
Bovendien, moest ik zoo even
Uit zijn mond ervaren, dat
Hij ontvangen hoon kwam wreken:
Een gehoonde is 't kind der schande;
Van mijn edel bloed vervreemd,
Kan 't mijn zoon — mijn zoon niet zijn!
Maar wat zeg ik? Zoo een onheil
Hem verraste, waar geen sterv'ling
Zich voor hoeden kan, daar de eer
Van zoo broze stof is, dat
Zelfs een blik haar kan doen wanklen,
Haar een ademtocht bezoedelt.
Wat vermag hij meer, wat meer,
Van zijn kant zijn adel toonend,
Dan, trots allerlei gevaar,
Hier 't verloorne weêr te zoeken?
't Is mijn zoon — mijn bloed is 't zijne,
Daar zoo groote moed hem siert!
Tusschen d'een en d'andren twijfel,
Kies ik 't passendst midden dan
Door den Koning te gaan melden:

„'t Is mijn zoon — hem treff' de dood!"
Licht verwerft diezelfde trouw
Mijner eer voor hem genade;
En zoo ik hem 't leven red,
Zal 'k hem bijstaan in het wreken
Van zijn hoon. Doch zoo de koning
Blijft volharden in zijn strengheid
En hem dooden laat — hij sterve
Zonder kennis te verkrijgen,
Dat ik-zelf zijn vader ben. —

(*Tot* Rosaura *en* Claroen).

Volgt mij beiden, vreemdelingen!
Waant niet, dat u lotgenooten
In het ongeluk ontbreken;
Want in zulk een gruwbren twijfel
Tusschen dood en leven, weet ik
Niet, wat zwaarder is te dragen!
(Allen af).

II.

Het plein voor het koninklijk slot. Krijgsmuziek. Van de eene zijde komt Astolfo *op met soldaten, van de andere zijde prinses* Estrella *met hare hofdames* [1]).

Astolfo.

Bij 't gezicht dier heldre stralen,
als kometen zacht in gloed,
Heffen trom en schelle horen,
Stroommuziek en vogelkoren
U vereend den blijden groet.
Jublend bij uw englenschoonheid,
in verrukking altemaal,
Komen ze u met de aard verzoenen
Als gevleugelde klaroenen,
Of als voglen van metaal.
Dus begroet als koninginne,
jonkvrouw, u 't musketgeknal,
't Voglenkoor u als Aurora,
't Rijk der bloemen u als Flora,
Als Minerva 't krijgsgeschal.
Want gij zijt, den nacht braveerend,
eene Aurore in vreugdegloed,
Flora op het veld van vrede,
Pallas in den oorlog mede,
Koningin van mijn gemoed.

---

[1]) De lezer merke op dat de naam Estrella *ster* beteekent.

ESTRELLA.

Zijn die woorden af te meten
naar de daden, die men ziet,
Dan is 't kwalijk zoo te spreken,
dan voegt u die vleitaal niet,
Daar dees prachende oorlogsmacht
Ze alle waarde ontneemt en kracht.
Durf ik fier die macht braveeren,
toch zijn al die hoflijkheên
Met de stroefheid van uw handlen
niet te rijmen, naar ik meen.
Of bemerkt gij 't niet? Onedel,
onverschoonbaar is die daad,
(Enkel aan Sireenen eigen,
moordlust voedende en verraad)
Vleitaal voeren in den mond,
Waar de toeleg dood verkondt.

ASTOLFO.

Slecht zijt ge onderricht, ESTRELLA,
Daar gij aan mijn hoflijkheid
Geen geloof hecht; doch vergun mij
Dat ik u mijn zaak bepleit.
Polens Vorst, JOHAN de Derde,
Liet bij 't sterven land en kroon
Aan BASILIUS, zijn zoon,
En een tweetal dochters, die
Onze moeders zijn. Doch zie,
Meldde ik meer dan noodig is
't Baarde u licht vermoeienis.
'k Zal dus kort zijn. CLORILENE,
Eens uw moeder, maar die thans,
't Hoofd omstraald met starreglans,
Troont in 't rijk van rust en vrede,

Was van beiden de oudste en liet
U als dochter haar gebied.
Recisunda was de tweede,
En die schoone als vrome vrouw
(Spare God haar op mijn bede!)
Is mijn moeder, door den trouw
Eig'nares van Moskau's kroon,
Die mij toevalt als haar zoon.
Thans iets anders overwogen!
Vorst Basilius ervaart,
Hoe de tijd ook hem niet spaart,
Hem, door d'ouderdom gebogen;
En daar al zijn levenstijd
Meer de studie was gewijd
Dan de liefde en gunst der vrouwen,
Derft hij, weduwnaar, een zoon;
Waarom gij en ik zijn kroon,
Beide als erfgoed ons beschouwen.
't Leven viel, beweerdet gij,
U ten deel van de oudste zuster;
Echter, schonk de jongste 't mij,
Hooger recht, voorwaar, berust er
In het feit, dat ik als man
Op den voorrang bogen kan.
Van uw meening en de mijne
Deden we onzen oom verslag,
En daar hij ons wil vereenen,
Zijn wij beiden hier verschenen
Op bepaalde plaats en dag.
Snel van Moskau opgetogen,
Gaf ik aan zijn wensch gehoor.
'k Kom dus niet het land beroeren,
Niet, om krijg met u te voeren:
Daarin toch waart gij mij voor.
O, gaf Amors godenwijsheid,
Dat der volken profecij,

Steeds zoo zeker, werd bewaarheid
In 't verbond van u en mij!
Zag men u hier Koninginne,
Koningin — maar van mijn ziel!
En zoo dan de kroon van Polen
Door mijn oom ten deel u viel:
Uw triomf waar' wis volkomen,
Onbeperkt de heerschappij,
Die mijn liefde u schonk op mij!

ESTRELLA.

Bij zoo ed'le hoflijkheden
Toont mijn hart geen minder deugd:
't Waar' mij dus een ware vreugd,
Zoo 'k ten troon mij zag verheven,
Om den schepter u te geven;
Schoon mijn liefde twijfelt, of
Ondank niet haar loon zou wezen,
Want, wat ge ook beloven dorst,
't Wordt weêrsproken, moet ik vreezen,
Door — die beeltnis aan uw borst.
(*Trompetgeschal*).

ASTOLFO.

'k Kon dien twijfel licht genezen,
Waar' de tijd mij toegestaan.
't Luid geschal toch kondigt aan,
Dat het parlement vergadert,
En de grijze Koning nadert.

(*Tromgeroffel. De oude Koning* BASILIUS *treedt met zijn gevolg op*).

ESTRELLA (*den Koning begroetende*).

Wijze Thales!

ASTOLFO.

Schrandre Euklides!

ESTRELLA.

Die bij zonnen,

ASTOLFO.

Die bij sterren,

ESTRELLA.

Heerschappij voert,

ASTOLFO.

Uw verblijf houdt,

ESTRELLA.

En haar banen,

ASTOLFO.

En haar lichtspoor

ESTRELLA.

Kunt beschrijven,

ASTOLFO.

Meet en teekent —

ESTRELLA.

Duld, dat ik in stille ontroering

ASTOLFO.

Duld, dat ik in geestvervoering

ESTRELLA.

Uwen stam ten klimop zij,

ASTOLFO.

Aan uw voet mij nedervlij.

BASILIUS.

Snelt mij, neef en nicht, in de armen!
Weest verzekerd, dat ik geenen,
Nu gij hartlijk en getrouw
Op mijn wenschen zijt verschenen,
Meerdre of mindre in recht beschouw,
Ooit tot droefheid stemmen zou.
Nu dan, daar de hooge jaren,
Ik beken 't, mij zeer bezwaren,
Bid ik, dat uw luistrend oor
Wat ik meld met aandacht hoor;
't Zal u wis verwondring baren. —
Zie, gij weet, geeft ernstig acht,
Mijn beminde neef en nichte,
Zeer doorluchtig hof van Polen,
Dienaars, vrienden en verwanten!
Zie, gij weet, dat 'k op de wereld
D'eernaam van GELEERDE mij
Door mijn kennis heb verworven,
Daar, de macht des tijds braveerend,
Mij TIMANTHE's kunstpenseel
En de beitel van LYSIPPE
Over heel den aardkring prijzen
Als BASILIUS DEN GROOTE.
En gij weet, de hoogre Wiskunst
Is de wetenschap, die ik
't Meest beoefen, 't meest bemin;
Want door haar dwing ik den tijd,
En door haar ruk 't gerucht
Beiden ambt en roeping af,
Dagelijks ons meer te leeren.
Zie ik toch der eeuwen toekomst

En haar wisling voor mijn oogen
In de teeknen mijner taaflen,
Zoo ontneem 'k den tijd het voorrecht,
Wat 'k reeds meldde te openbaren.
Zie, die blanke melkwegkreitsen,
Die kristallen baldakijnen,
Door den gloed der zon bestraald,
En door 't spoor der maan gescheiden;
Gindsche diamanten bollen,
Die doorzichtige gewelven,
Met het sterrenheir versierd,
En bemaald met hemelteeknen,
Die zijn mijner levensjaren
Hoogste studie. 't Zijn de boeken,
Waar, op diamanten bladeren
En op vellen van zafier;
Waar, met duid'lijke karakters
En met gulden schrift, de Hemel
't Menschlijk lot in nederschrijft,
't Zij dan treurig of weldadig.
'k Lees dat alles met een vlugheid,
Dat ik ook hun snelste vlucht
Langs hun banen en hun wegen
Met het geestesoog kan volgen.
Had den Hemel 't slechts behaagd
Dat — vóor mijn vernuft zijn schriften
Tot verklaarder dienen mocht,
En hun bladren dorst ontcijfren —
Reeds mijn leven de eerste som
Van zijn gramschap had gekweten,
En het treurspel, dat mijn deel werd,
Daarmêe reeds geëindigd ware;
Want des rampspoeds zonen wordt
Zelfs verdienste tot een dolk,
Daar, wien 't weten jammer baart,
Ach, zijn eigen moorder is!

Ik kan 't zeggen; en nog beter
Zeggen 't u mijn lotgevallen,
Voor wier deerniswaard verhaal
'k Andermaal uw aandacht vraag.
Rosalie, mijn gade, baarde
Mij een ongelukkig kind,
Welks geboorte aan 't firmament
Wonderteeknen deed verschijnen.
Vóor hem 't levend graf des lichaams
(Want geboorte en sterven zijn
Hier verwant op aard) aan 't schoone
Licht des daags te voorschijn bracht,
Zag zijn moeder onophoud'lijk
In 't verbijstrend zinsverrukken
Van haar droomen, dat een monster
In den vorm eens menschen zich
Wrev'lig aan haar schoot ontwrong,
En bezoedeld met haar bloed,
Als de mensch geworden adder
Dezer eeuw, den dood haar gaf.
Met den dag van haar ontbinding
Werd wat was voorzegd, vervuld;
Want het onheilspellend teeken
Toont zich bijna nimmer leugen.
Dus verscheen zijn horoskoop
Bij het uur van zijn geboorte:
Grimmig en in bloedig gloeien
Ging de zon met onze maan
Een geduchten tweestrijd aan.
De aarde scheidde ze als een bolwerk
En voorkwam nog d'ergsten stoot,
Toen de godd'lijke lantaarnen
In haar vollen lichtgloed kampten.
't Was de schriklijkste verduistring,
't Was de grootste, die de zon,
Sedert zij den dood des Heeren

Als met bloed beweende, heeft
Ondergaan; waarom onze aarde,
In een stroom van vuur gedompeld,
Waande dat de stond genaakte
Van haar jongsten stervenssnik.
Duistre nacht omving de heemlen;
Steenen regenden de wolken;
Stroomen schenen bloedrivieren;
Tempels en paleizen beefden.
In die waanzinkoorts der zon,
In die razernij der woede,
Werd mij Sigismond geboren,
Die, zijn waren aard voorspellend,
't Moederbed tot doodsbed maakte,
En door 't gruwelfeit verkondde:
„Ik ben mensch, en vang dus aan,
Weldaân af te doen met snoodheid."
Ik, mijn wetenschap doorvorschend,
Zag in haar, gelijk in alles,
Dat die Sigismond zou zijn
De vermetelste der menschen,
De allerwreedste der monarchen,
De godtergendste der Vorsten,
Die zijn rijk eens in partijtwist
En in tweedracht werpen zou;
Die 't tot kweekplaats van verraad,
Tot der ondeugd school zou maken;
Die, vervoerd door al zijn woeden,
Tusschen wandaad en verbijstring,
Op mijn nek den voet zou zetten,
Zoodat ik mij, als verwonnen,
In het stof zou moeten buigen,
En mijn grijze baard en lokken
(God, met schaamte roep ik 't uit!)
Vloerkleed voor zijn voetzool zijn!
Wie hecht geen geloof aan 't jammer,

Aan dàt jammer, 'twelk de kennis,
Waar zijn eigenliefde heéndrijft,
Hem voor de oogen openbaart?
Ik nu sloeg geloof aan 't noodlot,
Dat des zieners blik voorspelde
In de ontzettendste aller teeknen,
Als van groote jamren zwanger,
En 'k besloot den woestling, die
Mij geboren was, te kerkeren,
Om te zien, of niet de wijze
't Dreigend sterrenspel kan keeren.
Men verbreidde, dat de Prins
Doodgeboren was. Uit voorzorg
Was een burgtslot reeds gebouwd
In het diepst der steenrotskloven
Van 't gebergte, waar het zonlicht
Nauwlijks zich een weg kan banen,
Daar de ontzaglijke obelisken
Iedren toegang 't schier beletten.
Elke strenge strafbepaling,
Die bij openbaar edict
Inhield, dat geén stervling zich
In 't verboden perk mocht wagen
Van het bergslot, had haar grond
In hetgene ik u vermeldde.
Daar slijt SIGISMOND zijn leven,
Arm, ellendig en geketend;
Daar heeft niemand dan CLOTALDO,
Hem aanschouwd, gediend, gesproken.
Deze, de een'ge die getuige
Van zijn bitter leven was,
Heeft hem in de wetenschappen
En in 't katholiek geloof
Onderricht. — Een drietal zaken
Zij nu wel bedacht. Vooreerst,
Acht ik, Polen, u zoo hoog,

Dat ik gaarne u zou bevrijden
Van de heerschappij eens Konings,
Die als dwingland u verdrukt,
Daar 't geen edel Vorst zou zijn,
Die zijn vaderland en rijk
Zulk een ramp ten prooi zou laten.
Verder moet men overwegen,
Of het Christendeugd betaamt,
Aan mijn bloed het recht te ontnemen,
Dat èn Gods èn 's menschen uitspraak
Eenmaal hem heeft toegekend;
Daar geen enkle wet veroorlooft,
Dat, om andren te behoeden
Voor den dwingland en tiran,
Ik dit zelf mag zijn, zoo 't ware,
Dat ik, om 't vergrijp te keeren
Van mijn zoon (gewaanden dwingland)
Me aan 't vergrijp zou schuldig maken.
Eindlijk merke men ten derde,
Hoe 't een dwaling kon geweest zijn,
Dus lichtvaardig voort te gaan
Op het spoor der lotsvoorspelling.
Want hoewel de neiging hem
Tot den afgrond had veroordeeld,
Was de val nog geenszins zeker,
Wijl gewis 't balsturigst lot,
En de onstuimigste der tochten,
En 't ongunstigste gesternte
Wel den wil kan doen ontwaken,
Maar den wil nog geenszins dwingt.
Dus al weiflende overwegend,
Tusschen 't eene en 't ander zwevend,
Kwam ik een bemidd'ling nader,
Die u licht verbazen zal.
Morgen plaats ik Sigismond —
(Dit, zoo weet gij, is zijn naam)

Zonder dat hij zich bewust is
Uw regent, mijn zoon te zijn —
Op mijn troon, mijn koningszetel,
Kort en goed, in mijn bewind,
U ten heerscher en gebieder,
Wien gij allen onderdanig
Uw gehoorzaamheid zult zweren.
Drieërlei is 't doel, door mij
Dus beoogd en samenstemmend
Met 't gemelde drietal zaken.
Eerstlijk. Zoo mijn zoon zich wijs,
Goedig en omzichtig toont
En het noodlot logenstraft,
Dat zooveel hem legt ten laste,
Zult ge een Vorst in hem bezitten
Van nature u aangewezen,
Ook al zij 't een zoon der bergen,
En een nagebuur der dieren.
Maar, indien hij — dit is 't tweede,
Trots, vermetel en onstuimig,
Wreed en met gevierden teugel
't Veld van zijne boosheid afrent,
Dan zal ik, weleer meêwarig,
Met mijn duren plicht verzoend zijn,
En als onverwonnen Koning
Daadlijk hem 't bewind ontnemen,
En de tweede kerkerstraf
Is geen wreedheid, maar kastijding.
En ten derde. Is nu de Prins
Werklijk als ik u verhaalde,
'k Zal dan, trouwe troonvasallen,
In de liefde, die 'k u toedraag,
Andre heerschers u bestemmen,
Meer mijn kroon en schepter waardig,
Namelijk, mijn neef en nicht,
Beide kindren mijner zusters.

Dezen, door den trouw vereenigd,
En door zulk een heilgen band
Beider erfrecht samensmeltend,
Kroont het lot dan naar verdienste.
Dit beveel ik u als Koning;
Dit verzoek ik u als vader;
Dit schrijf ik u voor als wijze;
Dit bepaal ik u als grijsaard.
En, daar Spanje's SENECA
Zeide, dat een Koning steeds
Van zijn rijk de slaaf moet zijn,
Smeek ik u als slaaf dit af.

ASTOLFO.

Zoo het antwoord mij betaamt
Als dengeen, die werklijk hier,
't Meest belang heeft bij 't gehoorde,
Vraag ik in den naam van allen,
Dat hier SIGISMOND verschijne,
Want uw zoon te zijn beslist hier.

Allen.

Zij ons onze Vorst gegeven,
Dien we als Koning van u smeeken!

BASILIUS.

Deze liefde en trouw, vasallen,
Doen mijn dank en achting rijzen.
Volgt nu beide steunpilaren
Van mijn rijk naar hun paleis.
Morgen zult ge uw Vorst aanschouwen.

Allen.

Leef BASILIUS de Groote!

(*Uitgezonderd de Koning treden allen af,* ASTOLFO *en* ESTRELLA *begeleidend*).

CLOTALDO *treedt op,* ROSAURA *en* CLAROEN *voor den Koning brengende.*

CLOTALDO.

Mag ik spreken?

BASILIUS.

Ha, CLOTALDO,
Welkom, welkom zijt ge mij!

CLOTALDO.

Zoo ik, aan uw voet gebogen,
Anders zeker waar van 't welkom,
Ditmaal breekt, grootmoedig Vorst!
't Treurig en verbolgen noodlot
Alle voorrecht van de wet
En 't gebruik der oude zeden.

BASILIUS.

Wat ontroert u?

CLOTALDO.

Heer, een onheil,
Dat mij plotslings heeft getroffen,
Toen ik wanen dorst, dat mij
Vrede en vreugde ontmoeten zouden.

BASILIUS.

Verder toch!

CLOTALDO.

Dees schoone jongling
Is, vermetel of gedachtloos,
Tot het bergslot doorgedrongen,
Waar hij ook den Prins gezien heeft.
En die jongling is ....

BASILIUS.

Clotaldo,
Wees getroost! 'k Beken, het had mij
Op een andren dag verdroten;
Doch ik heb 't geheim vernietigd,
En hij mag dus veilig weten,
Wat ik zelf heb meêgedeeld.
Volg mij spoedig, want ik moet
Velerlei u toevertrouwen,
En in veel wacht ik uw dienst,
Daar ge zelf, 'k verzeker 't u,
't Werktuig zijn zult van 't gewichtigst,
Wat ter wereld ooit gezien werd.
En opdat ge niet zult vreezen,
Dat 'k uw zorgeloosheid straffe,
Schenk ik uw gevangnen vrijheid.

(*Af*).

CLOTALDO.

Leef, grootmoedig Vorst, voor eeuwen!

(*ter zijde*).

Gunstig, Hemel! keerde 't lot;
Doch, dat hij mijn zoon is, zal ik,
Nu ik 't mijden kan, niet melden.

(*tot* Rosaura *en* Claroen).

Vreemde pelgrims, gij zijt vrij!

ROSAURA.

'k Zal u dankbaar steeds gedenken!

CLAROEN.

'k Zal u dankbaar steeds —

(*ter zijde*)

verwenschen!

't Rijmt wel niet, maar onder vrienden,
Moet men dat zoo nauw niet nemen.

ROSAURA.

't Leven hebt ge mij geschonken,
En ben ik het u verschuldigd,
'k Zal u eeuwig toebehooren
En uw slaaf zijn.

CLOTALDO.

'tIs geen leven,
Wat ik u geschonken heb,
Daar toch een rechtschapen man,
Zoo de schand hem drukt, niet leeft.
Zijt ge niet hierheen gekomen,
Om geleden hoon te wreken,
Naar ge zelf mij hebt gemeld?
'k Zeg dus nogmaals, 'k heb u 't leven
Niet geschonken, daar ge 't hier
Nog in geenen deel bezit.
't Eerloos leven is geen leven!

(*ter zijde*).

Dat hem dit tot wrake ontsteke.

ROSAURA.

Ik beken 't, ik derf het steeds,
Ook al zij 't van u ontvangen.
Doch ik zal door 't vuur der wrake
Zoo in gloed mijn eer doen schittren,
Dat mijn leven te een'ger tijd,
Worstlend, spottend met gevaren,
Uwe gift zal mogen schijnen.

CLOTALDO.

Neem den blanken degen weder,

Dien gij droegt; ik weet dat hij,
Met uws vijands bloed gekleurd,
Wel in staat is u te wreken.
Want een zwaard, dat mij behoorde
(Mij, zoo zeg ik, slechts den tijd
Dat ik 't in mijn macht bezat)
Zal u wreken!

ROSAURA.

In uw naam
Gord ik mij op nieuw daarmede.
'k Zweer mijn wraak op dezen degen,
Ook al waar mijns vijands macht
Nog veel grooter.

CLOTALDO.

Is hij machtig?

ROSAURA.

Zoozeer, dat ik 't u moet zwijgen;
Niet, omdat ik aan uw wijsheid
Grooter niet zou toevertrouwen,
Maar opdat het gunstbetoon,
Dat 'k bewonder in uw goedheid,
Zich niet tegen mij zal keeren.

CLOTALDO.

't Spreken zou mij beter stemmen,
Daar mij anders wordt belet
Hulp en vrijheid toe te brengen.

(*ter zijde*).

O, dat ik dien vijand kende!

ROSAURA.

Nu, opdat gij niet zult denken,

Dat ik uw vertrouwen minacht,
Weet, mijn tegenstander is
Geen geringre dan Astolfo,
Moskau's Hertog!

CLOTALDO (*ter zijde*).

Wat ontroering
Overstelpt mij! 't Zichtbre is mij
Ernstiger dan 't ingebeelde.
Dieper nog 't geheim doorvorscht!

(*tot* ROSAURA).

Zoo ge in Moskau zijt geboren,
Heeft uw wettig landsheer toch
U bezwaarlijk kunnen hoonen.
Keer, keer naar uw vaderland;
Blusch den gloed van uwen toorn,
Die u vallen doet.

ROSAURA.

Ik weet,
Dat, al waar' hij ook mijn vorst;
Hij mij hoonen kon.

CLOTALDO.

Neen, zeg ik,
Zelfs al sloeg zijn hand vermetel
U in 't aangezicht! (Ai, Hemel!)

ROSAURA.

Grooter hoon is mij geschied.

CLOTALDO.

Zeg het mij! Gij kunt niets ergers
Melden, dan 'k mij kan verbeelden.

ROSAURA.

'k Zal 't dan melden. Maar ik weet niet,
Met wat eerbied 'k u aanschouw,
Met wat innigheid 'k u huldig,
Met wat achting 'k u bewonder,
Daar ik aarzel u te zeggen,
Dat dit kleed mij als vermomming
Slechts omhult, en mij doet schijnen,
Wat ik niet ben. Oordeel thans,
Zoo ik niet ben wat ik schijn,
En ASTOLFO trouw wil zweren
Aan ESTRELLA, of hij werklijk
Mij geen schande en hoon kon aandoen?
'k Heb genoeg gezegd. Vaarwel!
(*Af met* CLAROEN).

CLOTALDO.

Toef nog; hoor mij aan; verwijl! —
Wat verwarrend labyrint
Zie ik om mij, waar de rede
Zelfs den draad niet van kan vinden!
Mij is de eer op 't diepst gekrenkt,
En de vijand is zoo machtig!
Ik vasal — en zij een vrouw!
Hemel, help me een uitweg vinden!
Kunt *Gij* 't zelfs? Ik weet het niet,
Daar in d'afgrond van verwarring
't Firmament mij schrik verkondigt,
En heel de aard verbijstring baart!
(*Af*).

TWEEDE DAG.

(*Zaal in het koninklijk paleis*).

De Koning en CLOTALDO *treden op.*

CLOTALDO.

Alles is naar uw bevelen
In het werk gesteld.

BASILIUS.

Vertel mij,
Hoe het is geschied, CLOTALDO.

CLOTALDO.

't Is te weeg gebracht, mijn Vorst!
Met den liefelijken drank,
Die op uw bevel bereid werd
Uit een mengsel, dat de kracht
Veler kruiden samenvatte,
Wier beheerschend alvermogen,
Wier geheimnisvolle werking
Zóo den menschelijken geest
Stoort, verlamt en overweldigt,
Dat de mensch een levend lijk
Schijnt te zijn en, vastgekluisterd

In de boeien van den slaap,
Denkkracht en bewustzijn mist.
Noodloos is 't te redekavelen,
Of dit werklijk mooglijk zij,
Daar zoo vaak, doorluchtig Vorst!
Ons de ervaring 't heeft bewezen,
En geneeskunst ongetwijfeld
Van natuurlijke geheimen
Is vervuld, en plant noch dier,
Noch gesteente is aan te wijzen,
Dat niet een bepaalde kracht
Houdt besloten. Zoo de boosheid
Van de menschlijke natuur
Duizend soorten kan bereiden
Van een doodlijk gif — voorzeker
Moet, bij matiging der krachten,
Waar 't venijn den dood kan baren,
Ook een gif aanwezig zijn,
Dat in diepen slaap doet zinken!
Allen twijfel nu, of de uitkomst
Mooglijk zij, ter zijde stellend,
Daar èn rede èn blijkbaarheid
't Als bewezen reeds verkonden,
Trad ik werklijk met den slaapdrank,
Uit papaver, bilzenkruid
En uit opium getrokken,
D'engen kerker binnen van
Sigismond. 'k Dwaalde een wijle
Op 't gebied der wetenschappen
Met hem rond, wier kennis hij
Door de zwijgende natuur,
Berg en Hemel, had verworven,
In wier wondervolle school
Hij de lessen had ontvangen
Van het veld- en luchtgediert.
Om zijn geest meer te verheffen

Tot het doel van 't grootsch ontwerp,
Dat ge voorhebt, richtte ik de aandacht,
Onder 't spreken, op de snelheid
Van den koninklijken arend,
Die, de sfeer des winds verachtend,
Opwaarts zweefde tot de hoogre
Luchtgewesten van het vuur,
Als gewiekte straal des bliksems,
Als ontketende komeet.
Die zoo trotsche vlucht verheffend,
Riep ik: Gij zijt waarlijk Koning
Aller vog'len; dies is 't billijk,
Dat ze u boven allen kiezen. —
't Was genoeg om hem te ontvonken,
Daar hij, zoo van majesteit
Spraak mocht zijn, door ware fierheid
En door eerzucht wordt bezield.
Inderdaad, tot grootsche ontwerpen
Drijft, ontvlamt en zet het bloed
Steeds hem aan. Hij sprak aldus:
„Hoe, der vog'len republiek,
Zoo onrustig, telt zoovelen,
Die gehoorzaamheid nog zweren!
Ja, dit overwegend, vind
Ik weêr troost in de ongelukken;
Want zoo 'k ook den minste mij
Onderwerp, ik doe 't door dwang slechts,
Daar ik nimmer mij vrijwillig
Voor een ander buigen zoude!"
Toen ik dus hem zag ontvlamd,
Bij 't steeds wederkeerend denkbeeld
Van zijn smarten, reikte ik hem
't Kruidenmengsel toe, en nauwlijks
Vloot het vocht hem uit den beker
In het binnenst, of zijn krachten
Weken voor den slaap, terwijl

't Koude zweet zijn leden dekte
En door de adren drong, zoodat,
Als 'k niet wist dat 't schijndood ware,
Ik voorzeker aan zijn leven
Twijflen moest. De lieden kwamen
Nu nabij, aan wie gij d'uitslag
Van de proef had toevertrouwd,
En hem op een draagbaar plaatsend,
Voerden zij hem naar 't paleis,
Waar de majesteit en luister,
Die zijn afkomst waardig is,
Voor de ontvangst alreê hem wachtten.
Men omringt hem in uw slaapzaal,
Waar, zoodra de tooverdrank
Zijne werking heeft verloren,
Elk hem dienen zal, mijn Vorst!
Als u zelf. Dus luidde uw orde.
Maar, zoo u gehoorzaam zijn
Als verdienste is toe te reeknen
En een loon wacht, bid ik u,
(O, vergeef mij 't onderwinden!)
Mij te zeggen, wat ge voorhebt
Door aldus uw SIGISMOND
Hier naar uw paleis te voeren.

BASILIUS.

Zeer begrijpelijk is de twijfel,
Dien ge voedt; en 'k wil, CLOTALDO!
U alleen dien gaarn verklaren.
De invloed van zijn boos gesternte
Dreigde SIGISMOND, mijn zoon,
Naar ge weet, met duizend rampen
En met duizend treurtooneelen.
'k Wil nu nagaan, of de Hemel,
Die onmooglijk leugen kondigt
En ons bovendien zoovele

Teeknen van zijn woestheid gaf
In de wreedheid van zijn aard,
Zich ten minste niet wat matigt,
Zich verzacht en, overwonnen
Door beleid en wakkerheid,
't Al herroept, daar toch de wijze
Macht uitoefent op de sterren.
Dit beproevend voerde ik hem
Hier terug, waardoor hij wete,
Dat hij is mijn zoon, en toone
Wat de neiging van zijn geest is.
Zoo hij grootsch haar overwint,
Zal hij heerschen; toont hij echter
Zich een woestaard en een dwingeland:
'k Doem hem dan weêr tot zijn boeien.
Maar, zoo zult ge thans licht vragen,
Hoe toch was het voor die proef
Noodig, hem op deze wijze
In den slaap hierheen te voeren?
'k Wil ook hierin u voldoen
En op alles antwoord geven.
Zoo hij heden zich bewust is
Van mijn zoon te zijn, en morgen
Zich op nieuw weêr tot de ellende
En de boeien ziet verwezen,
Moet hij zeker naar zijn aard
Zich der wanhoop overgeven;
Want, eens wetend wie hij is,
Wat vertroosting rest dan nog?
Doch, nu heb ik voor 't gevaar
Nog een uitweg vrij gelaten,
Als men zegt, dat 'tgeen hij zag,
Slechts gedroomd was. Dus verkrijgt men
Door het proefstuk tweeërlei:
Allereerst, zijn ware neiging,
Want, ontwaakt, vertoont hij wis

Wat zijn denken is en waan;
En ten tweede nog, zijn troost,
Want, ofschoon hij heden zich
Ziet gehoorzaamd, en vervolgens
Tot zijn kerker wederkeert,
Kan hij meenen, dat hij droomde.
Zulk een waan is ook zoo kwaad niet,
Daar, CLOTALDE, op deze wereld
Al wat leven heeft, slechts droomt.

CLOTALDO.

't Zou me aan geen bewijzen falen,
Om te toonen, dat ge dwaalt;
Doch de zaak is niet te keeren,
En, naar alle teeknen melden,
Schijnt het, dat hij is ontwaakt,
En tot ons zijn schreden richt.

BASILIUS.

Ik nu, wensch mij te verwijdren;
Gij, begroet hem als zijn leidsman,
En de velerlei verwarring,
Die zijn zinnen moet ontstemmen,
Klaart gij op door 't licht der waarheid.

CLOTALDO.

Gij vergunt mij dan, in 't kort,
Alles hem te melden?

BASILIUS.

Ja,
Want de ware toedracht kennend,
Kan hij, van 't gevaar bewust,
Te eer wellicht zich zelf bedwingen.

(Af).

(CLAROEN *treedt op*).

CLAROEN (*ter zijde*).

Zoo, ik ben er! 't Had wat in
't Kost me twee paar ribbestooten
Van dien rooden helbardier,
Die 't livrei zijn baard mag danken.
Nu kan 'k zien, hoe 't hier al toegaat;
Want er zijn geen beter vensters
Dan dezulke, die een mensch
In zijn bovenkamer draagt,
Zonder aan de geldkas te offren,
Daar men slechts bij alle feesten
Onverhinderd, onbeschaamd
Heel bedaard heeft rond te kijken.

CLOTALDO (*ter zijde*).

Ha, daar is CLAROEN, de dienstknecht
Van die arme, God! van haar,
Die als ongeluksbodinne
Mijne schand naar Polen bracht.

(*luid*).

Hé, wat nieuws, CLAROEN?

CLAROEN.

Wat nieuws?
Wel, Mijnheer! dat uwe goedheid,
Vast besloten om ROSAURA's
Smaad te wreken, haar beduid heeft
Vrouwenkleedren aan te trekken..

CLOTALDO.

Juist zoo; om den schijn te mijden
Van lichtzinnigheid.

CLAROEN.

Wat nieuws?
Wel, dat zij, van naam verwislend,
Zich uw nichtje noemt, en heden
Zooveel eer zich ziet bedeeld,
Dat ze als hofjonkvrouw geplaatst is
Bij de zonderlinge ESTRELLA.

CLOTALDO.

Ha, voortreflijk! 'k Kan haar eere
Nu voor eigen reekning nemen.

CLAROEN.

Nieuws? Wel, dat ze nu blijft hopen,
Dat gelegenheid en tijd
U zal nopen haar te wreken.

CLOTALDO.

Wijze omzichtigheid is dit,
Want de tijd moet zeker komen,
Dat die zaken zich verklaren.

CLAROEN.

Nieuws? Wel, dat ze als Koninginne
Wordt gediend, gevierd, onthaald,
Daar men meent, dat zij uw nicht is.
Nieuws? Dat ik, met haar gekomen,
Nu schier sterven moet van honger,
En zich geen om mij bekommert
Of bedenkt, dat ik CLAROEN ben,
En — als zoo'n klaroen trompet —
't Hoe en 't wat den Vorst kan melden
En ASTOLFO en ESTRELLA.
Want, in ernst, CLAROEN en dienaar
Zijn twee zaken, die het moeilijk

Met geheimen kunnen vinden.
Zoo nu 't zwijgen me in den steek laat,
Zou 't wel kunnen, dat op mij
't Spreekwoord eens werd toegepast:
„Geen klaroen maakt meer lawaai
Dan die blaast bij 't haangekraai!"

CLOTALDO.

Uwe klacht is zeer gegrond.
'k Zal haar ook gehoor verleenen,
En intusschen dient ge *mij*.

CLAROEN.

Zie, daar laat de Prins zich zien!

(Muziek en gezang. SIGISMOND *treedt in zichtbare verwondering op, omringd van dienaren, die hem kleedingstukken toereiken.)*

SIGISMOND.

Help mij Hemel! Wat aanschouw ik?
God, doe 't raadsel mij verstaan
Blijf ik kalm in mijn verbazing,
schriklijk valt de twijfel me aan.
Ik in sierlijke paleizen?
Ik in 't zijden prachtgewaad?
Ik omringd van zooveel dienaars,
fier op vorstengunst en staat?
Ik op koninklijke peluw,
uit den slaap in 't eind ontwaakt?
Ik te midden van die menigt,
die me als slavenstoet genaakt?
Is 't een droom? Maar dat is logen!

'k waak, ik denk, ik voel mij vrij!
Ben ik Sigismond? Voorzeker!
Hemel, ach, ontraadsel 't mij;
Zeg mij, wat toch in die sluimring
mijn verbeelding heeft ontroerd?
En wat wonder mij, gevangne,
naar dit lustoord heeft gevoerd?
Maar het zij zoo. Wat bekommert
zulk een twijfel mij 't gemoed?
'k Laat hun dienst mij welgevallen;
wat er komen moge is goed.

Eerste Dienaar (ter zijde).

Wat somberheid! Het doet mij schroomen.

Tweede Dienaar.

Maar wien van ons zou 't anders gaan,
Indien hem dit ware overkomen?

Claroen.

Wel, mij!

Tweede Dienaar.

Treed toe en spreek hem aan.

Eerste Dienaar (tot Sigismond*).*

De zangers staan gereed en wachten
Op uw bevel.

Sigismond.

Geen zang meer, neen!

Tweede Dienaar.

Daar gij ons wat ontstemd schijnt, trachtten
We U op te beuren, Vorst!

SIGISMOND.

Ga heen!
In zulke kwijnende gezangen
Is geen verheffing voor mijn geest;
Slechts krijgsmuziek is mijn verlangen
En wapenklank mijn lust geweest.

CLOTALDO (*op* SIGISMOND *toetredende*).

Ik smeek uw Hoogheid om verschooning,
Als ik uw hand kus, machtig Heer!
Nu mij, als eerste in dienstbetooning,
Uw hoog bevel verstrekt tot eer.

SIGISMOND (*ter zijde*).

CLOTALDO is 't! Wat hulde en eerbied
Van hem, die in dat gruwzaam oord
Steeds onmeêdogend op mij neêrziet!
Wat lotsverwisling, ongehoord!

CLOTALDO.

Verwarring (wie zou 't niet gelooven!)
Stort bij zoo plotslinge ommekeer
U in een zee van twijfel neêr,
En moet u rede en denkkracht rooven.
Doch ik, indien het mooglijk zij,
Zal 't licht der waarheid, lang verholen,
U weêr ontdekken. Weet dat gij
Hier de erfgenaam van 't machtig Polen
En Kroonprins zijt! En zoo uw staat
U steeds verborgen is gebleven,
't Was om aan de eischen toe te geven
Van 't dreigend lot, dat in zijn haat
Aan 't rijk een duizend ongelukken
Voorspelde, indien na 's Konings dood
Men 't vorstelijke kroonkleinood

Op uw doorluchtig hoofd zou drukken.
Vertrouwend, dat uw toeverzicht
Der sterren gramschap zal bezweren,
(Daar 't mooglijk is haar af te keeren,
Zoo wakkre moed de schreden richt)
Heeft men den toren u ontdragen,
En u naar dit paleis gebracht,
Terwijl de slaap met dubble kracht
U in zijn boeien had geslagen.
En nu, verbeid op dezen stond
Mijn koninklijken Heer uw vader,
Om meer te weten, SIGISMOND!

SIGISMOND.

Laaghartig booswicht, gij verrader!
Wat rest mij, dat ik weten moet,
Ik, eindlijk van mijn afkomst zeker,
Dan hoe mij voor te doen als wreker,
In al mijn macht en toornegloed?
Wat snood verraad dorst gij niet plegen,
En jegens mij èn 't vaderland,
Door me aan mij-zelf, geboorte en stand
Dus vreemd te laten! Hoe, 't is tegen
Èn rede èn recht!

CLOTALDO (*ter zijde*).

Wie staat mij bij!

SIGISMOND.

De wet hebt gij gemaakt tot logen,
Den Vorst door huicheltaal bedrogen;
Een kwellend wreedaard waart ge mij!
Dies zal bij zooveel bittre plagen
Ik zelf, de Vorst, de wet van 't land
Ter dood u doemen door mijn hand!
(*Hij wil* CLOTALDO *aanvallen*).

Tweede dienaar.

Gebieder!

SIGISMOND.

Zwijg! Laat niemand wagen
Mijn drift te breidlen! IJdel is
Uw poging! Durft ge mij weêrstreven,
Bij God, gij boet het met uw leven,
Gij gaat het venster uit, gewis!

Tweede Dienaar.

CLOTALDO, vlucht!

CLOTALDO.

Helaas verblinde!
Die in uw trots voor niemand schroomt,
Onwetend dat ge droomt, slechts droomt!

(*Af*).

Tweede Dienaar.

Maar overweeg....

SIGISMOND.

Vanhier, ontzinde!

Tweede Dienaar.

Voor 's Vorsten eisch boog hij zich neêr.

SIGISMOND.

Waar 't onrecht geldt, moet dienstbetooning
Haar hulp zelfs weigren aan den Koning.
Was ik zijn Prins niet evenzeer?

Tweede Dienaar.

Het voegt toch hèm niet te overwegen,
Of 't wèl of kwalijk was gedaan.

SIGISMOND.

Vermeetle, hoe, wat vangt gij aan?
Verwacht uw loon, of stil gezwegen!

CLAROEN (*tot den Dienaar*).

Voortreflijk sprak de Prins, voorwaar;
Maar gij deedt kwalijk, bij mijn leven!

Tweede Dienaar.

Wie heeft die vrijheid u gegeven?

CLAROEN.

Zoo ongevraagd nam ik ze maar.

SIGISMOND.

Wie zijt gij, spreek!

CLAROEN.

Bemoeial heet ik.
'k Ben 't hoofd van heel de narrenbent,
En sta hier overal bekend
Als de eerste JAN KIJK-UIT, dat weet ik.

SIGISMOND.

Gij lijkt van alles mij het meest,
Wat ik als nieuw hier heb gevonden.

CLAROEN.

'k Ben, Vorst! van alle SIGISMONDEN
Een groot vereerder steeds geweest.

(ASTOLFO *treedt op*).

ASTOLFO.

De dag zij duizendmaal geprezen,
Waarop ge, o Prins! voor ons gezicht
Als zon van Polen zijt verrezen,
Om met uw glans en godlijk licht
En lust en leven allerwegen
Te wekken in 't gezegend rijk;
Nu gij, aan 's Hemels zon gelijk,
Den schoot der bergen zijt ontstegen.
Stijg hooger steeds! En schoon eerst nu
De rijkskroon op uw hoofd mag pralen:
Haar glans moog des te langer stralen
Tot heil van 't land!

SIGISMOND.

God zegen u!

ASTOLFO.

Gij kent mij niet. Dit slechts ontschuldigt
Het feit, dat gij mijn rang en stand
Niet meer, o Prins! naar waarde huldigt.
Ik ben ASTOLF, uw bloedverwant;
Als Moskau's Hertog ben 'k geboren
En onze rechten zijn gelijk.

SIGISMOND.

Is 't geen genoegzaam eereblijk,
Zoo ik 't „God zegen u!" laat hooren?
Welnu, baart u mijn groet verdriet,
En durft ge u op uw rang verheffen;
'k Zal zeggen, als we elkaêr weêr treffen:
„God zegen u, o Hertog, niet!"

(ASTOLFO *gaat naar den achtergrond*).

Tweede Dienaar.

Prins, houde Uw Hoogheid in gedachten,
Dat, zoo gij allen hier beschouwt,
Als waart ge nog in berg en woud,
ASTOLF toch meer dan éen is te achten.

SIGISMOND.

Zijn ijdle taal moest al te zeer,
Toen hij verscheen, mijn weerzin wekken;
Ook dorst hij daadlijk 't hoofd bedekken.

Tweede Dienaar.

Zijn rang is vorstlijk.

SIGISMOND.

Ik ben meer!

Tweede Dienaar.

Maar met dat al dient niet vergeten,
Dat hoflijkheid bij rang en macht
Meer dan bij mindren wordt verwacht.

SIGISMOND (*hem dreigende*).

Wat durft ge u jegens mij vermeten!

(ESTRELLA *treedt op*).

ESTRELLA.

U driewerf welkom op den troon,
Die na een lang gerekt verlangen,
U des te blijder zal ontvangen,
Doorluchte Prins en koningszoon!

Blijf steeds, trots afgunst en bezwaren,
De roem en eer van uw geslacht,
En tell' men 't leven dat U wacht,
Naar eeuwen, Vorst! en niet naar jaren.

SIGISMOND (*tot* CLAROEN).

Wie is die vrouw, die dus mij groet?
Zij, in wier menschelijke trekken
Wij 't beeld der Godheid-zelf ontdekken?
Wie is zij, spreek! die voor haar voet
Den glans des Hemels aan ziet breken?

CLAROEN.

Uw nicht ESTRELLA — heinde en ver
Verheerlijkt als de Poolsche ster.

SIGISMOND.

Als Poolsche zon! zoo moest ge spreken.

(*tot* ESTRELLA).

Wat heilwensch ook 't geluk vergroot',
Hetwelk mij hier is wedervaren:
Dat ik uw blikken mocht ontwaren,
Verhoogt den wensch, dien gij mij boodt.
Een onverdiend geluk te lezen
In u te aanschouwen, maakt den groet
Mij dubbel dierbaar voor 't gemoed,
Gij schoone Ster, die thans verrezen
Aan 't schittrendst licht omhoog èn glans
En vreugde èn luister kunt verleenen!
Zijt GIJ met d' ochtendstond verschenen,
Wat rest der zon aan 's Hemels trans?
Kusse ik uw hand, o roem der schoonen!
Die hand, waaruit de morgenstraal
Zich drenkt als uit een sneeuwbokaal.

ESTRELLA.

Gij wilt recht hoflijk U betoonen.

ASTOLFO (*ter zijde*).

Kust hij haar hand, zoo ben ik wis
Verloren!

Tweede Dienaar (*ter zijde*).

Trachte ik dit te keeren,
Want zeker, 't moet ASTOLFO deeren.

(*tot* SIGISMOND).

Bedenk toch wel, o Prins, het is
Niet billijk dus zich te vermeten:
ASTOLFO is — —

SIGISMOND.

Gij, boersche knecht,
Heb 'k niet U 't zwijgen opgelegd!

Tweede Dienaar.

Prins, slechts wat recht is doe 'k U weten.

SIGISMOND.

Dat alles zet mijn wrevel aan:
Durft iemand ooit mijn wil weêrstreven,
Dan kan voor mij geen recht bestaan.

Tweede Dienaar.

Toch hoorde ik wel van U zoo even,
Dat in 'tgeen recht en goed is, Vorst!
Slechts dienstbetoon te pas kan komen.

SIGISMOND.

Dan hebt ge ook evengoed vernomen,
Dat 'k wie mijn weêrzin wekken dorst,
Het hooge venster uit zal jagen.

Tweede Dienaar.

Dat zou toch met een man als ik
Bezwaarlijk gaan voor 't oogenblik.

SIGISMOND.

Bij God! dat proefstuk wil ik wagen.

(*Hij grijpt hem met woede aan en werpt hem van het balkon. De anderen volgen hem, doch komen oogenblikkelijk met hem terug*).

ASTOLFO.

Maar Hemel, wat mijn oog hier ziet!

ESTRELLA.

Ga! Of wij 't onheil keeren konden!

(*Af*).

SIGISMOND (*terugkomende*).

Hij heeft zijn graf in zee gevonden,
Hij viel. Bij God, het is geschied!

ASTOLFO.

Men kon wat meer bezinning eischen
Eer zulk een daad bedreven waar;
Want mensch en dier staan tot elkaêr
Als woestenijen en paleizen.

SIGISMOND.

U kon bij zooveel overmoed,
Waarmede gij mij toe durft spreken,
Wel te een'ger tijd het hoofd ontbreken,
Zoo gij 't wilt dekken met uw hoed!

(ASTOLFO *treedt af*).

De KONING *treedt op.*

BASILIUS.

Wat viel hier voor?

SIGISMOND.

Een kleinigheid;
'k Heb iemand van 't balkon doen springen,
Die mij zijn lessen op wou dringen.

CLAROEN (*tot* SIGISMOND).

Vergun mij — 't is Zijn Majesteit.

BASILIUS.

Reeds d' eersten dag een menschenleven
Als offer aan uw komst gebracht —
Helaas!

SIGISMOND.

Hij twijfelde aan mijn kracht,
En 'k heb dien twijfel opgeheven.

BASILIUS.

Voorwaar, een bitter leed is 't mij,
Nu 'k blijde, Prins! U dacht te ontmoeten
En als verwinnaar te begroeten
Op lot en sterrenprofecy,

U dus te zien in woeste vlagen;
Te zien, hoe de allereerste daad,
Verricht in dees uw nieuwen staat,
Een menschenmoord is, God te klagen!
Wat liefde voert mij naar U heen,
En opent thans voor U mijne armen,
Als 'k weet, dat zonder 't minst erbarmen
Ge uw hand hebt afgericht alleen
Tot moord en doodslag! Wie ontwaart er
De ontbloote dolk, die wreed genoeg
Een doodelijke wonde sloeg,
En rilt niet op 't gezicht? Wie staart er
De bloedplek aan, waar 't offer viel,
Dat in zijn dood de wraak moest koelen,
En gruwt dan niet? De sterkste ziel
Moet de inspraak der natuur gevoelen.
Welnu, daar ik uw wreede hand
Als doodlijk werktuig moet beschouwen,
En hier 't tooneel van bloed en schand',
Zal 'k me in uwe armen niet vertrouwen.
Ik had U 't welkom toegedacht
In liefdegroet en teedre blikken;
Thans keer ik weder met de klacht:
Ach, uwe omhelzing baart verschrikken!

SIGISMOND.

'k Behoef uw teedere omarming niet,
Ik, die ze missen moest tot heden!
Een vader toch, die zonder reden
Me een lot zoo streng verduren liet;
Die in 't onzinnigste vermoeden,
Mij van zijn zijde heeft verjaagd,
Mij tot een dier des wouds verlaagd,
Mij tot een monster op deed voeden,
En mijn verderf bezwoer — laat hij
Zijn zoon van geene omarming spreken:

Hij dorst de dierste wetten breken;
Hij pleegde een zielenroof aan mij!

BASILIUS.

O, waar 't mij niet door God beschoren,
't Bestaan te schenken aan een zoon,
Dan zoude ik thans uw schampren hoon,
Dan 't dreigen van uw stem niet hooren.

SIGISMOND.

Geen klachten wierp ik U naar 't hoofd,
Hadd' gij 't bestaan mij niet gegeven;
Maar schonkt ge een menschenziel het leven,
Waarom ze mij op nieuw ontroofd?
'k Erken wat waarde er is gelegen
In de ed'le gift, de schoonste daad;
Maar grooter laagheid nog verraadt
De gift om straks weêr roof te plegen!

BASILIUS.

Wel strekt me uw dankbaarheid ten loon,
Nu 'k een gevangene uit zijn lijden
Tot Prins verhef!

SIGISMOND.

Hoe, mijn bevrijden
Eischt dat ik U mijn dank betoon?
Verwoester van mijn zieleleven,
Gij, oud en 't stervensuur nabij,
Wat laat gij, krachtloos grijsaard, mij?
Kunt gij mij meer dan 't mijne geven?
Gij zijt mijn Vorst — maar zijt gij niet
Mijn vader tevens? Daarom zetten
Natuur en haar gerechte wetten
De kroon mij op van 't rijksgebied;

En dus, wat titel 'k thans moog dragen,
Ben 'k U in niets, in niets verplicht,
En kon 'k de volle reekning licht
Aan U voor al de jaren vragen,
Dat ge eer, genot en vrijheid mij
Onthouden hebt. Dank MIJ dan heden,
Zoo 'k niet met U in 't recht wil treden, —
Gij toch, gij zijt mijn schuld'naar, gij!

BASILIUS.

Barbaar, 'k zie in uw woeste vlagen
Des Hemels dreigend woord vervuld;
Dies kwijt de Hemel zelf de schuld,
Waarvan uw driestheid durft gewagen.
En weet ge thans ook, wie gij zijt;
En waant ge uw blinddoek weggevallen;
En ziet ge U op een plaats, waar allen
U eeren moeten als om strijd:
Toch dient mijn raad in acht genomen,
Dat de ernst U voegt van 't buigend hoofd,
Want schoon ge wakende U gelooft,
Weet dat gij ook wellicht — kunt droomen!

(BASILIUS *treedt af*).

SIGISMOND.

Hoe, droomen licht? En toch 'k erken
Wat om mij is met wakende oogen!
Hoe, droomen? Neen, dat is gelogen,
Ik weet, ik voel, wie 'k was, wie 'k ben!
En schoon gij thans 't berouw moet duchten,
Er is geen middel dat U redt:
Ik weet wie 'k ben, en nooit ontzet,
Trots alle kommernis en zuchten,
Uw willekeur mij uit het recht,
Dat mij uw rijkskroon heeft beschoren.

Zaagt ge eerst, hoe in den bergslottoren
Ik 't hoofd had in den schoot gelegd,
Mij-zelf een raadsel zijnde — heden
Is me alles opgelost, en hier
Besef ik, hoe ik op moet treden,
Ik — mengeling van mensch en dier!

(ROSAURA *treedt op in vrouwenkleeding*).

ROSAURA (*ter zijde*).

ESTRELLA zoek ik hier met schuchtre voeten,
Doch vrees dat mij ASTOLFO zal ontmoeten.
CLOTALDO wenscht dat 'k aan zijn oog me onttrek,
En hij me in zijn nabijheid niet ontdek,
Wat, naar zijn woord, mijne eer schijnt voor te schrijven.
CLOTALDO'S inzicht zal mij heilig blijven;
'k Vertrouw op hem, daar 'k aan zijn schrandre wacht
Herstel van eer, ja 't leven schuldig acht.

CLAROEN (*tot* SIGISMOND).

Wat kon van 'tgeen de Prins heeft gâgeslagen
En wis bewonderd, hem wel 't meest behagen?

SIGISMOND.

Daar 's niets, dat mijn verbazing heeft gewekt:
'k Was voorbereid op alles, hier ontdekt,
Doch kon ik met bewondring iets aanschouwen
Ter wereld, 't moest de schoonheid zijn der vrouwen.
Toen 'k een der boeken, die 'k in 't woud bezat,
Doorbladerde, heb ik gelezen, dat
Gods schepping in den man zich 't hoogst laat roemen,
Daar men een wereld hem in 't klein kan noemen;
Doch beter zeî men zeker: in de VROUW,
Dien Hemel in het klein, naar ik 't beschouw.
Wijl ze in haar schoon hem overtreft in waarde,
Zoover de Hemel gaan moet boven de aarde —

(ROSAURA *bemerkend*).

Vooral de vrouw, die ik hier gadesla.

(ROSAURA (*ter zijde*).

Ai zie, Prins SIGISMOND. Ik ga, ik ga!

SIGISMOND.

Stil, schoone vrouw! Wie zou U leed beramen?
Voeg niet zonsondergang met de opkomst samen
Door weg te vluchten, waar ge nauw verscheent.
Als ge op- en ondergang in U vereent,
Het morgenlicht en 't huivrend avondduister,
Dan rooft gij ons den heldren middagluister.
Maar hoe, wat zie ik thans?

ROSAURA.

Wat zich voor mij
Als waarheid toont, betwijfel ik als gij.

SIGISMOND.

'k Mocht vroeger reeds op zooveel schoonheid staren.

ROSAURA.

Ik moest dien vorstlijke' aanblik eens ontwaren,
Ontluisterd door des kerkers sombren nacht.

SIGISMOND.

In U werd mij het leven daar gebracht!
Vrouw — want in dezen naam ligt alle hulde
Des mans, wien 't vuur der liefde 't hart vervulde —
Wie zijt gij? Zelfs, hadde ik U niet gezien,
Nog moest ik U eerbiedig hulde biên;
Dies moet de trouw, die mij uw schoone trekken
Herkennen deed, mijn liefde U meer ontdekken.
Wie zijt gij, schoone vrouw?

ROSAURA (*ter zijde*).

Verzwijge ik thans
Wie 'k ben. (*Luid*). Een zwervend dwaallicht in den glans
Der schoone ESTRELLA, die ik dien, verloren.

SIGISMOND.

O spreek zoo niet! De zon — zoo moest ik hooren;
De zon, ja! aan wier heldren stralengloed
Die andre ster haar glans ontleenen moet.
Ik zag in 't bloeiend rijk der zoete geuren
De goddelijke roos het hoofd opbeuren
Als Koningin, omstuwd van al 't gebloemt,
Dat haar in koor als hoogste schoonheid roemt.
Ik zag, hoe zich in 't rijk der edelsteenen
Des aardrijks schatten tot den lof vereenen,
Den diamant als koning toegebracht,
Als weêrgalooze in onverdoofbre pracht.
'k Zag in den hofstoet van de starrenheiren
Den schepter over 't rustloos rijk der sfeeren
Aan de avondster vertrouwd, wier reine glans
Haar tot vorstin verhief aan 's Hemels trans.
En 'k zag al weêr, in andre luchtruimkringen,
't Planetenheir zich om de zon verdringen,
Die ze oproept en laat wentlen op haar maat,
Of als orakel voorzit in hun raad.
Daar nu bij bloemen, sterren, zonnen, steenen
De schoonsten steeds in d' eersten rang verschenen,
Hoe tref ik dan als dienaresse U aan
Der schoonheid, die bij U moet achterstaan,
Bij U, wier faam moet klinken heinde en verre
Als roos en diamant en zon en sterre!

(CLOTALDO *treedt op en blijft op den achtergrond staan*).

CLOTALDO (*ter zijde*).

Nog eens 't beproefd! Licht krijgt 't ontroerd gemoed
De kalmte weêr. Heb 'k hem niet opgevoed?
Maar hoe, wat zie 'k?

ROSAURA.

Uw gunst, zoo eervol te achten,
Moog 't antwoord in 't welsprekend zwijgen wachten;
Waar zedigheid den geest verlegen laat,
Daar spreekt het best, wie 't zwijgen neemt te baat.

(*Zij wil vertrekken*).

SIGISMOND.

Gij wilt mij niet verlaten, wil ik hopen?
Hoe kunt ge, door mijn bijzijn dus te ontloopen,
Mijn geest den glans berooven van uw licht?

ROSAURA.

Ik bid U, Prins! 't Verlof houdt me U verplicht.

SIGISMOND.

Zoo plotslings gaan, naar eigen welbehagen,
Noem ik verlof te nemen — geenszins vragen.

ROSAURA.

Zoo gij 't niet geeft, is 't nemen, hoop ik vrij.

SIGISMOND.

Hoe nu, mijn hoflijkheid verandert gij
Opnieuw in ruwheid. Mij te wederstreven
Is doodlijk gif aan mijn geduld gegeven!

ROSAURA.

Al ware ook dit vergif van zulk een kracht,
Dat 't U in toorn en strenge woede bracht,
En Uw geduld verwon — zou 't ooit vermogen
Wat de achting voor de vrouw niet zou gedogen?

SIGISMOND.

Gij tart mij! Om te zien of ik 't vermag
Ruk ik mij uit den boezem al 't ontzag
Voor Uwe schoonheid. 'k Voel den lust van binnen
Om wat onmooglijk schijne te overwinnen.
Zoo even wierp ik nog van 't hoog balkon
Een hoofling, die dorst twijflen of ik 't kon;
Zoo zou ik thans, om 't proefstuk eens te wagen,
Uw vrouwendeugd door 't venster kunnen jagen.

CLOTALDO (*ter zijde*).

Zijn woede stijgt en ernstig wordt de kamp.
Wat vange ik aan, o Hemel, bij die ramp,
Nu woeste drift, tot razernij ontstoken,
Thans weder op mijne eer schijnt losgebroken!

ROSAURA.

O, niet vergeefs voorkwam de strenge hand,
Ter wille van dit ongelukkig land,
De jamren, die 't in U had moeten dragen,
Van woede, moord, verraad en gruwbre plagen.
Doch welke daden wacht men niet van een,
Die van 'tgeen menschlijk is den naam alleen
Behouden heeft! Die trotsch en onmeêdogend
Alle inspraak van de menschlijke inborst loochent,
En opwies bij de dieren van het woud!

SIGISMOND.

Dat gij dien bittren smaad mij sparen zoudt,

Mocht ik na al mijn hoflijkheid verwachten,
Waardoor gij U aan mij verplicht moest achten.
Maar ben ik waarlijk wat gij zegt, zoo zult
Ge uw woord, bij God! ook ganschlijk zien vervuld.

(*tot zijn gevolg*).

Holla! Vertrekt, en laat mij niemand storen;
Sluit alle deuren dicht!

(CLAROEN *met de overigen af*).

ROSAURA.

— Ik ben verloren! —
Ai hoor mij aan!

SIGISMOND.

Een man zoo woest gestemd,
Als gij mij waant, wordt niet zoo licht getemd.

CLOTALDO (*ter zijde*).

O vreeslijk oogenblik van angst en beven!
Verhindre ik hem, al kost het mij het leven.

(*te voorschijn tredend*).

Laat af, o Prins, en breng uw drift tot staan.

SIGISMOND.

Ten tweede maal zet gij mijn gramschap aan,
Gij grijze dwaaskop met vervallen krachten.
Durft gij zoo licht mijn toorn en wrevel achten?
Hoe komt gij thans opnieuw mij onder 't oog?

CLOTALDO.

Het was 't geroep dier stem, dat mij bewoog
Te nadren en tot kalmte u aan te sporen,

Kon 't zijn, zoo U de kroon zal toebehooren.
Wees niet zoo wreed, maar toon U goed en vroom:
Gij waant U Heer — en 't is wellicht een droom!

SIGISMOND.

Tot razernij zult gij mijn zinnen voeren,
Zoo gij mij 't licht der waarheid aan durft roeren.
Hier sterft gij door mijn hand, en ik zal zien
Of 't droom of waarheid zijn moet!

(*Hij wil zijn zwaard trekken;* CLOTALDO *verhindert hem daarin en houdt op den grond knielende het gevest in zijne hand*).

CLOTALDO.

Weêrstand biên
Is thans mijn plicht om aan den dood te ontkomen.

SIGISMOND.

Uw hand van 't zwaard, vermeetle, weggenomen?

CLOTALDO.

Ik laat het staal in uwe hand niet vrij,
Vóor 'k bijstand zie, die me aan uw razernij
Onttrekken zal.

ROSAURA.

Ach Hemel!

SIGISMOND.

Los, verrader,
Barbaarsche grijsaard, zinloos euveldader!
Los, zeg ik, of ik knijp uw gorgel dicht,
Tot gij verworgd hier aan mijn voeten ligt.

(*Zij worstelen met elkander*).

ROSAURA.

Helpt, dienaars, helpt! Wat laat ge uw bijstand wachten;
CLOTALDO wordt vermoord!

(*Af*).

ASTOLFO *verschijnt op het oogenblik, dat* CLOTALDO *aan* SIGISMONDS *voeten ligt, en stelt zich tusschen beiden.*

ASTOLFO.

Wat jammerklachten,
Grootmoedig Prins! wat overkomt ons thans?
Moet dus het staal dat gij hanteert, zijn glans
In half bevrozen bloed gaan dooven? Vrede
Zij 't wachtwoord. Keere 't zwaard weêr in de schede

SIGISMOND.

Niet eer voor ik 't gekleurd zie met het bloed
Van dees' ontaarden grijsaard.

ASTOLFO.

Maar dan moet
Ik zelf bescherming aan dat hoofd verleenen,
En acht ik tot zijn redding mij verschenen.

SIGISMOND.

Neen, tot uw eigen dood! Dat ware een daad,
Die dubbel mij zou wreken voor den smaad
Door hem verduurd.

(*Hij ijlt op hem toe en* ASTOLFO *trekt zijn degen*).

ASTOLFO.

Waar 't leven wordt verdedigd,
Geen vreeze als werd de Majesteit beleedigd!

(*Zij vechten*).

De KONING *treedt op met* ESTRELLA *en zijn gevolg.*

CLOTALDO (*tot* ASTOLFO).

O spaar hem, Hertog!

BASILIUS.

Hoe, het zwaard ontbloot?

ESTRELLA.

Wat ramp! ASTOLF bedreigd met hoon en dood!

BASILIUS.

Wat leed zie 'k op mijn hoofd opnieuw vergaderd!

ASTOLFO (*het zwaard intrekkende*).

Niets, waarde Vorst, wanneer gij-zelf ons nadert.

SIGISMOND.

Zeer veel, Mijnheer! al kwaamt gij-zelf hieraan.
Dien oude wilde ik naar zijn leven staan!

BASILIUS.

Gij voelt geen eerbied zelfs voor grijze haren?

CLOTALDO.

Mijn Vorst, bekommer U dés niet; het waren
De mijnen slechts.

SIGISMOND.

Wie had het ooit geloofd:
Ik achting koestren voor het grijze hoofd!
Veeleer zou ik den dag beleven mogen,
Dat 't Uwe voor mijn voeten lag gebogen.
De wraak kan 't onrecht nooit te boven gaan,
Dat gij mijn arme ziel hebt aangedaan!

(*Af*).

BASILIUS.

Neen, vòor ik die vernedring heb te schroomen,
Zal 'k over U opnieuw den slaap doen komen.
Waan dan, dat alles wat ge hebt ontwaard,
Slechts werd gedroomd — voorwaar, tot heil der aard!

(*De* KONING *met* CLOTALDO *en gevolg af*. ESTRELLA *en* ASTOLFO *blijven*).

ASTOLFO.

O, hoe zelden liegt het noodlot,
Als het ongeluk voorspelt;
Want zoo zeker is 't in 't onheil,
Als bedrieglijk in 't genot.
't Ware een wijze starrenkenner,
Die gedurig leed en wee
Profeteerde; want geen twijfel,
Of 't blijkt immer al te waar!
Die ervaring doet zich kennen
Zoo in mij als SIGISMOND,
Dierbre ESTRELLA! nu in beiden
't Lot zich zoo verscheiden toont.
Want in hem voorspelde 't eenmaal
Strengheid, onheil, trots en dood,
En in alles sprak het waarheid,

Naar zich alles toont in 't eind.
Doch van mij, wien 't bij den aanblik
Van uw schoonen stralengloed,
Waar de zon zich bij verduistert,
En de Hemel bij betrekt,
Allerlei geluk voorspelde,
Overwinning, vreugde en heil,
Sprak het kwaad maar tevens goed;
En zich zelf getrouw gebleven,
Was 't misleidende in zijn gunsten,
Maar vervullende in zijn dreigen.

ESTRELLA.

'k Twijfel niet, of al die hoofschheid
Moet de zuivre waarheid zijn;
Maar ze is voor die andre jonkvrouw
Wis bestemd, wier beeltenis
Op uw boezem prijkte, ASTOLFO,
Toen ge mij voor 't eerst ontmoette.
En als dit zoo is, verdient
Zij alleen die teedre hulde.
Zie dat zij U die betale!
Want die vleiende geloften,
Uitgebracht reeds in den dienst
Van een andere uitverkoorne,
Zijn slechts valsche wissels, vriend!
Voor den rechterstoel der liefde.

ROSAURA *treedt op doch blijft op den achtergrond staan.*

ROSAURA (*ter zijde*).

Dank, o God! mijn wreede rampen
Zijn den eindpaal reeds nabij;
Want wie zoo iets moet aanschouwen,
Beeft niet meer voor 't ergste lot.

ASTOLFO (*tot* ESTRELLA).

'k Wil die beeltnis uit mijn boezem
Rukken, om er plaats te geven
Aan de trekken uwer schoonheid:
't Donker toch wijkt voor de sterren,
Als de sterren voor de zon.
'k Ga om 't U ter hand te stellen.

(*ter zijde in het heengaan*).

O, vergeve mij ROSAURA
Die miskenning! Ach, gescheiden
Zijn gelieven zelden trouw,
Zoo de man gelijk de vrouw!

ASTOLFO *af*. ROSAURA *treedt te voorschijn*.

ROSAURA (*in het opkomen*).

Ach, 'k liet ieder woord me ontglippen,
Vreezend, dat hij mij zou zien.

ESTRELLA.

Gij, ASTREA?

ROSAURA.

Meesteresse!

ESTRELLA.

'k Ben verheugd, dat gij het zijt,
Die zoo recht gewenscht mij nadert;
Want aan U alleen vertrouw ik
Een geheim.

ROSAURA.

Veel eer geschiedt
Hertogin, Uw dienaresse.

ESTRELLA.

Schoon ik eerst sinds kort U kenne,
Hebt ge, ASTREA, toch den sleutel
Van geheel mijn ziel verworven.
Dit en 't geen gij zijt waardeerend,
Wil ik thans U toevertrouwen,
Wat ik menigmaal mij-zelve
Wil verbergen.

ROSAURA.

'k Hoor vol eerbied.

ESTRELLA.

Weet, om 't U in 't kort te melden,
Dat ASTOLF, mijn neef, (genoeg zij 't,
Dat ik hem mijn neef zal noemen,
Daar zich enkle dingen beter
Laten denken dan wel zeggen)
Ras met mij in d' echt zal treden,
Zoo 't de wil is der Fortuin,
Dat haar hand met een geluk
Zooveel ongeluk zal kwijten.
Nu verdroot mij, dat ASTOLFO,
Bij zijn komst alhier, de beeltnis
Van een Jonkvrouw aan den hals droeg.
'k Sprak al schertsend hem daarover,
En galant en welgezind,
Ging hij heen om 't mij te halen.
Daar 't mij echter toch moet hindren,
Dat hij 't MIJ ter hand zal stellen,
Moet gij blijven en hem melden,
Dat hij 't U moet overgeven.
Meer behoef ik niet te zeggen,
Gij zijt even kiesch als schoon,
En weet al te goed, wat liefde is.

(Af).

ROSAURA.

Gave God, ik wist het niet!
Help mij Hemel! Wie, wie zou er
Zoo omzichtig zijn en wijs,
Dat zij raad zich kon verschaffen
In zoo pijnlijke bezwaren.
Is er iemand wel ter wereld
Wien de Hemel onmeêdogend
Meer met rampen overweldigt,
En met bittrer zorg omgeeft?
Wat te doen in die verwarring,
Nu het mij onmooglijk schijnt,
Dat er middel ter verlichting
Of verlichting is ten troost?
Sinds een ongeluk mij 't eerst
Heeft ontroerd, bracht ieder voorval
Mij opnieuw een ongeluk;
Want het een op 't ander volgend
Was een erfgenaam van 't vroegere.
't Bleef den Fenix steeds gelijken,
Rijzende uit des anderen graf,
Leven van den stervende eischend,
En vòor de aschhoop is verkoeld,
't Aanzijn op de mijt hernemend.
't Ongeluk vertoont zich laf,
Zeide een wijsgeer, want naar 't blijkt,
Durft het nooit alleen te komen.
Ik, ik echter noem 't heldhaftig,
Want onstuimig gaat het voorwaarts,
Zonder ooit het zwaard te wenden.
Wien het tot geleide dient,
Kan zich alles onderwinden,
Daar hij nimmer heeft te vreezen,
Dat het hem verlaten zal.

Ik kan 't zeggen, want in alles
Wat me in 't leven overkwam,
Heb ik 't aan mijn zij gevonden,
Onvermoeibaar, tot het zag,
Dat ik, door het lot gewond,
D' arm des doods moest tegensnellen.
Wee mij dan! Want vang ik aan
In den drang van 't noodlot heden?
Zeg ik wie ik ben, zoo konde
Licht Clotaldo, wien mijn leven
Eer en bijstand is verschuldigd,
Zich door mij beleedigd achten,
Daar hij zeide, dat ik zwijgend
Slechts herstel en hulp kon hopen.
Zeg ik niet wie 'k ben, en zal
Mij Astolfo hier ontmoeten:
Hoe zal 'k dan den vreemdling spelen,
Wijl, of stem en taal en blik
Hier ook veinzen, toch mijn harte
Hen als leugen zal doen kennen?
Wat te doen? En toch, wat peinze ik
Over d' eisch van 't lot, daar 'k blijkbaar,
Hoe 'k de toekomst wenden wil,
Hoe ik 't wikke en overwege,
Op 't beslissend oogenblik
Slechts aan de eischen van de droefheid
Zal voldoen. Geen sterfling toch
Kan de kracht der smart beheerschen.
Doch het zij zoo! Wordt mijn geest hier
Door de weifling moê geslingerd:
Snell' mijn rampspoed dan op heden
Naar den eindpaal! Zij mijn smarte
Tot het uiterst perk vervuld,
Om op eens der macht des twijfels
Mij te ontrukken. Tot zoo lang
Zij me uw bijstand, Hemelmachten!

ASTOLFO *treedt op met het portret.*

ASTOLFO.

Nu, Prinses, zie hier 't portret,
Maar, mijn God!

ROSAURA.

Waarom verwonderd;
Wat verbaast Uw Hoogheid zich?

ASTOLFO.

U, ROSAURA, hier te ontdekken!

ROSAURA.

Ik ROSAURA? Hoe bedriegt
Zich Uw Hoogheid, als Zij mij
Voor eene andere Jonkvrouw houdt.
'k Ben ASTREA; mijn geringheid
Is dat groot geluk onwaard,
In verwarring U te brengen.

ASTOLFO.

Geen vermomming meer, ROSAURA!
Neen, het hart bedriegt niet licht:
Moet ik U ASTREA noemen,
Als ROSAURA min ik U.

ROSAURA.

'k Heb Uw Hoogheid niet begrepen,
Dies ontbreekt het antwoord mij.
Dit alleen heb ik te zeggen
Dat ESTRELLA, die in schoonheid
Hier als Venus schittert, mij
Op uw komst beval te wachten,

Om te melden uit haar naam,
Dat ge mij een zek're beeltnis,
U bekend, zoudt toevertrouwen,
Opdat ik het haar ter hand stel.
Dus gebood Estrella mij;
En in alles, hoe gering ook,
Zelfs al ware 't mij verdriet,
Moet ik haar bevelen volgen.

Astolfo.

Hoe ge U inspant, o Rosaura!
Toch gelukt U deze rol
Al te slecht. Gebied de taal
Uwer oogen saam te stemmen
Met uw woorden; want slechts wanklank
Leugentonen stijgen uit
Zoo ontstemd een instrument,
Dat de onwaarheid van 't gesprook'ne
In verzoening tracht te brengen
Met de waarheid van 't gevoel.

Rosaura.

Slechts de beeltenis verwacht ik,
Als ik zeî.

Astolfo.

Daar ge uw vermomming
Tot het einde vol wilt houden,
Spreek ik in gelijken geest.
Meld, Astrea, der Prinses
Dat ik 't weinig hoflijk acht
Haar, die ik zoo hoog vereere,
Slechts 't portret dat zij verlangt
Af te staan; en daarom zend ik
Haar 't origineel, opdat

Zij 't naar eisch waardeere en schatte.
Zoo dan kunt gij 't zelf haar brengen,
Want gij draagt het met u om,
Even als ge U-zelf vertoont.

ROSAURA.

Heeft zich iemand voorgenomen,
Onverzetlijk in zijn wil,
Om een doel nabij te komen:
Dit te missen baart hem smaad
En verdriet, al bracht een schikking
Ruimschoots hem vergoeding aan.
'k Kwam om een portret te erlangen;
Bracht ik nu 't oorspronklijk beeld,
'k Zou dan, trots zijn hooger waarde,
Toch beschaamd staan. Daarom geve
Uwe Hoogheid mij 't portret —
Zonder dat, mag ik niet keeren.

ASTOLFO.

Maar hoe kunt ge, zoo ik 't weiger,
't Overbrengen?

ROSAURA (*het portret grijpende*)

Is het dus?
Los, verrader!

ASTOLFO (*het vast houdende*).

IJdel pogen!

ROSAURA.

Maar bij God! men zal 't niet zien
In de hand van andre vrouwen!

ASTOLFO.

Vreeslijk zijt gij!

ROSAURA.

Gij zijt trouwloos!

ASTOLFO.

Stil, ROSAURA! Gij zijt mijn!

ROSAURA.

Hoe, ik de Uwe? Logen, booswicht!

(*Beiden houden het portret vast*).

ESTRELLA *treedt op*.

ESTRELLA.

Hoe, ASTOLF? Hoe nu, ASTREA?

ASTOLFO (*ter zijde*).

God, ESTRELLA!

ROSAURA (*ter zijde*).

Sta de liefde
Thans mij bij, om mijn portret
Weer te erlangen!

(*luid*).

Meesteres!
Wilt ge weten, wat hier voorviel,
'k Zal 't U melden.

ASTOLFO (*tot* ROSAURA).

Wat begint gij?

ROSAURA.

Gij geboodt mij, hier te wachten
Op ASTOLFO en een beeltnis
Uit Uw naam van hem te vragen.
'k Was alleen hier; en gelijk er
Licht herinneringen rijzen
Uit het een of ander denkbeeld,
Zoo gedacht ik, daar ge mij
Van een beeltnis hadt gesproken,
Dat ik zelve mijn portret
Bij mij droeg. Ik wilde 't zien,
(Die alleen is, houdt zich vaak
Met een dwazen inval bezig)
En daar viel 't mij uit de handen
Op den grond. ASTOLF, die juist
Dat der andre Jonkvrouw bracht,
Nam het op en toont zich heden
Zoo afkeerig van uw eisch,
Dat in plaats van 't een te geven,
Hij ook 't andre houdt. Daar 'k nu
't Mijne niet kon meester worden,
Of ik ernstig sprak of smeekte,
Werd ik toornig en ik trachtte
Met geweld het hem te ontnemen.
Wat hij in de handen houdt,
Is het mijn; gij zult het merken,
Zoo ge ziet, of 't mij gelijkt.

ESTRELLA.

Geef 't portret terug, ASTOLFO!

(*Zij neemt het hem af*).

ASTOLFO.

Maar, Prinses!

ESTRELLA (*het beziende*).

Die. kleurenpracht
Doet de waarheid hier geen onrecht.

ROSAURA.

Is 't het mijne niet?

ESTRELLA.

Geen twijfel!

ROSAURA.

Eisch dan thans van hem het andre.

ESTRELLA.

Neem 't portret terug en ga.

ROSAURA (*weggaande*).

'k Ben het eindlijk dan weêr meester;
Kome thans wat komen wil!

ESTRELLA.

Geef mij thans die andre beeltnis;
Want hoewel ik niet meer denk
U te spreken of te zien,
Wil ik 't toch niet achterlaten
In uw hand; al waar 't alleen,
Wijl ik zoo onnoozel was
't U te vragen.

ASTOLFO (*ter zijde*).

Hoe ontsnappe ik
D' aanval van zoo scherp een wapen!

(*luid*).

Schoone Estrella, hoe ik wensche
U in alles toe te geven,
'k Kan 't portret, dat gij verlangt
U niet afstaan, want....

ESTRELLA.

Gij zijt
Een oned'le boersche ridder.
Thans kunt gij het vrij behouden,
Want ik wil niet, dat ik ooit
Door 't te ontvangen mij herinner
Dat ik 't eens U heb verzocht!

(*Af*).

ASTOLFO.

Maar hoor toe, bedenk, merk op!...
O beware ons God! — Rosaura!
Door wat noodlot, langs wat weg
Hebt ge uw voet gericht naar Polen
Tot verderf van U en mij!

(*Af*).

II.

(*Het bergslot en de woeste landstreek als in het eerste bedrijf.* Sigismond, *als vroeger in huiden gehuld en geketend, ligt op den bodem en slaapt.* Clotaldo *treedt op vergezeld van twee dienaars en* Claroen).

CLOTALDO.

Het is genoeg; 'k ontsla U heden.
Thans zie zijn woede 't eind meteen,
Waar ze aanvang nam.

Dienaar (SIGISMOND *in boeien slaande*).

Gelijk voorheen
Sla 'k hem de boeien om de leden.

CLAROEN.

Neen, SIGISMOND, slaap voort, slaap voort!
Ontsluit het oog niet voor de plagen
Voor 't bitter lot, zoo zwaar te dragen;
Wat gij gezien hebt en gehoord,
De luister die U scheen te omgeven
Was slechts een schaduw van het leven,
Een flikring, die ten dood geleidt.

CLOTALDO.

Een man van uw welsprekendheid,
Dient men een woning te vereeren,
Waar hij zijn gaven vieren kan,
En hij naar lust kan raisonneeren.

(*tot de dienaars*).

Op, dienaars, ziet, dat is uw man;
Dat boeien hem onschaadlijk maken!

CLAROEN.

Hoe, mij? Waarom?

CLOTALDO.

't Is onze plicht
Gestreng klaroenen te bewaken,
Die dingen weten van gewicht.
De kerker voegt hun meer dan allen,
Opdat ze niet te luide schallen.

CLAROEN.

Maar hoe? Stond ik mijn vader dan
Naar 't leven? Geen die 't zeggen kan.
Zaagt gij dien Icarus den Jonge
Door mijn bedrijf in zee gesprongen?
Of droom ik, slaap ik? Waarom mij
Dan zoo geboeid?

CLOTALDO.

Claroen zijt gij.

CLAROEN.

Zijt gij zoo op dien naam gebeten,
Zoo wil ik graag Jan Doofpot heeten,
Dan hebt ge uw zin, en ik blijf vrij!

(*De dienaars voeren hem als gevangene weg*).

De KONING *treedt vermomd op.*

BASILIUS.

CLOTALDO!

CLOTALDO.

Vorst, wat drijft U heden
Aldus vermomd naar 't kerkeroord?

BASILIUS.

Ai mij, een dwaas verlangen spoort
Mij aan, en voert naar 't slot mijn schreden
Om SIGISMOND! Hoe 't thans hem gaat,
Wil ik met eigen oog ervaren.

CLOTALDO.

Gij kunt hem in zijn vroegren staat
Van jammer hier opnieuw ontwaren.

BASILIUS.

Rampzaal'ge, wien een treur'ge nacht
Het heilloos leven heeft geschonken!

(*tot* CLOTALDO).

Ga, wek hem thans, want moed en kracht
Zijn hem volkomen reeds ontzonken;
De slaapdrank heeft zijn werk volbracht.

CLOTALDO.

Wat schrikbeeld moet zijn geest bezwaren;
Hij spreekt, mijn Vorst!

BASILIUS.

Stil, luistren wij,
Wat ons zijn droomen openbaren.

SIGISMOND (*nog in sluimer*).

Hoe, Koning? Wee U, tirannij!
De liefde van een volk verwerven,
Dat als verlosser mij begroet!
CLOTALDO! sterven zal hij — sterven!
Mijn vader knielen aan mijn voet!

CLOTALDO.

Hij dreigt zijn leed aan mij te wreken.

BASILIUS.

Mij dreigt vernedering en smaad.

CLOTALDO.

Mijn leven 't offer van zijn zijn haat!

BASILIUS.

Ik in het stof vergifnis smeeken!

SIGISMOND (*nog in sluimer*).

Wat dag van roem, die aan zal breken,
Als elk op 't wijde wereldrond
Mijn weêrgaloozen moed verkondt!
Mijn wraak voltooid! Als aller oogen
Mijn vader zien in 't stof gebogen,
Roep elk: Leef Koning SIGISMOND!

(*Bij de laatste woorden ontwaakt hij*).

Maar God! Waar ben ik? Wat aanschouw ik?

BASILIUS (*tot* CLOTALDO).

Hij dient mij niet te zien. En gij
Weet wat ge hebt te doen, vertrouw ik.
Ginds hoor ik alles van nabij.

(*Hij verbergt zich*).

SIGISMOND.

Ben ik het zelf? En zie ik mij
Opnieuw met ketenen omhangen,
En in dien jammerstaat gevangen?
En is opnieuw dit somber slot
Mijn grafkuil niet? O help mij God!
Waar licht in zulk een droom te erlangen?

CLOTALDO (*ter zijde*).

Zoo 'k van mijn taak naar eisch mij kwijt',
Dien ik mij thans gereed te maken.

(*tot* SIGISMOND).

Ei zoo, ontwaakt? Is 't eindlijk tijd?

SIGISMOND.

Voorwaar, thans is het tijd te ontwaken!

CLOTALDO.

De dag zou haast ten einde raken,
En gij slaapt immer door? Sinds ik
Op d' adelaar uw starren blik
Gevestigd had, en ge in gedachten
Mij hadt verlaten, moest ik wachten
Tot heden, voor de slaap uw oog
Vaarwel gezegd had.

SIGISMOND.

IJdle reden!
Nog ben ik niet ontwaakt. Nog heden,
Zoo ik mij-zelf gelooven moog,
Moet mij de slaap bevangen houden.
En 't is geen zelfbegoochling — neen,
CLOTALDO! Zoo 't een droom mij scheen,
Wat 'k tastte en de oogen zelf aanschouwden,
Dan is 't bedrog, wat 'k thans ontwaar.
Zòo kan de strijd ten einde raken;
Want slaap ik thans, zoo is het klaar,
Dat 'k droomde, toen ik dacht te waken.

CLOTALDO.

Nu dan, uw droom mij toevertrouwd.

SIGISMOND.

Waartoe een ijdel beeld te malen,
Zoo 'k werklijk voor een droom dit houd?
Neen, wat ik zàg, wil 'k U verhalen. —
'k Ontwaakte, en zie! daar vond ik mij
(Wat wreedheid in die vleierij!)

Op zulk een schoone legerstede,
Dat 'k bij zijn glans en wondre pracht
Aan 't veldtapijt der lente dacht:
Zoo rijk in bloemen was het mede.
Een schaar van ed'len, voor mijn voet
Gebogen, bracht mij groet op groet,
En noemde mij hun Prins. Zij boden
Mij vorstelijke keurkleinoden
En koninklijke kleedren aan.
Op eens zag 'k U daar voor mij staan,
En de ernst, mij in het oog te lezen,
Verkeerde in louter vreugd, toen gij
De blijde tijding bracht aan mij,
Dat ik, hier 't diepst rampzalig wezen,
Ik Polens erfprins wezen zou.

CLOTALDO.

En groot was 't loon, naar ik vertrouw?

SIGISMOND.

Niet al te groot. In woede ontstoken,
Bij zulk verraad, zoo wreed en snood,
Dreigde ik U tweemaal met den dood.

CLOTALDO.

Waarom U juist op mij gewroken?

SIGISMOND.

Daar 'k over allen thans gebood,
Zoo dorstte ik slechts naar wraak op allen.
Slechts één verwierf mijn welgevallen
En liefde — 't was een jonge vrouw,
Wier beeld mij steeds is bijgebleven.
Wat ijdle droomen mij omzweven,
Dat, dat blijft waarheid, zoo 'k vertrouw!

(*De Koning verlaat het tooneel*).

CLOTALDO (*ter zijde*).

Verteederd en op 't diepst bewogen,
Verdwijnt de Koning uit mijn oogen.

(*tot* SIGISMOND).

Gij peinsde aan d' ad'laar in de lucht
En sluimerde in; zijn forsche vlucht
Hield zelfs U slapende opgetogen.
Maar toch, ook in den droom waar 't goed
Hem te eeren, die ons jong gemoed
De leer der wijsheid heeft verkondigd,
Daar deugd zelfs in geen droomen zondigt,
Maar steeds haar eischen gelden doet.

(CLOTALDO *treedt af*).

SIGISMOND.

't Is waar, 't is waar! Nu dan betoomen
We in ons die vloekbre hoovaardij,
Die woeste drift en razernij,
Zoo 't zij, dat we eenmaal weder droomen.
Wat toch kan ons niet overkomen
Op zulk een wereld, waar ik leer,
Dat leven, droomen is — niet meer!
En ik te duidlijk moet ervaren,
Dat heel het menschelijk bestaan
De schepping is van ijdlen waan,
Den slechts 't ontwaken op doet klaren.
De Koning droomt van majesteit,
En in dien waan beheerscht hij allen,
En loont en straft naar welgevallen,
Tot zijn geleende heerlijkheid
Verdwijnt, wanneer de dood hem beidt,

Die aan zijn macht een eind zal maken,
En (droevig lot!) hem 't stof ontvangt.
Waartoe die heerschappij verlangd,
Wanneer wij denken aan 't ontwaken,
Als 't sluimeruur des doods zal naken?
De rijkaard droomt in d' overvloed,
Die hem berooft van rust en vrede;
En de arme droomt in 't lijden mede,
Dat hem 't gebrek verduren doet.
Al droomend wil men hooger stijgen;
Al droomend zwoegt en slaaft men voort;
Al droomend dreigt men wraak en moord!
Of wij 't ontkennen of verzwijgen,
Al droomend treden we op en af,
En 't eind van 't aardsch tooneel is 't graf. —
Zoo ook, zoo droom ik zelf nog heden
Van 't knellend juk der dwinglandij;
En zoo ook droomde ik gistren mij
Van elk gevierd en aangebeden.
Wat dan is 't leven? Waanzin is 't,
Wat dan is 't leven? Zelfmisleiding,
Een schaduwbeeld, dat waarheid mist!
Een moeitevolle voorbereiding
Tot wreede ontgoochling aan den zoom
Van de eeuwigheid, met nacht omgeven.
Nog eens, een droom is heel het leven,
En droomen zelf — zijn slechts een droom!

DERDE DAG.

Het inwendige van het Bergslot.

CLAROEN.

In een tooverslot gevangen
Om zoo luttel, mij bewust;
Wat zou 'tgeen ik niet weet geven,
Zoo wat 'k weet mij 't leven kost?
Sterven bij gezonden lijve
Van den honger — 't is wat moois
Deernis heb ik met mij zelven!
Allen zeggen 't, naar ik meen,
En die meening is natuurlijk,
Dat het zwijgen bij mijn naam
Slecht te pas komt: 'k heet CLAROEN,
En ik zou dan kunnen zwijgen!
Wat mij hier gezelschap houdt,
Zijn — om 't maar guluit te zeggen,
Niets dan spinnen, niets dan ratten:
Vroolijk volkje, lieve jongens!
Door mijn droom in dezen nacht
Bonst mij de arme kop, als ware ik
Op een kermismarkt geweest,
Waar ik duizenden trompetten,
Lieremans en goochlaars hoorde,
Bij een zwerm van crucifixen,
Boetelingen en processies,
Waarbij de een zich kermend ophief,
De andre knielde en weêr een derde
Bij het zien der zelfkastijding

Als in onmacht nederviel.
Ach, ik zelf, ik val in zwijm
Van dat vasten — ik verzeker 't.
Hier in dezen kerker toch
Moet ik dag aan dag mij oefenen
En studeeren in de leer
Van den wijsgeer Hongerman,
Om des nachts weêr te overpeinzen
Wat in Vastenburg geleerd wordt.
Zoo het zwijgen heil'gen maakt
Voor een nieuwen feestkalender,
Dan is Sint Geheimnis mijn,
Daar ik zonder 't minst verpoozen
In haar dienst gestadig vast.
Maar ik heb toch die kastijding,
Hier geleden, wel verdiend,
Daar 'k als dienaar immer zweeg,
Wat het grootst vergrijp mag heeten.

(*Trompetgeschal en trommelen; een luid rumoer buiten*).

Eerste Aanvoerder (*buiten*).

Hier is 't bergslot, zijn verblijf.
Op, rammeit de deuren open!
Stormt naar binnen.

CLAROEN.

Lieve God!
Dat is wis op mij gemunt,
Daar men zegt dat 'k hier verblijf houd.
Wat zal 't wezen?

Eerste Aanvoerder.

Stormt naar binnen

(*Eene menigte soldaten dringt binnen*).

Tweede Aanvoerder.

Zie, hij is 't!

CLAROEN.

Volstrekt niet!

Allen.

Vorst! —

CLAROEN (*ter zijde*).

Zijn die lui wellicht ook dronken?

Eerste Aanvoerder.

Gij zijt onze Heer en Koning;
Want wij dulden, wij erkennen
Slechts een Koning naar het erfrecht
En geen heerscher uit den vreemde.
Duld ons nedrig aan uw voet.

Allen.

De Koning leef; de Koning leef!

CLAROEN (*ter zijde*).

Lieve God, dat is gemeend!
Is het hier dan zoo 't gebruik
Dat zij daaglijks zich een Koning
Kiezen, om hem d' andren dag
In den toren weg te moffelen?
't Schijnt zoo, want ik zie het daaglijks.
Nu, de rol gespeeld, als 't zijn moet!

Allen.

Reik ons uwe hand.

CLAROEN.

Dat gaat niet,
Want ik heb ze zelf zoo noodig,

Daar het gek is, als een Koning
Niet volmaakt zijn handen vrij heeft.

Tweede Aanvoerder.

Allen hier verklaarden 't luide
Aan uw vader, dat wij U,
U alleen als Vorst erkennen,
Geen Moskoviër.

CLAROEN.

Dan hebt gij
Geen respekt meer voor mijn vader?
De eene is toch zoo goed als de andre!

Eerste Aanvoerder.

't Was een blijk van houw en trouw.

CLAROEN.

Zoo, van trouw? 'k Vergeef 't U dan!

Tweede Aanvoerder.

Kom, herstel uw heerschappij.
Leve SIGISMOND!

Allen.

Hoezee!

CLAROEN (*ter zijde*).

Zegt hij SIGISMOND? 't Is goed!
SIGISMOND, zoo denk ik, heeten
Alle nieuwgebakken vorsten.

SIGISMOND *treedt op.*

SIGISMOND.

Hoe, wie riep hier SIGISMOND.

CLAROEN (*ter zijde*).

Ach, daar gaat mijn prinsennaam!

Eerste Aanvoerder.

Wie is SIGISMOND?

SIGISMOND.

Ik ben 't.

Tweede Aanvoerder.

Hoe, vermeetle dwaas, begeerde
Ge U tot SIGISMOND te maken?

CLAROEN.

Ik begeerde 't? Dat 's gelogen!
Want gij zelf alleen, gij hebt
Mij gesigismondiseerd.
Bij gevolg hebt gij alleen
Voor vermeetle dwaas gespeeld!

Eerste Aanvoerder.

SIGISMOND, doorluchtig Vorst!
Schoon de vanen, die wij zwaaien
De Uwen zijn, toch roept de trouw
U als onzen heerscher uit.
Vorst BASILIUS, uw vader,
Vreezend dat des Hemels macht
De voorspelling zou vervullen,
Die hem dreigde met vernedering,
Als verwonnen door uw hand,

Heeft besloten recht en aanspraak
U te ontnemen en ze ASTOLFO,
Moskau's Hertog, toe te staan.
Daartoe riep hij 't hof bijeen.
Maar het volk, verzekerd dat
Er een Koning leeft bij erfrecht,
Wil niet dat een vreemde Hertog
't Zal beheerschen. Dus de slagen
Van het dreigend noodlot tartend
Met een ed'le fierheid, komt het
U hier zoeken, waar ge in boeien
't Aanzijn voortsleept. 't Wenscht dat gij,
Door zijn waapnen ondersteund,
Dezen toren zult verlaten,
Om de rijkskroon en den schepter
Als uw wettig deel te aanvaarden,
En aan een tiran te ontrukken.
Op dan, Vorst! Een talloos heir
Zoo van ballingen als vrijen
Roept in deze woestenij
Thans U op! De vrijheid wacht U.
Hoort den luiden welkomsgroet.

Stemmen (van binnen en buiten).

Leve SIGISMOND, de Koning!

SIGISMOND.

Andermaal — wat eischt ge, o Hemel? —
Moet ik dan van grootheid droomen,
Die de tijd hier logenstraft?
Andermaal — door schaduwbeelden
En fantomen wreed misleid, —
Moet ik koninklijken luister
Pracht en majesteit aanschouwen,
Die de wind verstuiven doet?
Andermaal moet ik d' ontgoochling

Me onderwerpen, of 't gevaar
Dat, een erfdeel der geboorte,
D' armen mensch door 't leven volgt?
Neen, het zal niet, zal niet zijn!
'k Buig me opnieuw voor 't noodlot neder;
En daar 'k weet, dat heel ons leven
Slechts een droom is, zoo vaartwel,
IJdle schimmen, die mij heden
Voor de doffe zinnen speelt,
Als bezat ge stem en lichaam,
Schoon het waarheid is, dat U
Zoo gestalte ontbreekt als stem.
'k Wil geen bloot gewaande grootheid;
'k Wil geen schijnbeeld, hoe verleidelijk;
'k Wil geen schepping der verbeelding,
Die bij 't nietigst ademtochtje
Van den wind in 't niet verdwijnt.
Is dat alles niet gelijk
Aan den bloeienden amandel,
Die, trots raad en toeverzicht,
Al te vroeg zijn kelken opent,
Maar bij d' eersten nachtwind kwijnt,
En haar rozenkleur'ge tressen
Ziet verwelken en beroofd
Van haar schoonheid, glans en luister?
O ik ken U reeds, ik ken U!
'k Weet er wacht geen ander lot
Hem, die in den slaap zich vleit.
Mij verblindt geen waanzin langer,
Want ontgoocheld, weet ik reeds
Al te goed: een droom is 't leven!

Tweede Aanvoerder.

Zoo ge meent, dat we U misleiden,
Wend dan 't oog naar 't trotsch gebergte,

En ge ontwaart er gansche scharen,
Die, al wachtende op uw wenken,
Trouw U zweren.

SIGISMOND.

Eenmaal reeds
Heb ik alles dus aanschouwd,
Even duidlijk en handtastlijk
Als ik 't heden meen te zien;
Toch, toch was 't een droom.

Tweede Aanvoerder.

Mijn Vorst,
Groote dingen werden immer
Aangekondigd. Zoo was 't hier,
Als ge 't in den droom reeds zaagt.

SIGISMOND.

Gij hebt recht. 't Was voorbereiding;
En indien 't ook waarheid ware,
Eenmaal nog gedroomd, mijn ziel,
Eenmaal nog, want kort is 't leven!
Maar omzichtig moet ik zijn,
En bedacht zij, dat mij zeker
Na den vreugdedroom 't ontwaken
Toeven zal te rechter tijd.
Wie zich wijslijk voorbereid,
Voelt de werklijkheid te minder;
Want door 't onheil voor te zijn,
Durft men 't schertsende verwachten.
Dit alleen zij overwogen,
Dat — ook als zij werklijk ware,
Alle macht slechts is geleend
En terugkeert tot zijn leenheer.
Zij al 't andre wat het zij:
Alles, alles, wil ik wagen!

(*tot de soldaten*).

Dank, Vasallen, voor uw trouw
En gehechtheid. Zie in mij
Een die kloek en onversaagd
U bevrijden zal van 't juk
Eener vreemde slavernij.
Roept te wapen! Eenmaal zult ge
Mijn ontembren moed aanschouwen.
Met mijn vader strijd te voeren
Is mijn doelwit, om het woord
Van den Hemel waar te maken,
Hem vernedrend voor mijn voet!

(*ter zijde*).

Maar — zoo 'k vòor dien tijd ontwake?
Waar 't niet beter dit te zwijgen,
Daar 't mij licht mislukken kon?

Allen.

Leve, leve Sigismond!

Clotaldo *treedt op*.

Clotaldo.

Groote God, wat oproerkreten!

Sigismond.

Ha, Clotaldo!

Clotaldo.

Prins! (*ter zijde*).

Op mij

Stort hij al zijn wraak.

CLAROEN (*ter zijde*).

'k Ben zeker,
Dat hij hem in d' afgrond slingert.

(*Af*).

CLOTALDO.

Buigend voor uw vorstlijk aanzien
Weet ik, dat ik sterven moet.

SIGISMOND.

Neen, rijs op van de aard, mijn vader!
Rijs, om mij ten gids te zijn,
Die mij 't doelwit toe zal voeren.
'k Weet, mijn jeugd en jonglingsjaren,
Alles zijn ze uw trouw verplicht.
Op, omhels mij.

CLOTALDO.

Hoe, wat zegt ge?

SIGISMOND.

Dat ik droom — en 't goede wil;
Deugd toch doet haar eischen gelden
Te allen tijd, ook in den droom.

CLOTALDO.

Is gerechtigheid en 't goede,
Prins, uw leuze — dan is 't zeker,
Dat in mij hetzelfde streven
Nooit uw gramschap wekken kan.
De oorlog geldt uw grijzen vader?
Dan kan 'k raad noch bijstand bieden
Ten verderve van mijn Koning.
'k Buig voor U in 't stof. O, wreek U
Door mijn dood!

SIGISMOND (*op hem toevliegende*).

Ondankbre booswicht,

Sterf, verrader! (*ter zijde*).

Groote God,
Zelfbeheersching voegt mijn geest,
Daar 'k niet weet, of 'k wakend ben. —
Rijs, CLOTALDO! Ik benijd U,
Ik waardeer dien moed en trouw.
Ga dan, ga en dien uw Koning;
Ga — op 't slagveld zien we ons weêr.

(*tot de soldaten*).

Strijdgezellen, op! te wapen!

CLOTALDO.

'k Zal U eeuwig dankbaar zijn.

(*Af*).

SIGISMOND.

Ha, fortuin, wij gaan ten troon!
Slaap ik — doe mij niet ontwaken;
Waak ik — hoed mij voor de sluimring.
Maar, of 't waarheid zij of droom,
Recht te doen betaamt mijn streven,
Of ter wille van de waarheid,
Of om vrienden mij te winnen
Voor de stonde van 't ontwaken.

(*Allen af, onder trompetgeschal en tromgeroffel*).

II.

Zaal in het koninklijk paleis.

De KONING *en* ASTOLFO *treden op.*

BASILIUS.

Wie kan, ASTOLF, het vurig ros bedwingen,
Dat in zijn woede voortholt, zonder toom?
Wie waagt het ooit den vloed terug te dringen,
Die van 't gebergte schiet met vollen stroom?
Waar vindt ge een moed in zwakke stervelingen,
Die 't vallend rotsblok opvangt, zonder schroom?
Toch is dat alles lichter, zou 'k vermoeden,
Dan 't muitend volk te temmen in zijn woeden.
Hoor hoe 't ons de oproerstorm alom verkondt;
't Geloei weêrgalmt langs bergen en in dalen.
De een roept: ASTOLF! en 't antwoord: SIGISMOND!
Hoor ik door de echo duizendmaal herhalen.
De rijkskroon, met het recht steeds in verbond,
Is 't kleinood, dat de zelfzucht zal betalen
Met stroomen bloeds. Helaas, wat wordt mijn deel!
Mijn koningshof — het schriklijkst treurtooneel!

ASTOLFO.

Nog zij mij 't uur der vreugde niet geslagen;
Nog zij de hulde en 't vleiend lot me ontzegd,
Dat naar u woord, mijn Vorst, voor me op zal dagen.
Want kant zich 't volk nog tegen mij en 't recht,
Zoo is 't, wijl ik de kroon, die 'k wensch te dragen,
Eerst eervol moet verwerven in 't gevecht.
Geef mij een paard en 't zal naar 't slagveld snellen
Als bliksemstraal, die 't dondren komt voorspellen.

(*treedt af*).

BASILIUS.

Vergeefs het onvermijdelijk leed gekeerd!
Noodlottig is 't, de toekomst in te staren!

Geen hand heeft ooit wat zijn moet afgeweerd,
Maar dubble last zal hem die 't waagt bezwaren.
Wreed noodlot, strenge wet! Ik heb geleerd:
't Gevaar te ontvliên is 't lokken van gevaren.
Mijn voorzorg was me een bron van leed en schand,
En ik, ik zelf bracht wee aan 't vaderland!

ESTRELLA *treedt op.*

ESTRELLA.

Helaas, mijn Vorst, waar zijn wij toegekomen!
Zoo gij niet zelf den woesten overmoed
Van 't oproer met uw blikken kunt betoomen,
Nu 't onbeschaamd èn stad èn land doorwoedt,
Dan ziet ge uw rijk in purperroode stroomen
Verdronken van het kostbaar burgerbloed.
't Is alles, waar de droeve blik zich wende,
Één treurtooneel van jamren en ellende.
Zòo schendig trekt de strenge haat te veld;
Zòo is 't verderf uw rijk in 't hart geslagen,
Dat schrikt wie 't ziet, dat elk die 't hoort, ontstelt.
De zon verbleekt; de wind is heesch van 't klagen;
Geen steen die niet getuigt van 't woest geweld;
Geen bloem die niet van sterven kan gewagen.
Een somber graf is elk gebouw in 't rijk,
En elk soldaat alreede een levend lijk.

CLOTALDO *treedt op.*

CLOTALDO (*tot den* KONING).

Zie me aan uw voet en — God zij dank — in 't leven!

BASILIUS.

CLOTALD, wat weet ge (o spreek!) van SIGISMOND?

CLOTALDO.

Het volk, door blinden hartstocht voortgedreven,
Drong tot het diepst van 't bergslot door en vond

Zijn Prins daar, wien 't de vrijheid heeft hergeven.
Opnieuw in macht hersteld, zwoer hij terstond
In overmoed, dat ieder 't zou ervaren,
Hoe 's Hemels teeknen waarheid openbaren.

BASILIUS.

Geef mij een paard. 'k Zal op d' ondankbren zoon
Met eigen hand den bittren smaad verhalen;
En roemvol blijve in 't strijden voor mijn kroon
De zege aan 't zwaard, waar wetenschap mocht falen.

(*treedt af*).

ESTRELLA.

Ik als BELLONE aan FEBUS' zij — hoe schoon!
Zoo zal mijn naam steeds naast den zijne pralen.
Daarom, op vleuglen naar den strijd gesneld:
Minerve op zij gestreefd in 't open veld!

(*Zij treedt af. Tromgeroffel*).

ROSAURA *treedt op*, CLOTALDO *terughoudende.*

ROSAURA.

Al roept uw wakkre geest U heden
Van hier naar 't oorlogsveld, toch zij
Me een woord gegund; want ook in mij
Wordt thans een zware strijd gestreden.
Gij weet, dat 'k arm en deerniswaard,
Verlaten en door 't leed bezwaard,
In 't Poolsche rijk ben aangekomen,
Tot gij me in gunst hebt aangenomen
En ik bij U bescherming vond.
Ik moest (helaas) naar uw bevelen
Mijn naam, mijn liefde en smart verhelen,
En mij aan 't hof van d' eersten stond
Een onbekende, een vreemdling achten

En, spraakt ge, bovenal mij wachten
Astolf te nadren. Doch het lot
Besliste 't anders. Hij ontdekte
Mij hier; en wat tot schand hem strekte,
Hij dorst, mijn fier gevoel ten spot,
Zelfs in mijn bijzijn stout gewagen
Van 't onderhoud, dat hem van nacht
In 't hofpark met Estrella wacht.
Hier is de sleutel. Geen vertragen;
Want is de toegang thans U vrij,
Zoo is mijn leed het eind nabij.
'k Weet, moed noch kracht zal U ontbreken
Tot redding van mijn eer; gij zult,
Tot kwijting van zoo duur een schuld,
Mij door zijn dood nog heden wreken.

Clotaldo.

't Is waar, 'k was daadlijk reeds geneigd,
(Gij zelf getuigt het in uw klagen)
Rosaura, 't al voor U te wagen,
Al werd mijn leven zelfs bedreigd.
Nu was mijn raad, dien 'k U ontvouwde,
Dat ge Uw vermomming hier aan 't hof
Afleggen zoudt; want zoo het trof,
Dat U Astolfo hier aanschouwde,
't Moest wezen in de U eigen dracht,
Opdat uw schijnbaar dwaas vermeten
Dan geen lichtzinnigheid zou heeten,
Die licht uw naam in opspraak bracht.
Toen was 't mijn beurt om te overwegen,
Hoe 'k uw geschonden eer voor goed
Zou redden, moest het zijn, door 't bloed
(Zòo was me uw naam aan 't hart gelegen)
Van Prins Astolfo. Nu, gij ziet,
't Was licht een al te onzinnig pogen;
Maar toch, hij is mijn Koning niet,

Dies was 't geen misdaad in mijne oogen.
Zijn dood was zeker, docht mij. Maar
Toen Sigismond mij stond naar 't leven,
Is hij, door vroom gevoel gedreven
En in verachting van 't gevaar,
Als mijn verdediger verschenen,
En gaf van moed en koenheid blijk,
Schier aan vermetelheid gelijk
En zonder weêrga, zou ik meenen.
Hoe kan ik (denk eens, hoe ontaard!)
Thans de inspraak van mijn ziel weêrstreven,
En hem, wien 'k redding dank en leven,
Den dood doen sterven door mijn zwaard?
En dus, daar zorg en liefdebanden
U beide omvatten evenzeer,
En 'k U een weldaad schonk weleer,
Die 'k zelf ontving uit zijne handen,
Dus vraag ik, wat er dient verricht,
Wie 't eerst mijn bijstand kan verlangen?
Want ben 'k door geven U verplicht,
Ik ben 't hem mede door ontvangen.
Wat eisch zich opdoet in dien strijd,
Nooit kan mijn hart voldoening smaken:
Ik moet de zaak ten einde maken,
Terwijl ik 't meest van allen lijd.

Rosaura.

Ik zal de spreuk ook thans gedenken,
Dat voor een ridderlijk gemoed
Het geven edel is en zoet,
Naarmate ontvangen 't hart moet krenken.
Zoo dit beginsel waarheid blijk',
Zijt ge ook door niets aan hem verbonden;
Want hebt ge in hem den man gevonden,
Die U het leven schonk, gelijk
Gij 't eenmaal mij ook hebt gegeven,

Zoo drong hij tot een lage daad
Uw adeldom en hoogen staat,
Ik echter — tot een edel streven.
Naar ge U aan mij verbonden acht,
Moet ge over hem dus 't vonnis strijken,
Gesteld dat gij me een gunst deedt blijken,
Die gij van hem hebt afgewacht.
Zoo mag ik dan uw hulp verlangen;
Geen zorg bij 't redden van mijne eer:
Ik ga hem voor toch, evenzeer
Als immer 't geven voor 't ontvangen.

CLOTALDO.

Een ed'le geest voorzeker leeft
In hem die dure gift wil schenken,
Maar ook 't erkentelijk herdenken
Past hem , die haar ontvangen heeft.
Kon 'k nu door schenken mij verwerven
Den roem der edelmoedigheid,
Ook die nog zij mij weggeleid,
't Gevoel van dank niet gansch te derven,
Nu 'k toonen kan, dat 'k evenzeer
De weldaad dankbaar kan vergelden
Als schenken kan. Ja, 'k moet U melden:
De ontvangst strekt als de gift tot eer.

ROSAURA.

Van U ontving ik eens het leven;
Maar toen ge 't mij hadt toegezegd,
Hebt gij mij tevens uitgelegd,
Dat, zoo er schande en smaad aan kleven,
't Geen leven is. Dies hebt ge mij
Geen weldaad, als ge 't noemt, bewezen,
Daar 'k naar Uw eigen woord moet vreezen
Dat wat ge schonkt, geen leven zij.
En zoo weldadigheid betoonen

U eer betaamt dan dankbaarheid,
(Gij-zelf beweerde 't) ja, dan vleit
Mijn hart zich, dat ge uw woord zult kroonen
Door 't leven mij te schenken, dat
'k In werklijkheid nog niet bezat.
Nog eens: is 't weldoen ed'ler te achten,
Zoo geef dan eerst; de rest kan wachten.

CLOTALDO.

Verwonnen hebt gij. De ed'le daad
Van geven zal ik eerst gedenken:
ROSAURA, 'k zal U alles schenken
Wat ik bezit. Maar volg mijn raad,
En zoek in 't klooster rust en vrede.
't Is 't beste middel in dien strijd:
Terwijl ge 't misdrijf dus vermijdt,
Vindt gij een toevluchtsoord er mede.
Zie, tweedracht heeft naar 't schijnt, den val
Van 't ongelukkig rijk gezworen;
Ik nu, als edelman geboren,
Ik ben 't, die 't leed vermeerdren zal?
Zoo ge in uw keus mijn zorg wilt loonen
Kan ik getrouw zijn jegens 't rijk,
Mijn gunst aan U, en te gelijk
ASTOLF mijn dankbaarheid betoonen.
En daarom, kies naar rede en plicht,
Dan is er niets voor U te vreezen,
Wat kan er meer door mij verricht,
Bij God! al zou 'k uw vader wezen!

ROSAURA.

Waart gij mijn vader, 'k zou den smaad
Allicht om uwentwil vergeten:
Nu zeg ik: Nooit!

CLOTALDO.

Wat schrikbre daad
Is dan uw doel?

ROSAURA.

Gij moest het weten:
Des Hertogs dood!

CLOTALDO.

Wat kon zoozeer
Den moed in 't hart der maagd ontsteken,
Wie nooit een vader toe mocht spreken?

ROSAURA.

Wat vraag!

CLOTALDO.

Wat drijft U aan?

ROSAURA.

Mijn eer!

CLOTALDO.

Maar weet, ASTOLF zal vroeg of spade...

ROSAURA.

Voldoen al wat mijn eer gebiedt.

CLOTALDO.

Uw Vorst zijn en ESTRELLA's gade.

ROSAURA.

Neen, help mij God, eer dat geschiedt!

CLOTALDO.

Een dwaasheid is 't.

ROSAURA.

Ook in *mijne* oogen!

CLOTALDO.

Ga 't dan te keer —

ROSAURA.

Wat 'k kan noch wil?

CLOTALDO.

Of gij verliest —

ROSAURA.

Ik weet het, stil!

CLOTALDO.

Uw naam en leven.

ROSAURA.

'k Zal 't gedogen!

CLOTALDO.

Wat wilt ge?

ROSAURA.

Sterven!

CLOTALDO.

O, verzaak

Dien wrevelmoed.

ROSAURA.

Waar de eer blijft vragen?

CLOTALDO.

't Is onverstand.

ROSAURA.

Mijn moed zal 't wagen!

CLOTALDO.

't Is waanzin.

ROSAURA.

Neen, 't is woede en wraak!

CLOTALDO.

Geen middel kan den stormwind keeren
Van uw verblinden hartstocht?

ROSAURA.

Neen!

CLOTALDO.

Waar wacht ge bijstand?

ROSAURA.

'k Wensch er geen!

CLOTALDO.

Geen middel?

ROSAURA.

Geen dat 'k zou begeeren.

CLOTALDO.

Bedenk, licht dat ge een uitweg vindt...

ROSAURA.

Geen pad of 't leidt mij ten verderven.

(*treedt af*).

CLOTALDO.

O toef dan, toef, en wilt ge sterven,
'k Wil met U ondergaan, mijn kind!

(*treedt af*).

III.

Het gebergte en het woud.

Krijgsmuziek. Soldaten op marsch. SIGISMOND, *als in het begin in dierenhuiden gehuld, gevolgd door* CLAROEN.

SIGISMOND.

Zoo Rome in al de glorie van haar jeugd
De kans had mij op dezen dag te ontwaren,
Hoe luide klopte haar het hart van vreugd,
Als zij het zeldzaam schouwspel aan mocht staren,
Dat hier de woeste kweekling van het woud
Als held haar legioenen aan kon voeren,
En in zijn moed, zoo onversaagd en stout,
Heel de aarde door 't verwinnend zwaard beroeren.
Doch stil, mijn geest! trek nog de vleuglen in,
En vlei U niet met d' uitslag van 't begin,
Die rustloos naar 't onzekere ons doet haken.

Licht kon het mij, indien ik mocht ontwaken,
Ervaren doen, dat ik 't heb nagejaagd,
Om 't als een ijdel beeld te zien verdwijnen.
Hoe minder de uitslag zij, wanneer men slaagt,
Hoe minder smartlijk ons 't verlies zal schijnen.

(*Trompetgeschal*).

CLAROEN.

Verbeeld U eens een edel, vurig paard,
Of duld, dat ik 't U naar mijn best vermogen
Beschrijven zal. 't Vertoont zich aan onze oogen
Als 't beeld van heel de wereld. Zien wij de aard
In 't lichaam afgebeeld, het vuur ontwaren
Wij in de ziel die hem doorgloeit; het meer
In 't schuim, de lucht in d' adem evenzeer;
Dus kan 'k dien chaos in het klein verklaren,
Daar lichaam, ziel, schuim, adem tot een dier
Zich vormt uit water, aarde, lucht en vier.
Verbeeld U zulk een wezen, schoon van vlekken,
En tracht er dan een schimmel in te ontdekken,
Die, voelt hij slechts de sporen, inderdaad
Den grond niet raakt en veeleer vliegt dan gaat:
Zoo ziet ge een ros dat U, voor gij 't kunt denken,
Een schoone vrouw toevoert.

SIGISMOND.

Ja, wonder schoon!

CLAROEN.

Maar zie, het is ROSAURA!

(*Af*).

SIGISMOND.

Groote goôn!

Zoo wilt ge waarlijk haar mij weder schenken?

ROSAURA *treedt op met degen en dolk en in een mantel gehuld.*

ROSAURA.

Ed'le SIGISMOND, wiens glorie, wiens verheven heldenaard
Tot den dag der daden opstijgt uit den nacht der donkerheid,
Als de schoonste der planeten die, met hellen glans gekeerd
Uit de omarming van AURORA, bloem en blad met licht bestraalt,
En op bergen en op zeeën, als zij oprijst met haar kroon,
Gloed verspreidt, heur stralen uitstort, toppen kleurt, het schuim omzoomt,
Zòo verlicht gij thans onze aarde, gloriezon van 't Poolsche rijk,
Om een diep rampzaal'ge jonkvrouw, neêrgebogen aan uw voet,
Te vertroosten. Hoor de woorden: *diep rampzalig* en een *vrouw;*
Dubbel zou 't een man verplichten, fier op 't onbesmet blazoen,
Daar elk woord den eisch doet gelden, daar elk woord tot bijstand dringt.
Driemaal reeds mocht gij me aanschouwen; driemaal was 't U onbekend
Wie ik ben, daar telkenmale gij in andre dracht mij zaagt.
't Eerst verscheen ik U als jonkman in 't onzalig kerkeroord,
Waar uw leven der ellende mijne ellende laafnis bood.

Bij de tweede maal aanschouwde gij me als vrouw, toen al de pracht,
Van uw majesteit een droombeeld, zinsbegoochling, schaduw was.
En de derde maal is heden, in gestalte zonder naam
Daar bij 't schoone kleed der vrouwen mij het mannenwapen siert.
Maar, opdat uw medelijden te eer mij bijstand bieden moog,
Zij mijn onheilvolle loopbaan U voor heden meêgedeeld.
Aan het hof van Moscau schonk me een ed'le moeder 't levenslicht.
Ja, wel moet zij schoon geweest zijn, daar zij ongelukkig was!
Een verrader sloeg zijne oogen op die vrouw. Ik noem hem niet,
Daar ik nimmer hem gekend heb; doch ik meet zijn heldenaard
Naar den mijne, daar 'k als spiegel van zijn geest mij niet zoo hoog
Van geboorte of edel noeme, dat ik dwaaslijk hem den God
Ooit gelijk zou achten, die als gouden regen, stier en zwaan,
Wislend van gedaant, tot Danaë, tot Euroop en Leda kwam.
Moet ik vreezen, door 't vermelden van die schandverhalen, thans
Af te zwerven, tevens acht ik daardoor kortelings vermeld,
Dat mijn moeder, door de valsche liefdelagen boos misleid,
Schooner was dan een van allen, ongelukkig meer dan een.
Ach, de ontduiking der getrouwheid aan 't gegeven huwlijkswoord

Kwam zoover, dat 't schuldloos offer steeds 't herdenken nog beweent;
Want, ENEAS voor zijn TROJE, liet de wreedaard bij zijn vlucht
Haar dit zwaard slechts achter. Vraag niet, dat ik u zijn kling ontbloot:
'k Zal het uit de schede trekken voor het einde van 't verhaal.
Nu dan, uit een bond, zoo heilloos, hecht noch boeiend op den duur
('t Zij het huwlijk was te noemen of vergrijp — 't is alles een)
Stam ik af, als van mijn moeder 't gansch gelijkend evenbeeld,
Zij het niet in al haar schoonheid, toch in al heur aard en leed.
Niets behoef ik meer te melden. Van haar noodlot erfgenaam,
Weet ik weinig wat geluk is, ga 'k met haar één lijdenspad. —
Thans moet ik U mededeelen, wat de naam des roovers is,
Die den maagdenroem me ontvleide en het sieraad van mijne eer.
't Was ASTOLFO. Groote Hemel! toorn en weemoed wekt zijn naam
In mijn boezem. Kan het anders, zoo de mond een vijand noemt?
Ja, ASTOLFO was de ondankbre, die zijn zegepraal vergat,
(Snel vervliegt, voorwaar, de erinring als de liefde in gloed verdooft)
Die, verlokt door 't loon der eerzucht, hier naar Polen kwam om zich
Met ESTRELLA te verbinden, die mijn heil tot lijktoorts werd.

Wie geloofde 't, als een sterre twee gelieven had vereend,
Dat die andre ster, Estrella, beiden weder scheiden zou?
Ik, gehoond — ik, dus beleedigd, was ontroerd, was zinneloos,
Was des doods, was — wie beschrijft het? — was alsof de Hel met heel
Haar verwarring in het Babel van mijn boezem was gekeerd.
En in de overstelping spraakloos (want daar is een angst en smart,
Die 't gevoel des harten beter dan de mond ons openbaart)
Klaagde ik zwijgend al mijn lijden. Eenmaal echter, 'k was alleen,
Brak mijn moeder weêr de grondlen van mijn hart, en, God! daar stroomt,
Elke smart mij uit den boezem, de een na de andre. 'k Weende en sprak.
'k Deed belijdnis zonder vreezen, want zoodra men weet dat een
Wien wij onze zwakheid biechten, zich er mede aan schuldig voelt,
Schijnt het dat met milder blikken ons de troost wordt toegedeeld.
't Kwade voorbeeld werkt dan somtijds ook iets goeds uit. Deernisvol
Hoorde zij mijn klacht en troostte mij door eigen leedgevoel.
Heeft de rechter zelf misdreven, o hoe licht vergeeft hij dan!
Door de ervaring wijs geworden en om 't zorgeloos verwijl,
Dat de redding van den tijd wacht, krachtig tegenstand te biên,

Liet ze mij geen rust in 't onheil. Den verleider, was
heur raad,
Moest ik volgen en hem dringen door de fijnst gesponnen list
Tot volledige eervoldoening. Ter vermijding van gevaar
Stak zij nu, naar 't lot zich voegend, mij in 't fiere ridderkleed,
En het zwaard mij overreikend, wat ik thans heb aanaangegord,
(Nu is 't tijd den kling te ontblooten, naar 'k zooeven heb beloofd)
Sprak mijn moeder, in 't vertrouwen op het teeken dat het siert:
„Ga naar Polen! Zorg dat de Ed'len 't staal ontwaren aan uw zij,
Want wellicht zal een der hunnen U uit deernis met uw lot
Bijstand bieden en uw rampen lenigen door troost en raad." —
Zoo bereikte ik werklijk Polen. 'k Ga voorbij — want wat zou 't baten
't Geen bekend is meê te deelen — dat het teugelvrije ros
Mij nabij uw kerker voerde, waar ge ontzet waart mij te zien.
'k Ga voorbij, dat toen CLOTALDO, zich ontfermende over mij,
's Konings gunst mij heeft verworven, wat mij 't leven heeft gered;
Dat hij mijn geheim ontwarend, mij den raad gaf 't jonkvrouwkleed
Te hernemen als ESTRELLA's kamermaagd, zoodat mijn list
Haar en Prins ASTOLFO's toeleg tot een huwlijk storen kon.

'k Ga voorbij, dat gij mij weder met verbazing zaagt aan 't hof,
En door 't wislen van mijn kleeding in verwarring waart gebracht.
Doch ik meld U dat CLOTALDO, overtuigd van d' eisch van 't lot,
Dat ASTOLF ESTRELLA huwen en het rijk beheerschen zal,
Trots mijne eer, mij aan durft raden van mijn eischen af te zien.
Nu dan, daar het uur der wrake, dappre SIGISMOND, U slaat,
Daar ik zie, hoe thans de Hemel wil dat gij de grendels breekt
Van de woeste kerkerpoorten, waar ge uw boeien hebt getorst,
In gevoel een dier gelijkend, in 't verduren als een rots;
Daar ik zie, dat gij uw vader en uw land met waapnen dreigt,
Kom ik zelf U bijstand bieden in DIANA's prachtgewaad
En MINERVA's krijgstoerusting, deels gehuld in 't zijden kleed,
Deels bedekt met 't oorlogspantser, wat ik beide als sieraad draag.
Op dan, onversaagde krijger! daar 't èn U èn mij betaamt
Zulk een valsch besloten toeleg te verhindren, af te slaan:
Mij — om d' echt van hem te keeren, die mij trouw gezworen had;
U — opdat de samenvoeging van hun beide rijken niet,
Door èn macht- èn krachtvermeerdring, de overwinning hachlijk maak'.

'k Kom als vrouw U overreden tot de redding van mijne eer,
'k Kom als man uw moed bezielen tot verovering van uw kroon;
'k Kom als vrouw uw hart verteedren, nederbuigende aan uw voet,
'k Kom als man om U te dienen met mijn leven, met mijn zwaard.
Maar, gedenk ook, zoo gij immer mij, de vrouw, met liefde dreigt,
Zal 'k als man uw leven eischen, eervol strijdend voor mijn eer;
Want ik ben tot haar herstelling in dit hachlijk liefdepleit,
VROUW om U mijn leed te klagen, MAN om 't al voor de eer te wagen.

SIGISMOND.

Hemel, zoo 'k in waarheid droome, doof de erinring dan in mij,
Want onmooglijk kan dat alles in een droom besloten zijn.
Help' mij God! Wat wisselingen! Hoe ze veiliglijk te ontgaan,
Of aan geen er van te denken? Wie kende ooit die twijfelmacht?
Droomde ik werklijk van die grootheid, waar ik mij van zag omringd?
Hoe dan roept die vrouw de teeknen zoo onfeilbaar mij terug?
Waarheid was het dan, geen droom was 't! Doch zoo 't waarheid zij — ach, 't baart
Mij geen mindere verwarring — hoe kan 't ovrig levensdeel
Dan een droom zijn? Is de glorie dan zoozeer een droom gelijk,

Dat men 't geen wij waarheid achten voor een logen
houden moet,
En 't verdichte zelfs voor werklijk? Is dan 't onder-
scheid zoo zwak,
Dat men twijfelend moet vragen, of de aanschouwing
en 't genot
Waarheid heeten zal of logen? Is 't oorspronklijke
en zijn beeld
Zòo gelijk, dat beider echtheid steeds betwijfeld wordt
door ons?
Is dat zoo, en moet men eindlijk alle grootheid, alle
pracht,
Alle majesteit en glorie als een schaduw zien ver-
gaan;
Dan zal 'k weten aan te grijpen, wat de tijd ons vluch-
tig gunt,
Daar men slechts geniet voor 't heden, wat men in
den droom geniet.
In mijn macht is thans Rosaura en haar schoon ont-
vlamt mijn ziel;
Daarom 't oogenblik genoten; en de neiging breek'
de wet,
Dat mijne eer 't vertrouwen huldig' wat haar aan mijn
voeten brengt.
Ja, dit is een droom! Welnu dan, droomen wij van
vreugde en lust,
Die toch straks in leed verkeeren. Maar, ik wederleg
mij-zelf
Heden met mijn eigen woorden. Is 't een droom, is
't ijdelheid:
Wie zou 't ijdle heil der aarde wislen voor het hemelsch
heil?
Wat genoten goed verschijnt niet bij 't verdwijnen als
een droom?
Wie gewon er heldenglorie, en erkende niet, zoo
vaak

Hem 't herdenken deed terugzien, dat hetgeen hij heeft aanschouwd,
Zonder twijfel slechts gedroomd werd? Leert de ervaring zulks aan mij;
Is 't genot dat ons ten deel valt, slechts een flikkerende vlam,
Die bij 't zachtste morgenkoeltje de asch na 't blusschen overlaat,
Laat ons dan het eeuw'ge zoeken en den roem die nimmer sterft,
Waar het hoogst geluk geen sluimring, glorie geen verkwijning kent.
't Krenken harer eer betreurend, staat Rosaura hier voor mij,
En een Vorst betaamt vòor alles eerverdediging, geen roof.
Bij den Hemel! haar ter wille zal ik kampen voor het recht
En 't verloorne haar herwinnen, vòor ik mij de kroon herwin.
Op, we ontvlieden die verzoeking, eer ze mij te machtig wordt!

(*tot de soldaten*).

Op, te wapen! Voort, naar 't slagveld eer de somberheid der nacht
't Gouden licht doet nederdalen in der donkre golven schoot.

(*Hij wil heensnellen*),

Rosaura.

Prins, waartoo zoo snel ontvloden? Hoe, geen enkel troostend woord
Zijt gij schuldig aan mijn kommer, noch een weldaad aan mijn leed?

Hoe, mijn Prins! kan 't mooglijk wezen, dat ge mij noch ziet noch hoort
En uw aanschijn van mij afwendt?

SIGISMOND.

Ja, ROSAURA, de eer gebiedt
Dat ik, me over U erbarmend, heden wreed zij jegens U.
Antwoord moog mijn mond U weigren, 't is, wijl de eer U antwoord geeft;
Spreek ik niet, mijn daden zullen voor mij spreken, naar ik wensch;
Wendt mijn oog zich af, 't is noodig in dit hard en streng geval,
Van uw schoonheid 't oog te wenden, zoo 't zich heenwendt naar uw eer.

(*Hij treedt af*).

ROSAURA.

Wat raadslen, God! — Mij, voortgedreven
In zooveel jamren ongehoord,
Is bij dit dubbelzinnig woord
In 't eind de twijfel slechts gebleven?

(CLAROEN *treedt op*).

CLAROEN.

Meestres, 't is tijd U weêr te zien?

ROSAURA.

CLAROEN, van waar? Ai, laat mij hooren!

CLAROEN.

'k Was opgesloten in een toren,
En wachtte er, of de dood misschien

Mij als zijn man had opgeschreven.
O, 'k heb een slechte kaart gespeeld,
En 't had maar weinig daar gescheeld,
Of 't stond *misère* met mijn leven.
Ik was er waarlijk voor beducht!

ROSAURA.

Waarom dat?

CLAROEN.

Wijl 'k mij dorst vermeten
Uw afkomst en uw naam te weten.
CLOTALDO toch — — —

(*trommelen en trompetgeschal*).

Wat krijgsgerucht!

ROSAURA.

Wat kan dat zijn?

CLAROEN.

Het regent slagen!
Een regiment soldaten treedt
't Omlegerd bergslot uit, gereed
Een aanval op het heir te wagen
Van SIGISMOND.

ROSAURA.

En ik, o schand!
Ik vlieg niet wakker meê ten strijde;
Ik kamp niet moedig aan zijn zijde,
Tot ergernis van heel het land,
Daar wet en orde is opgeheven
In zulk een worstling, wreed en bang?

(*treedt af*).

Stemmen (*van buiten*).

Lang zal de dappre Koning leven!

Stemmen (*uit het leger van* SIGISMOND).

Lang leef de vrijheid!

CLAROEN.

Even lang
Mag vrijheid leven en de Koning!
Wint de eene of de andere — mij is 't wel;
Want komt men tot de winst van 't spel,
Ik reken weinig op belooning.
En dus, hoe 't volk daar raast en woelt,
'k Blijf op een afstand bij 't krakeelen.
Ik wil de rol van Nero spelen,
Die nimmer deernis heeft gevoeld.
Of voel ik iets dat mocht gelijken
Op zulk een deugd — ik voel 't voor mij;
Dus zal 'k, verscholen, van ter zij
Dit broederlijk onthaal bekijken.

(*Hij verbergt zich tusschen de rotsen*).

Hier zit ik, veilig en bedaard;
Zoo tusschen rotsen in als dezen
Behoef ik voor geen dood te vreezen.
Zoo'n waagstuk is geen oortje waard.

(*Tromgeroffel en trompetgeschal; wapengekletter*).

De KONING *met gevolg*, ESTRELLA, ASTOLFO *en* CLOTALDO *treden als in vlucht op*.

BASILIUS.

Wat Koning heeft een leed gedragen,
Wat vader ooit een smaad als ik!

CLOTALDO.

Uw heir, verwonnen door den schrik,
Is, weerloos, op de vlucht geslagen.

ASTOLFO.

't Verraad mijn Vorst, behoudt het veld!

BASILIUS.

In zulk een strijd zijn trouw te noemen.
Zij, die in de overwinning roemen;
Terwijl 't verraad de vlucht verzelt.
Nu dan, ontvlieden wij de woede,
CLOTALDO, van d' ontaarden zoon,
Den roover van mijn recht en kroon!

(*Er valt een schot en* CLAROEN *valt uit zijne schuilplaats op den grond*).

CLAROEN.

Help, Hemel! neem mij in uw hoede!

ASTOLFO.

Wie is die kermende soldaat,
Die door 't vijandlijk lood getroffen,
Hier bloedend voor ons neêr komt ploffen?

CLAROEN.

Een man, wien hoop en lust vergaat.
Door voor den dood mij schuil te houden,
Heb 'k aan den dood mij blootgesteld;
Want wie hem wil ontvluchten, snelt
Hem in 't gemoet; zijn pijlen zouden
Wij op geen enkle plek ontgaan.
En daarom zal 't U duidlijk blijken,

Dat wie hem 't ijvrigst tracht te ontwijken,
't Meest aan zijn woede bloot zal staan.
Keer weder dan, keer ijlings weder
Naar bloedig veld en oorlogskamp;
Want tusschen staal en pulverdamp
Vlijt ge U nog wel zoo rustig neder,
Als tusschen berg- en steenrotswand.
Er is geen veilige uitweg open
Om d' aanval van het lot te ontloopen,
Waartegen niemand is bestand.
Zoo redt U dan en vlucht, gij allen,
Waar 't naar uw meening veilig zij:
Toch zijt ge steeds den dood nabij,
Zoo God het wil, dat gij zult vallen.

(*Hij valt dood neder*).

BASILIUS.

„Toch zijt ge steeds den dood nabij,
Zoo God het wil, dat gij zult vallen!"
Hoezeer, o Hemel! brengt dit lijk
De dwaling en de nietigheid
Van al ons trachten tot erkenning;
Dat doode lichaam daar, welks wonde
Een mond wordt sprekend tot ons allen,
Terwijl het vocht dat haar ontvloeit
Het bloedig schrift is, dat ons leert,
Hoe al des menschen zorg en ijver,
Steeds ijdel zijn, wanneer zij zich
Verzetten tegen hoogre macht!
En ik, die 't land der vad'ren dacht
Voor oproer en verderf te hoeden:
Ik zelf ik voerde 't te gemoet
Den ondergang, dien 'k dacht te ontkomen.

CLOTALDO.

Schoon 't lot, mijn Koning, alle wegen
Te ontdekken weet, en dien het zoekt
Ook zelfs in rotskloof en gebergt
Vermag te vinden, toch is, dunkt mij,
Het woord niet christlijk, dat beweert:
„Geen middel wendt zijn slagen af!"
Zoo is het niet! Het lot beheerschend,
Verwint de wijze held het steeds.
Bleeft gij dan gistren niet bewaard
Voor bitter onheil en vernedering,
Zoo tracht U heden nog te redden.

ASTOLFO.

Voorwaar, mijn Vorst, CLOTALDO spreekt,
Gelijk 't den wijzen man betaamt,
Die 's levens rijpheid is genaderd, —
Ik echter slechts als wakker jongling.
Er staat in 't dichte struikgewas
Van dit gebergte een snuivend ros,
Zoo vlug, als waar 't een zoon der winden.
Bestijg 't en vlucht; ik zal terwijl
Uw aftocht dekken met mijn zwaard.

BASILIUS.

Zoo God het wil, dat ik zal sterven,
En wacht de dood mij hier op 't veld,
Het zij zoo! 'k Zal hem moedig staan
En hem van oog tot oog verbeiden.

Wapengekletter. SIGISMOND, ROSAURA, SOLDATEN *en verder gevolg treden op.*

Soldaat.

In 't diepst gedeelte van 't gebergt,

Hier in de dichtst gewassen struiken
Verbergt de Koning zich.

SIGISMOND.

Vervolg hem,
Geen boom op kruin of in vallei
Blijve ondoorzocht voor 't vorschend oog,
Van stam tot stam, van twijg tot twijg.

CLOTALDO.

Vlucht, Koning, vlucht!

BASILIUS.

Waartoe gevlucht!

ASTOLFO.

Wat wilt gij?

BASILIUS.

Laat mij gaan, ASTOLFO!

CLOTALDO.

Wat vangt gij aan?

BASILIUS.

Mij wacht de daad,
CLOTALDO, die nog dient verricht.

(*tot* SIGISMOND *tredende*).

Waart gij hier rond om mij te zoeken,
Hier ben ik, buigende aan uw voet.

(*Hij knielt neder*).

Kom, zij de sneeuw dier blanke haren,
Mijn hoofd omgolvend, U 't tapijt.
Treed me op den nek; schop mij de kroon
Van 't grijze hoofd; vertrap, verneder
Mijn aanzien en mijn waardigheid.
Kom, wreek U, wreek U op mijne eer,
En laat me U dienen als uw slaaf.
Na zulk een wreede voorbereiding
Vervulle 't lot zijn hoogen eisch,
Vervul de Hemel 't dreigend woord!

SIGISMOND.

Doorluchtig hof van 't Poolsche rijk,
Dat van zoo wonderbare toedracht
Getuige zijt, geef heden acht
Op 'tgeen uw vorst U zal vermelden.
Zie, alles wat door hooger hand
Beschikt is, en wat Godes vinger
Geschreven heeft op 't blauw gewelf,
Waar hij zijn schrift en blad'ren kiest
In 't uitgebreid azuren veld,
Dat zooveel gulden lett'ren sieren —
't Houdt alles stand, 't is nimmer logen!
Slechts hij, die 't navorscht en ontdekt
Om misbruik van 't geheim te maken,
Hij wankelt, hem ontgaat de waarheid.
Mijn vader, dien ge hier aanschouwt,
Heeft, om zich voor mijn woesten aard
Te schutten, tot een reedloos wezen
En tot een onmensch mij gemaakt.
Zòò moest het zijn, dat, ware ik ook
Door 't aanzien van mijn hoogen adel,
Door 't edel bloed dat mij doorstroomt
En door de uitnemendheid mijns geestes,
Èn zacht èn handelbaar geboren,
Toch zulk een leven als ik leidde,

Een dwang als mij werd aangedaan,
Voldoende was om mij te ontstemmen
En tot een woestaard mij te vormen.
Wat kostlijk middel om 't te keeren!
Indien men ooit tot iemand zeî,
Dat eenig onmeêdoogend dier
Hem dooden zou, waar 't dan geraden
Het op te jagen uit zijn leger,
Wanneer men 't in den slaap bespiedt?
Indien men sprak: „Hetzelfde zwaard
Dat gij U aangordt, zal U eenmaal
Ten dood toe wonden," 't zou gewis
Een ijd'le zorg zijn om 't te mijden,
Wanneer men 't roekeloos ontblootte,
Om 't op zijn eigen borst te zetten.
Indien men sprak: „de onstuime golven
Zijn, als een zilvren monument,
U tot een grafstede eens bestemd":
Zoo ware 't dwaas zich op de zee
Te wagen, als zij trots zich opheft
Tot berg op berg met sneeuw gekroond,
En tot kristallen heuvelkruinen.
Dus ging 't mijn vader als den man,
Die 't ondier, loerende op zijn leven,
Te roekloos opjaagt uit den slaap;
Als hem die, vreezend voor het zwaard,
Het aan de schede ontrukt; als hem,
Die in den storm de golven tart.
En zoo dan al — gij, hoort mij aan! —
Mijn woede een slapend ondier ware,
Mijn woeste zin een zwaard in ruste,
Mijn wrevel 't kalme watervlak:
Dan laat zich 't noodlot niet bezweren
Door ongerechtheid en wraak,
Die 't slechts te meer tot weêrstand wekken.
Neen, wie het noodlot tracht te buigen

En wil verwinnen, zoek de hulp
Der wijsheid en gematigdheid.
Vóór nog 't gevaar is aangebroken,
Zal hij zich schutten noch beveil'gen,
Die 't wil voorkomen. Want vermag
Gelatenheid alleen den aanval,
Naar 't duidlijk is, in kracht te breken:
Eerst in de stonde van 't gevaar
Kan dit geschiên. Geen middel ooit
Om 't onvermijdbare af te wenden!
Een voorbeeld zij U 't zeldzaam schouwspel,
Hier voor uw oog; zij die verbazing,
Zoo ongewoon hier; zij die gruwel,
Zij U dit wonder! Want wat erger
Dan dit tooneel hier om te aanschouwen,
Hoe, trots zoo velerleie zorgen,
Een vader neêrbuigt voor mijn voeten,
Hoe een monarch hier knielt in 't stof.
Het wàs een raadsbesluit des Hemels!
Wat hij ook deed om 't voor te komen,
Neen, hij vermocht het niet! En ik,
Ik dan, in ouderdom zijn mindre,
Zijn mindre in kennis en vermogen,
Ik zou het kunnen keeren?

(*tot den Koning*).

Vader,
Rijs op! Omarm mij! Daar de Hemel
U van den waan genezen heeft,
Als kost ge langs dien dwaalweg 't lot
Verwinnen, zoo buig ik het hoofd
En wacht deemoedig, dat ge U wreekt:
Hier kniel ik voor uw voeten neder.

(*Hij knielt*).

BASILIUS.

Mijn zoon! — want zulk een noble daad
Heeft mij ten tweeden maal U dus
In 't hart verwekt — gij zijt hier Koning!
U voegt de palm en lauwerkrans,
Die U behooren. Gij verwint!
Dat uwe daden dan U kroonen!

Allen.

Lang leve SIGISMOND de Koning!

SIGISMOND.

Mijn moed voorspelt mij menigmaal
Nog de overwinning. Maar de grootste,
De heerlijkste zij thans behaald:
Een overwinning op mij-zelven!
ASTOLFO! reik ROSAURA thans
Uw hand. Gij weet dat ge aan haar eer
Dit zijt verplicht. Ik eisch herstel!

ASTOLFO.

Schoon 't waarheid is, dat ik beloften
Haar schuldig ben, men merke ook op,
Dat ze onbekend is met haar afkomst.
En 't is vernedring, 't is een schande
Mij te verbinden met een vrouw.....

CLOTALDO.

Niet verder, stil, geef acht op mij!
ROSAURA's afkomst is zoo edel
Als de uwe ASTOLFO. Met mijn zwaard
Zal 'k haar verdedigen in 't strijdperk.
Zij is mijn dochter — dat 's genoeg!

ASTOLFO.

CLOTALDO, hoe?

CLOTALDO.

Niet eer, voor ik
Haar zag gehuwd in eere en aanzien,
Wilde ik 't geheim hier openbaren.
De toedracht van de zaak is lang,
Maar 't einde luidt: zij is mijn dochter.

ASTOLFO.

Bij zulk een uitslag zij mijn woord
Van trouw vervuld.

SIGISMOND.

Opdat ESTRELLA
Zich zulk een afloop niet beklage,
Nu zij een Vorst zich ziet ontnomen
Van zulk een rang en grooten naam,
Wil ik met eigen hand haar trouw
Bezeeglen met een echtgenoot,
Die in verdiensten en in aanzien,
Zoo niet hem voorgaat, toch gelijkt.

(*tot* ESTRELLA).

Reik mij uw hand!

ESTRELLA.

Voorwaar, ik win
Bij zulk geluk als mij ten deel valt.

SIGISMOND.

En U, CLOTALDO, die mijn vader
Met zooveel trouw gediend hebt, U

Wacht mijne omarming en vervulling
Van iedren wensch, door U gekoesterd.

(*Hij omhelst* CLOTALDO).

EEN KRIJGSMAN UIT HET GEVOLG.

Zoo ge een die nooit U heeft gediend,
Aldus beloont, wat zal dan mij,
Die d' opstand van het rijk bewerkte
En uit den kerker U bevrijdde,
Tot loon verstrekken van uw hand?

SIGISMOND.

Die toren zelf! En om U d' uitgang
Tot aan uw sterven af te snijden,
Zal dubble wacht U daar bewaken.
Daar 's aan verraders geen behoefte,
Wanneer 't verraad heeft afgedaan.

BASILIUS.

Uw wijsheid wekt bij elk verbazing!

ASTOLFO.

Wat al gelukkige ommekeer!

ROSAURA.

Wat inzicht, wat omzichtigheid!

SIGISMOND.

Wat verwondert ge U, wat staart gij,
nu een droom mijn meester was?
Nu ik steeds nog vreeze koester
voor 't ontwaken in den stond,
Die me opnieuw den kerker invoert.
En al ware 't nimmer zoo,

'T Is genoeg reeds dit te droomen!
Zoo toch werd ik mij bewust,
Dat al 'tgeen de mensch geluk heet,
ons voorbijgaat als een droom.
Ik bezweer u 't te gedenken
heden en mijn leven lang,
Tevens biddende om vergeving,
waar mijn ziel 't vergrijp herdenkt,
In 't vertrouwen dat zoo gaarne
't edel hart vergifnis schenkt.

EINDE.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

